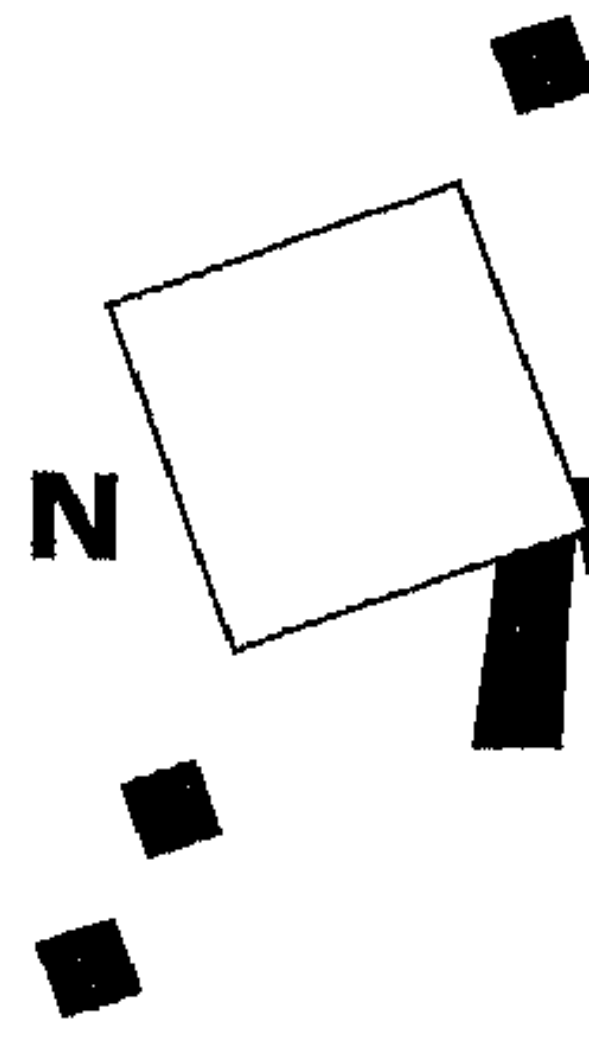

KUNSTEN

MONITOR

**De arbeidsmarktpositie
van afgestudeerden van het**

kunstvakonderwijs

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het **kunstonderwijs**

Kunsten-Monitor 1999

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt

Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Uitgave: HBO-raad

Den Haag, maart 2001

De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden
van het kunstonderwijs

Kunsten-Monitor 1999

Betreft: afgestudeerden uit studiejaar 1997/1998

De Kunsten-Monitor is in opdracht van de HBO-raad en de hogescholen uit het kunstonderwijs ontwikkeld door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA), Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht, en wordt uitgevoerd in samenwerking met DESAN Marktonderzoek te Amsterdam.

Auteurs

Robert de Vries en Ger Ramaekers
ROA

Uitgave

HBO-raad
Prinsessegracht 21
Postbus 123
2501 CC Den Haag
Telefoon 070 - 3 12 21 21
Telefax 070 - 3 12 21 00
E-mail post@hbo-raad.nl

Druk en omslag

Drukkerij/Uitgeverij Van Gorcum, Assen

Prijs f 50,00 inclusief verzendkosten en BTW

ISBN 90-6390-235-2

© Copyright HBO-raad, maart 2001

Ten geleide

Het kunstonderwijs is een bijzondere sector binnen het hoger beroepsonderwijs. Het kent eigen tradities, werkwijzen en onderhoudt eigensoortige relaties met de samenleving als geheel. Ook de praktijk, het vakmanschap en de arbeidsmarkt waarop het kunstonderwijs zich richt, zijn veelal anders dan die van andere sectoren van de hbo. Het is hoger onderwijs, maar wel heel eigensoortig hoger onderwijs. Deze Kunsten-Monitor is daar een uitdrukking van. Er is nadrukkelijk sprake van een grote samenhang met de HBO-monitor, maar in samenwerking met het kunstenveld, is een specifieke, toegespitste benadering ontwikkeld. Het is verheugend dat de kunstopleidingen hebben ervaren dat deze specifieke benadering meerwaarde heeft opgeleverd.

Met deze publicatie is de vijfde landelijk rapportage over de sector kunstonderwijs een feit. Het betreft een analyse op basis van een onderzoek onder ruim 2500 afgestudeerden, waarbij het gaat om de groep die in 1997/1998 de opleiding afrondde. Zoals bij de HBO-monitor is ook de Kunsten-Monitor uitgevoerd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) verbonden aan de Universiteit Maastricht, in samenwerking met DESAN Marktonderzoek in Amsterdam.

De Kunsten-Monitor biedt een belangrijk instrument aan hogescholen om inzicht te krijgen in de ontwikkelingsgang van hun afgestudeerden in de kleurrijke beroepspraktijk van kunst en cultuur. Ook voor de organisaties die actief zijn in dit beroepenveld biedt de Kunsten-Monitor waardevolle informatie over de ontwikkelingen in hun branche en vakgebied. De uitkomsten van deze monitoring geven een beeld dat de diversiteit van de beroepspraktijk onderstreept. Er spreekt uit dat jonge kunstenaars hun creativiteit ook gebruiken voor de vormgeving van hun ontwikkelingsproces.

Prof. dr. F. Leijnse
voorzitter HBO-raad

drs. A.B. de Graaf
directeur HBO-raad

Inhoudsopgave

	Bladzijde
Voorwoord	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1. Kunsten-Monitor 1999	13
1.2. Respons	14
1.3. Opbouw rapport	16
2 Opleiding tot kunstenaar	17
2.1. Uitstroom kunstonderwijs	17
2.2. Vooropleiding	18
2.3. Keuze (kunst)opleiding	20
2.4. Beschrijving van en oordeel over de opleiding	23
2.5. Doorstroom naar vervolgonderwijs	28
3 Arbeidsmarktpositie van kunstenaars	31
3.1. Kunstenaars op zoek naar werk	31
3.2. Actuele arbeidsmarktpositie	35
3.3. Kunstenaars en werk	37
3.4. Aard huidige werksituatie	41
3.5. Beloning van werkzame kunstenaars	44
4 Kennis en vaardigheden van kunstenaars	53
4.1. Benodigde kwalificaties	53
4.2. Informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector	63
Referenties	69
Bijlage 1 Opleidingenclassificatie kunstonderwijs	71
Bijlage 2 Werk en beloning van afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK.	73
Bijlage 3 Statistisch supplement	77
Bijlage 4 Kunstberoepen	103

Voorwoord

Het rapport *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1999* is de vijfde publicatie in het kader van de Kunsten-Monitor. Deze rapportage geeft een beeld van de opleiding, arbeidsmarktsituatie en kennis en vaardigheden van kunstenaars die in het studiejaar 1997/1998 hun opleiding aan een academie of conservatorium hebben afgesloten. De Kunsten-Monitor behandelt de arbeidsmarktintrede, werk en inkomen van kunstenaars en hun oordeel over de gevolgde opleiding. Verder wordt aandacht besteed aan de kennis en vaardigheden die voor kunstenaars van belang kunnen zijn voor een goede beroepsuitoefening en wordt ingegaan op het gebruik van informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector.

De Kunsten-Monitor is in 1995 ontwikkeld en wordt sindsdien uitgevoerd in opdracht van de HBO-raad en de hogescholen uit het kunstonderwijs. De projectleiding berust bij het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Bij de uitvoering wordt samengewerkt met Desan Marktonderzoek. Projectleider van de Kunsten-Monitor 1999 is drs. Ger Ramaekers van het ROA. Het rapport *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het kunstonderwijs 1999* is samengesteld door drs. Robert de Vries en drs. Ger Ramaekers van het ROA. De tabellen voor het statistisch supplement zijn door Lia Potma van het ROA gemaakt. Vanuit de HBO-raad is het project begeleid door Ger Strijker. De begeleidingscommissie bestond verder uit: Jan Deering, Sectoraal Adviescollege Kunstonderwijs, ArtEZ, Erik Akkermans, Hogeschool voor de kunsten Utrecht, Marianne Gerner, Amsterdamse Hogeschool voor de kunsten, Fons Schneijderberg, Bieneke Fasen, Willem de Kooning Academie en Annemarie Koopman, Federatie van Kunstenaarsverenigingen.

Samenvatting

Dit rapport is de vijfde editie van de Kunsten-Monitor. In deze rapportage wordt uitgebreid ingegaan op de transitie van opleiding naar werk van afgestudeerden in het kunstonderwijs. In deze samenvatting worden kort de belangrijkste resultaten van de Kunsten-Monitor 1999 besproken.

De afgestudeerden

Uit het kunstonderwijs stromen ieder jaar creatieve kunstenaars die een diploma hebben behaald aan een academie of conservatorium. Het gaat hier om kunstenaars van verschillende aard, bijvoorbeeld autonoom beeldend kunstenaars, toegepast beeldend kunstenaars, musici, dansers, acteurs en docenten. In deze verscheidenheid bestaan overeenkomsten: vrouwen vormen de meerderheid van de studenten in het kunstonderwijs, de gemiddelde leeftijd van kunstenaars ligt op het moment van afstuderen drie jaar hoger dan van de gemiddelde hbo-afgestudeerde en afgestudeerde kunstenaars hebben vaak al een vooropleiding op kunstzinnig gebied gevolgd.

Naast theoretische kennis doen kunstenaars tijdens de opleiding praktische ervaring op. Zo heeft 64% van de afgestudeerde kunstenaars stage-ervaring opgedaan in Nederland (overigens geldt dit voor 'slechts' 8% van de autonoom beeldend kunstenaars). Dat kunstenaars daarnaast sterk internationaal georiënteerd zijn, blijkt uit het feit dat studenten vaak een stage in het buitenland hebben gevolgd, hebben deelgenomen aan een studieonderdeel in het buitenland of (nog) op een andere manier buitenlandervaring hebben opgedaan. Bovendien zijn kunstenaars (met name musici) anderhalf jaar na het afstuderen vaak actief in het buitenland. Ook na het afstuderen aan de academie of conservatorium blijken veel kunstenaars middels het volgen van verder onderwijs te werken aan de verdere ontwikkeling van kennis en vaardigheden. Zo stroomt 22% door naar een vervolgopleiding. Vaak gaat het hier om een vervolgopleiding in de sfeer van de kunst.

Oordeel over de opleiding

Hoe beoordelen kunstenaars de opleiding die ze hebben afgesloten? Over het algemeen zijn afgestudeerde kunstenaars redelijk positief over de opleiding; de opleiding als geheel wordt door afgestudeerden gemiddeld gewaardeerd met het rapportcijfer 6,6. Opvallend is echter dat kunstenaars vaak negatief zijn in hun oordeel over de opleiding als het gaat om de voorbereiding op de beroepspraktijk, voorlichting over de arbeidsmarktsituatie en voorbereiding op beroepsuitoefening in het buitenland. Dit laat onverlet dat kunstenaars vaker dan de gemiddelde hbo'er tevreden zijn over de destijds gemaakte opleidingskeuze. Zij zouden - achteraf gezien – vaker opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen (87% versus 80%).

Arbeidsmarktintrede

In totaal biedt 74% van de afgestudeerde kunstenaars zich aan op de arbeidsmarkt. Daarnaast stroomt 22% door naar een vervolgopleiding (veelal in de sfeer van de kunst); de overigen hebben een andere bezigheid. Van de kunstenaars die zich op de arbeidsmarkt aanbieden behoort 15% tot de werkloze beroepsbevolking. Dit betekent echter niet dat geconcludeerd kan worden dat 15% van deze kunstenaars werkloos is. Het is mogelijk dat een kunstenaar aan het werk is en op een later tijdstip een inkomen genereert, bijvoorbeeld door bezig te zijn met het maken van kunstwerken die op een later tijdstip worden

verkocht. Dit is in lijn met het feit dat slechts 3% van alle afgestudeerde kunstenaars zichzelf als werkloos ziet.

Kunstenaars worden in principe opgeleid voor werk in het eigen vakgebied. De ruime meerderheid van de werkende kunstenaars heeft de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied. Daarnaast heeft bijna de helft van de kunstenaars één of meerdere (on)betaalde nevenwerkzaamheden. Ook deze nevenwerkzaamheden vinden meestal plaats binnen het eigen vakgebied. Overigens proberen kunstenaars met het aanhouden van verschillende banen een redelijk stabiel inkomen te verwerven, de risico's die gepaard kunnen gaan met een artistieke beroepspraktijk zo veel mogelijk te spreiden en de tijd die zij besteden aan hun artistieke werkzaamheden te maximaliseren.

Van de totale inkomsten van afgestudeerde kunstenaars wordt het grootste gedeelte (71%) gegenereerd uit artistieke werkzaamheden. Daarnaast wordt een deel van de inkomsten van kunstenaars verdiend met werkzaamheden gerelateerd aan en buiten het vakgebied. Opvallend is dat met name autonoom beeldend kunstenaars relatief weinig inkomen genereren uit artistieke werkzaamheden. De totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden vóór aftrek van beroepskosten bedraagt voor kunstenaars anderhalf jaar na afstuderen gemiddeld 3273 gulden bruto per maand. Over de totale som van de inkomsten van alle betaald werkende kunstenaars gerekend, is een klein deel (4%) van de inkomsten afkomstig uit subsidies en uitkeringen.

Bij de uitoefening van verschillende werkzaamheden maakt de meerderheid (62%) van de afgestudeerde kunstenaars beroepskosten. Autonoom beeldend kunstenaars en musici geven het vaakst aan beroepskosten te hebben. De afgestudeerde kunstenaars hebben bij de uitoefening van verschillende werkzaamheden gemiddeld 6034 gulden aan beroepskosten gemaakt (ongeveer 500 gulden per maand). Opvallend is dat podiumkunstenaars gemiddeld hogere beroepskosten (met name reiskosten) hebben dan beeldend kunstenaars. Voor beeldend kunstenaars zijn de huur en inrichting van atelier/werkruimte en materialen, kleding en apparatuur de grootste kostenposten. Voor podiumkunstenaars zijn naast de huur en inrichting van een atelier/ werkruimte, materialen, kleding en apparatuur vooral reiskosten belangrijke kostenposten. De totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden, subsidies en uitkeringen minus de beroepskosten bedraagt voor afgestudeerde kunstenaars gemiddeld 2770 gulden per maand. Bij toegepast beeldend kunstenaars design zijn de totale inkomsten het hoogst: 3015 gulden per maand. Voor autonoom beeldend kunstenaars geldt dat de totale inkomsten achterblijven bij die van andere kunstenaars (2214 gulden per maand).

Kennis en vaardigheden

In het kunstonderwijs doen studenten kennis en vaardigheden op die van belang kunnen zijn bij de beroepsuitoefening. Waar lopen kunstenaars in de beroepspraktijk tegenaan? De soorten beroepseisen die beeldend kunstenaars in het eigen vakgebied het meest gebruiken en het vaakst goed dienen te beheersen zijn: "zelfstandigheid", "creativiteit", "communicatieve vaardigheden" en "initiatief". Daarbij geven beeldend kunstenaars relatief vaak aan "zelfstandigheid" en "creativiteit" vooral in het onderwijs te hebben geleerd, terwijl ze "communicatieve vaardigheden" en "initiatief" vooral in het werk hebben geleerd. Over het algemeen zijn de kennis en vaardigheden die voor beeldend kunstenaars relevant zijn in het werk tijdens de opleiding voldoende aan bod gekomen. Dit geldt ook voor de specifiek voor beeldend kunstenaars relevante beroepseisen, namelijk "ontwerpen", "beeldende vaardigheden en vormgeving" en "beeldende expressie/overtuigingskracht".

De soorten beroepseisen die podiumkunstenaars in het eigen vakgebied het meest gebruiken en het vaakst goed dienen te beheersen zijn: "vakkennis", "vakspecifieke methoden en technieken", "zelfstandigheid", en "muzikale expressie en overtuigingskracht". Podiumkunstenaars geven relatief vaak

aan "vakkennis", "vakspecifieke methoden en technieken", en "muzikale expressie en overtuigingskracht" vooral in het onderwijs te hebben geleerd, terwijl ze "zelfstandigheid" vooral in het werk hebben geleerd. Volgens podiumkunstenaars is er tijdens de opleiding voldoende aandacht besteed aan de voor hen relevante beroepseisen, zoals "muzikale vaardigheden" en "dans- en bewegingsvaardigheden".

Informatie- en communicatietechnologie

Ook voor kunstenaars geldt dat de informatie- en communicatietechnologie een steeds grotere rol speelt bij de beroepsuitoefening. Ruim de helft van de afgestudeerde kunstenaars (56%) maakt in het werk veel gebruik van de computer en 50% van de afgestudeerden dient computers in hun werk goed tot uitmuntend te beheersen. Met name kunstenaars toegepaste beeldende kunst design en kunstenaars toegepaste beeldende kunst audiovisueel maken veelvuldig gebruik van computers in het werk en dienen computers vaak goed tot uitmuntend te beheersen. Overigens geven deze kunstenaars vaak aan dat computervaardigheden tijdens de opleiding te weinig aan bod zijn gekomen. Met name kunstenaars toegepaste beeldende kunst design blijken na verlaten van de opleiding behoefte te hebben aan de verdere ontwikkeling van computervaardigheden; zij hebben dan ook veel deelgenomen aan bijscholing in computergebruik. Omdat de computer een belangrijke rol speelt bij hun werkzaamheden is meer aandacht aan computervaardigheden tijdens de opleiding volgens deze groep kunstenaars wenselijk.

In welke branches en beroepen spelen computers een belangrijke rol? Beeldende kunstenaars toegepast design en toegepast audiovisueel vinden na het verlaten van de opleiding vaak een baan bij een reclamebureau als grafisch-, reclame- of decorontwerper. Bijna al deze ontwerpers maken veel gebruik van computers in het werk. Bij beeldend kunstenaars die in andere beroepen werkzaam zijn, zien we dat doorgaans meer dan de helft in hun beroepsuitoefening veelvuldig van computers gebruik maakt.

Podiumkunstenaars komen terecht in een breed scala van beroepen, die veelal worden uitgeoefend in de amusement- en kunstbranche. Bij podiumkunstenaars met meer uitvoerend gerichte beroepen (bijvoorbeeld acteurs) wordt doorgaans zeer weinig gebruik gemaakt van de computer in het werk. In de meer scheppend gerichte beroepen van podiumkunstenaars (met name componisten en arrangeurs) wordt veelvuldig van computers gebruik gemaakt. Daarnaast komen afgestudeerde podiumkunstenaars na behalen van het diploma relatief vaak terecht in het onderwijs. Opvallend is dat docenten – in alle disciplines – aangeven dat tijdens de opleiding te weinig aandacht wordt besteed aan computervaardigheden.

1 Inleiding

1.1. Kunsten-Monitor 1999

Dit rapport vormt de landelijke rapportage van de Kunsten-Monitor 1999. In deze rapportage wordt een beeld gegeven van de aansluiting tussen het kunstonderwijs en de arbeidsmarkt. De Kunsten-Monitor biedt informatie over de opleiding, arbeidsmarktsituatie en kennis en vaardigheden van afgestudeerden in het kunstonderwijs. Centraal in dit rapport staan de kunstenaars die in het studiejaar 1997/1998 hun opleiding aan een academie of conservatorium hebben afgesloten.

De methodiek van de Kunsten-Monitor 1999 verschilt in grote lijnen niet van die van de vorige Kunsten-Monitoren. Het specifiek op de kunstensector gerichte instrument wordt uitgevoerd binnen het brede kader van de HBO-Monitor. De HBO-Monitor is een grootschalig onderzoek dat jaarlijks wordt uitgevoerd onder afgestudeerden in het hoger beroepsonderwijs (hbo). Afgestudeerde hbo'ers die deelnemen aan het onderzoek worden ondervraagd over hun arbeidsmarktpositie anderhalf jaar na afstuderen. Op deze manier wordt informatie verkregen over de aansluiting tussen het onderwijs van de hogescholen en de arbeidsmarkt. De Kunsten-Monitor richt zich uitsluitend op de afgestudeerden van het kunstonderwijs¹. De Kunsten-Monitor verschilt op twee punten van de HBO-Monitor: ten eerste wordt er in de Kunsten-Monitor naar een aantal specifieke aspecten van het kunstenaarsberoep gevraagd, en ten tweede staat de Kunsten-Monitor uitgebreider stil bij de aard van de (verschillende) arbeidsmarktactiviteiten van de afgestudeerden.

Het begrip werkende is in deze rapportage op dezelfde wijze gedefinieerd als vorig jaar, en vergelijkbaar met de definitie in de HBO-Monitor: een werkende is, tenzij anders vermeld, iemand die tenminste 12 uur per week betaald werk verricht en zichzelf niet als student ziet. Voordeel van het hanteren van deze reguliere definitie is de vergelijkbaarheid met andere gegevensbestanden over kunstenaars of andere beroepsgroepen.

Naast deze algemene definitie van werkende in de HBO-Monitor wordt in hoofdstuk 3 gekeken naar een specifiek op de kunstensector gerichte indicator van de transitie opleiding-arbeidsmarkt, namelijk de aard van de verrichte werkzaamheden. Aangezien kunstenaars primair worden opgeleid voor een aanstelling binnen het kunstenveld, is het al dan niet verwerven van een dergelijke aanstelling een goede indicator van de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt². Daarbij worden twee indicatoren gehanteerd. In de eerste plaats is aan de kunstenaars zelf gevraagd om hun werkzaamheden te classificeren naar respectievelijk werk binnen de kunstsector, werk gerelateerd aan het kunstberoep, en werk buiten de sector kunst. Daarnaast konden de respondenten de naam van hun beroep invullen. Aan de hand van een hercodering van deze beroepen is het mogelijk om achteraf de aard van het werk van kunstenaars in te delen naar kunstberoepen en niet-kunstberoepen. Overigens wordt in dit rapport de eerste indicator

¹ Een andere term om deze opleidingssector aan te duiden is het kunstvakonderwijs, of – meer formeel – hbo taal & cultuur. In de rest van deze rapportage wordt voornamelijk de term kunstonderwijs gebruikt. De respondenten worden aangeduid als afgestudeerden, of als "kunstenaars", hoewel niet iedereen daadwerkelijk als kunstenaar werkzaam is.

² Een dergelijke aansprekende indicator is in de kunstensector tamelijk eenvoudig te hanteren, omdat duidelijk is welke beroepen wel en welke beroepen niet binnen het kunstenveld vallen (zie bijlage 4). Daarnaast wordt aan de afgestudeerden zelf gevraagd hoe zij hun werk zouden kwalificeren. Voor het gehele hbo is het gecompliceerder om op deze manier uitspraken te doen over de aansluiting tussen opleiding en arbeidsmarkt, omdat het problematisch kan zijn om beroepen onder te verdelen naar de mate van aansluiting op de opleiding. Dit geldt vooral voor de meer algemene opleidingen.

gehanteerd. De reden hiervoor is het besef dat kunstenaars vaak een aantal werkkringen hebben, die kunnen worden onderverdeeld naar primair artistieke bezigheden, aanverwante bezigheden en niet-verwante bezigheden. De economische literatuur over de arbeidsmarkt voor kunstenaars suggereert verder dat kunstenaars door verschillende banen aan te houden ten minste drie doelen nastreven: ten eerste het verwerven van een redelijk en stabiel inkomen, ten tweede het spreiden van de risico's die veelal gepaard gaan met een artistieke beroepspraktijk, en ten derde – zover dat mogelijk is – het maximaliseren van de tijd die zij besteden aan hun artistieke werkzaamheden. In deze visie subsidiëren kunstenaars hun eigen discipline (deels) met geld dat zij elders verdienen.

In dit rapport wordt een onderscheid gemaakt tussen kunstenaars die in de beeldende kunst zijn afgestudeerd en kunstenaars die in de podiumkunsten zijn afgestudeerd. Daarbinnen worden de volgende opleidingsclusters onderscheiden³:

- Beeldende kunst:
 - Autonoom
 - Toegepast design
 - Toegepast audiovisueel
 - Docerend.
- Podiumkunsten:
 - Uitvoerend muziek
 - Docerend muziek
 - Uitvoerend theater
 - Docerend theater

Ten slotte zij vermeld dat niet alle gegevens die in deze Kunsten-Monitor 1999 worden gepresenteerd helemaal vergelijkbaar zijn met andere ROA-publicaties, waarin ook cijfers over de hbo-kunstopleidingen worden weergegeven. De verschillen zijn echter gering. De geïnteresseerde lezer wordt bijvoorbeeld verwezen naar het integrale rapport over de afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, de HBO-Monitor (Ramaekers en Huijgen, 2000), waarin de verschillende sectoren binnen het hbo met elkaar worden vergeleken.

1.2. Respons

De analyses in deze rapportage zijn gebaseerd op de enquêtes die eind 1999 (schriftelijk voor iedereen) en begin 2000 (telefonisch onder de non-respondenten tot dan toe) zijn gehouden onder degenen die in het studiejaar 1997/1998 afstudeerden aan één van de opleidingen in het kunstonderwijs. Van de 2544 benaderde afgestudeerde kunstenaars werkten er 1215 mee aan het onderzoek. De respons op beide enquêtes samen bedroeg daarmee 48%.

De aantallen respondenten verschillen per opleiding van het kunstonderwijs. Tabel 1.1 geeft een overzicht van het aantal respondenten (de 'ongewogen', niet opgehoogde aantallen) en het aantal afstudeerders (de 'gewogen' aantallen) per cluster van opleidingen. In de rest van deze rapportage wordt consequent dit onderscheid naar opleidingscluster gehanteerd. De weging is opgehoogd naar het totale aantal verstuurd enquêtes, dat wil zeggen naar het totale aantal afstudeerders zoals dat door de scholen opgegeven is.

³ Zie bijlage 1 voor de indeling van de verschillende kunstopleidingen in opleidingsclusters.

Tabel 1.1

Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per cluster van opleidingen

		Ongewogen	Gewogen
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	154	335
	Toegepaste beeldende kunst design	391	739
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	105	237
	Docerende beeldende kunst	71	120
	Totaal	721	1.431
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	191	492
	Docerend muziek	217	447
	Uitvoerend theater	55	116
	Docerend theater	30	57
	Totaal	493	1.112
Overig		1	1
Totaal		1.215	2.544

Tabel 1.2 laat de respons zien op zowel de schriftelijke als de telefonische enquête. Van de 1215 afgestudeerden reageerden er 801 (31,5% van alle afstudeerders) op de uitgebreide schriftelijke enquête, en werden nog eens 414 kunstenaars (16,3 % van alle afstudeerders) beknopt telefonisch geënquêteerd. Daarmee ligt de totale respons op 48%. Door de weging van de uitkomsten naar het totale aantal gediplomeerde kunstenaars zijn de hier gepresenteerde uitkomsten – tenzij anders vermeld – representatief voor alle afstudeerders van het kunstonderwijs in het studiejaar 1997/1998.

Tabel 1.2

Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs naar telefonisch/schriftelijk ondervraagd

	Ongewogen	Gewogen
Schriftelijk	801	1661
Telefonisch	414	883

Tabellen 1.3 en 1.4 behandelen de nadere onderverdeling van kunstenaars naar opleidingsrichting. In tabel 1.3 staan alle richtingen die groot genoeg zijn om afzonderlijk te worden geïdentificeerd. Tabel 1.4 toont vervolgens kleine opleidingen, waarvan niet voldoende afstudeerders in de analyse betrokken konden worden⁴. De ondergrens voor het doen van statistisch verantwoorde uitspraken ligt bij 25 respondenten⁵. Overigens zijn de respondenten uit tabel 1.4 wel steeds meegerekend in alle tabellen. Zo vinden we de 'uitvoerende beoefening van de dans' (uit tabel 1.4) terug bij de 'uitvoerende beoefening van het drama' (tabel 1.3) en ook bij de hoofdgroep 'uitvoerend theater' uit tabel 1.1. De indeling van opleidingen in de gehanteerde clusters staat in bijlage 1. In het statistisch supplement (bijlage 3) worden voor de in tabel 1.3 en 1.4 weergegeven opleidingsrichtingen een aantal belangrijke variabelen nader uitgesplitst.

⁴ Een opleiding kan 'klein' zijn omdat de omvang van de opleiding niet groot genoeg is óf omdat de opleiding een te lage respons heeft opgeleverd maar qua omvang wel groot genoeg is. Voorbeelden van kleine opleidingen zijn dans en compositie.

⁵ Bij te kleine aantallen respondenten is de kans op toevallige uitschieters te groot. Bij grotere aantallen middelen de toevallige verschillen uit.

Tabel 1.3

Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per opleiding

	Ongewogen	Gewogen
Monumentale vormgeving	65	136
Schilderkundige vormgeving	70	150
Algemene industriële vormgeving	43	82
Architectonische vormgeving	114	216
Publiciteits- cq grafische vormgeving	175	329
Fotografische vormgeving	42	93
Museologie	33	77
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	54	91
Uitvoerend musicus	103	265
Muziekvakopleiding	41	106
Docerend musicus	180	371
Uitvoerende beoefening van het drama	27	61
Overig	268	569
Totaal	1.215	2544

Tabel 1.4

Ongewogen en gewogen aantal respondenten kunstonderwijs per kleine opleiding

	Ongewogen	Gewogen
Beeldende kunst en vormgeving – vrije opleidingsrichting	15	39
Modevormgeving	23	44
Textiele vormgeving	13	25
Kunst en techniek	17	32
Film- en tv-vormgeving	24	54
Compositie of compositie/elektronische muziek	17	44
Muziekregistratie	14	36
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	15	31
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	22	45
Uitvoerende beoefening van de dans	19	43
Opleiding docentschap dans	10	24
Opleidingschap drama	17	23

1.3. Opbouw rapport

De opbouw van dit rapport ziet er als volgt uit. In hoofdstuk twee wordt de opleiding tot kunstenaar behandeld. Besproken wordt onder meer op welke wijze afgestudeerden in het kunstonderwijs zijn ingestroomd, de relevante werkervaring die afgestudeerden hebben opgedaan en het oordeel van afgestudeerden over de kunstopleiding. Hoofdstuk drie gaat over de arbeidsmarktpositie van afgestudeerde kunstenaars. Naast de actuele arbeidsmarktpositie wordt in dit hoofdstuk het zoekgedrag naar werk, de aard van de werkzaamheden, de aard van de werksituatie en de beloning van afgestudeerde kunstenaars besproken. In het laatste hoofdstuk wordt ingegaan op het belang van kennis en vaardigheden in de beroepsuitoefening van kunstenaars. Omdat de informatie- en communicatietechnologie een steeds grotere rol speelt bij de beroepsuitoefening wordt één paragraaf besteed aan het gebruik van informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector.

2 Opleiding tot kunstenaar

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten die gaan over de opleiding tot kunstenaar besproken. Bekeken wordt achtereenvolgens: de uitstroom van afgestudeerden in het kunstonderwijs, de vooropleiding van afgestudeerde kunstenaars, de redenen van kunstenaars om te kiezen voor een bepaalde academie of conservatorium en een aantal kwalificaties waarover een afgestudeerde kunstenaar naast het diploma eventueel beschikt. Daarnaast vindt er een beschrijving van de verschillende opleidingen in het kunstonderwijs plaats en geven afgestudeerde kunstenaars op enkele relevante aspecten hun oordeel over de kunstopleiding.

2.1. Uitstroom kunstonderwijs

In tabel 2.1 wordt de uitstroom van afgestudeerden in het kunstonderwijs weergegeven naar geslacht en etniciteit. Tabel 2.2 geeft de gemiddelde leeftijd van afgestudeerden in het kunstonderwijs.

Tabel 2.1

Gediplomeerde uitstroom uit het kunstonderwijs verbijzonderd naar geslacht en etniciteit

Opleidingscluster		Geslacht		Allochtoon	
		man %	vrouw %	ja %	nee %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	38	62	9	91
	Toegepaste beeldende kunst design	44	56	7	93
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	36	64	4	96
	Docerende beeldende kunst	20	80	3	97
	Totaal	39	61	7	93
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	60	40	3	97
	Docerend muziek	44	56	5	95
	Uitvoerend theater	30	70	4	96
	Docerend theater	19	81	6	94
	Totaal	49	51	4	96
Totaal		43	57	6	94

Vrouwen vormen de meerderheid in het kunstonderwijs. Van de afgestudeerde kunstenaars is 57% vrouw. Vooral bij docerend beeldende kunst en docerend theater is het aandeel van vrouwen hoog. Onder uitvoerende musici zijn mannen in de meerderheid. Verder laat tabel 2.1 zien dat 6% van de uitstroom in het kunstonderwijs bestaat uit allochtonen⁶. Bij afgestudeerden autonoom beeldende kunst is het aandeel allochtonen relatief hoog (9%)⁷. Het kunstonderwijs verschilt hier nauwelijks van andere hbo-opleidingen, waar 53% van de afgestudeerden vrouw is en 5% allochtoon.

⁶ Om als allochtoon te worden aangemerkt, dient de afgestudeerde of tenminste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (SAMEN).

⁷ In vergelijking met vorig jaar is het aandeel allochtonen sterk toegenomen. Deze toename is het gevolg van een wetswijziging. Om in de vorige meting als allochtoon te worden aangemerkt diende de afgestudeerde of tenminste één van zijn of haar ouders te zijn geboren in één van de landen die worden genoemd in de Wet Bevordering Evenredige Arbeidsdeelname Allochtonen. Dit jaar geldt dit voor de Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden (SAMEN). In de Wet Stimulering Arbeidsdeelname Minderheden zijn meer landen opgenomen waardoor het aandeel allochtonen ten opzichte van vorig jaar fors is gestegen van 1% naar 6%.

Uit tabel 2.2 blijkt dat kunstenaars anderhalf jaar na afronding van de opleiding gemiddeld 28 jaar oud zijn. Daarmee zijn afgestudeerde kunstenaars maar liefst drie jaar ouder dan de gemiddelde hbo-afgestudeerde (25 jaar). Afgestudeerden autonoom beeldende kunst zijn gemiddeld het oudst (32 jaar) en afgestudeerden uitvoerend theater het jongst op het moment van enquêteren (26 jaar). Verder wordt in tabel 2.2 het 25%-kwantiel, de mediaan en het 75%- kwantiel weergegeven⁸. Deze laten de spreiding in leeftijd van kunstenaars zien. De spreiding is het grootst bij autonoom beeldend kunstenaars. Dit betekent dat zich in deze groep relatief veel jongeren en ouderen bevinden.

Tabel 2.2

Gediplomeerde uitstroom uit het kunstonderwijs verbijzonderd naar gemiddelde leeftijd

Opleidingscluster		Gemiddeld	25% kwantiel	Mediaan	75% kwantiel
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	30	25	27	32
	Toegepaste beeldende kunst design	27	25	26	28
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	27	25	26	28
	Docerende beeldende kunst	28	24	26	30
	Totaal	28	25	26	29
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	29	26	28	30
	Docerend muziek	28	26	27	29
	Uitvoerend theater	26	24	25	27
	Docerend theater	27	24	26	30
	Totaal	28	26	27	29
Totaal		28	25	27	29

2.2. Vooropleiding

Tabel 2.3 laat de hoogste met diploma afgesloten vooropleiding zien die kunstenaars hebben gevolgd vóór deelname aan het kunstonderwijs. Uit tabel 2.3 blijkt dat het merendeel van de afgestudeerde kunstenaars als vooropleiding een havo- of vwo-opleiding heeft gevolgd. Overigens hebben beeldend kunstenaars vaker een havo-opleiding, en podiumkunstenaars vaker een vwo-opleiding als vooropleiding. Verder valt op dat 10% van de kunstenaars een 'andere' vooropleiding heeft gevolgd. Dit kan een opleiding in het buitenland zijn, maar kunstenaars kunnen ook zonder voltooide vooropleiding worden toegelaten tot het kunstonderwijs (via een toelatingsexamen).

In tabel 2.3 is alleen ingegaan op de hoogte van de vooropleiding van afgestudeerde kunstenaars. Om te worden toegelaten tot het kunstonderwijs zijn echter niet alleen de formele kwalificaties van belang, maar spelen ook andere kwalificaties een rol. Om te voldoen aan de toelatingseisen van een kunstopleiding hebben toekomstige kunstenaars daarom vaak al een vooropleiding op kunstzinnig gebied gevolgd. Tabel 2.4 laat het percentage afgestudeerde kunstenaars zien dat vóór deelname aan een kunstopleiding één of meerdere vooropleidingen op kunstzinnig vakgebied heeft gevolgd. Verder wordt in deze tabel aangegeven om welke vooropleiding het gaat.

⁸ De mediaan is de leeftijd waar 50% van de kunstenaars onder zit en 50% van de kunstenaars boven zit; het 25%-kwantiel is de leeftijd waar 25% van de kunstenaars onder zit en 75% van de kunstenaars boven zit; het 75%-kwantiel is de leeftijd waar 75% van de kunstenaars onder zit en 25% van de kunstenaars boven zit.

Tabel 2.3

Hoogste vooropleiding van afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		HAVO/ MMS %	VWO (K)MBO/ In-service %	HBO %	WO %	Anders %	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	32	22	17	14	4	11
	Toegepaste beeldende kunst design	33	28	23	8	1	8
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	39	32	6	15	3	6
	Docerende beeldende kunst	39	11	9	37	0	4
	Totaal	34	25	17	13	2	8
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	14	44	4	18	8	13
	Docerend muziek	31	34	5	11	5	15
	Uitvoerend theater	38	26	2	12	6	15
	Docerend theater	16	34	5	16	16	13
	Totaal	23	37	4	14	7	14
Totaal		30	30	12	14	4	10

Tabel 2.4

Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied

Opleidingscluster		Voor- opleiding %	Waarvan:				
			1 %	2 %	3 %	4 %	5 %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	69	14	34	47	45	13
	Toegepaste beeldende kunst design	61	14	21	52	35	7
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	57	39	13	50	43	8
	Docerende beeldende kunst	69	25	8	64	31	11
	Totaal	63	19	22	51	38	9
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	84	51	3	14	58	53
	Docerend muziek	85	54	7	17	60	49
	Uitvoerend theater	73	52	17	24	34	23
	Docerend theater	86	38	34	14	45	15
	Totaal	83	51	8	16	55	46
Totaal		72	34	15	35	46	27

1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;

2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;

3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;

4 = (Privé)les aan muziekschool of dans-/balletschool;

5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Uit tabel 2.4 blijkt dat bijna driekwart van de kunstenaars vóór de opleiding aan de academie of het conservatorium één of meer vooropleidingen op kunstzinnig vakgebied heeft gevolgd. Dit geldt vaker voor afgestudeerde podiumkunstenaars (83%) dan voor afgestudeerde beeldend kunstenaars (63%). Deze vooropleiding bestaat bij beeldende kunst relatief vaak uit een expressievak op de middelbare school. Afgestudeerde podiumkunstenaars hebben vaak (privé)les gevolgd aan een muziekschool of dans-/balletschool voordat zij zijn begonnen aan een kunstopleiding. Daarnaast heeft een relatief groot deel van de afgestudeerden podiumkunstenaars deelgenomen aan een basis-/vooropleiding aan een academie of conservatorium, of als vooropleiding (privé)les gevolgd bij een particuliere leraar.

Dat kunstenaars podiumkunsten vaak (privé)les vóór deelname aan een kunstopleiding hebben gehad is niet zo verwonderlijk als wordt gekeken naar de wijze waarop wordt geselecteerd bij deze kunstopleidingen. Binnen theater, muziek en dansopleidingen wordt geselecteerd op technische

vaardigheden, waarop vaak vanaf jonge leeftijd door kunstenaars specifiek moet worden getraind. Deze vaardigheden zijn niet te verkrijgen via het formele onderwijssysteem. Het gevolg hiervan is dat studenten vaak zelf (privé)les nemen om toch aan de toelatingseisen van een kunstopleiding te kunnen voldoen. Bij beeldend kunstenaars is dit minder het geval. Beeldend kunstenaars hebben veel vaker dan podiumkunstenaars een expressievak in het eindexamenpakket (zie tabel 2.4), en minder vaak (privé)lessen gevolgd.

2.3. Keuze (kunst)opleiding

Kunstenaars kunnen verschillende motieven hebben om te kiezen voor een bepaalde academie of conservatorium. Bij deze keuze kan bijvoorbeeld de inhoud en reputatie van een opleiding een rol spelen, maar ook niet-inhoudelijke redenen zoals het volgen van een opleiding dichtbij de woonplaats. Tabel 2.5a geeft de redenen van kunstenaars weer die meespelen in de keuze voor een bepaalde academie of conservatorium. In tabel 2.5b worden deze redenen per opleidingscluster weergegeven.

Tabel 2.5a

Redenen van kunstenaars om voor bepaalde academie of een bepaald conservatorium te kiezen naar beeldende kunst/podiumkunsten*

	Beeldende kunst %	Podium- kunsten %	Totaal %
Reputatie van opleiding aan academie/conservatorium	31	39	34
Inhoud van opleiding aan academie/conservatorium	52	36	45
Op aanraden van anderen	22	28	24
Aanwezigheid van bepaalde docent(en)	5	42	20
Enige academie/conservatorium voor deze opleiding	12	13	12
Dichtbij woonplaats	27	24	25
De aantrekkelijkheid van de stad	19	12	16
Alleen hier toegelaten	8	8	8
Andere redenen	18	9	14

*meerdere antwoorden mogelijk

De keuze voor een bepaalde academie of conservatorium blijkt doorgaans voor een groot deel af te hangen van de inhoud (45%) en de reputatie (34%) van een opleiding. Tussen beeldend kunstenaars en podiumkunstenaars zijn hier wel verschillen. Beeldend kunstenaars geven vaker aan de inhoud van de opleiding belangrijk te vinden (52%), terwijl podiumkunstenaars vaker kiezen voor een bepaalde academie of conservatorium vanwege de aanwezigheid van bepaalde docent(en) (42%). Daarnaast blijkt ook dat redenen als "op aanraden van anderen" (24%), en "dichtbij woonplaats" (25%) meespelen in de keuze van kunstenaars.

Als wordt gekeken per opleidingscluster (tabel 2.5b) dan wordt duidelijk dat voor theaterstudenten de reputatie en de inhoud (met name docerend theater) van een opleiding belangrijke redenen zijn om te

Tabel 2.5b

Redenen van kunstenaars om voor bepaalde academie of bepaald conservatorium te kiezen naar opleidingscluster*

Opleidingscluster	Autonoom beeldende kunst %	Toegepaste beeldende kunst design %	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel %	Docerende beeldende kunst %	Uitvoerend muziek %	Docerend muziek %	Uitvoerend theater %	Docerend theater %	Totaal %
Reputatie van opleiding aan academie/conservatorium	32	33	30	20	36	37	56	43	34
Inhoud van opleiding aan academie/conservatorium	38	56	62	46	33	30	49	71	45
Op aanraden van anderen	21	21	28	20	24	27	51	23	24
Aanwezigheid van bepaalde docent(en)	3	6	3	6	50	49	6	11	20
Enige academie/conservatorium voor deze opleiding	2	10	34	9	14	9	18	15	12
Dichtbij woonplaats	39	25	6	37	23	29	18	10	25
De aantrekkelijkheid van de stad	14	22	16	20	11	15	15	5	16
Alleen hier toegelaten	11	8	9	0	1	10	23	16	8
Andere redenen	20	17	16	22	9	10	7	7	14

*meerdere antwoorden mogelijk

kiezen voor een academie of conservatorium. Daarnaast valt op dat vooral veel kunstenaars uitvoerend theater voor een academie of conservatorium kiezen op aanraden van anderen. Muziekstudenten laten de keuze voor een bepaalde academie of conservatorium meer afhangen van de aanwezigheid van docent(en). Verder wordt duidelijk dat bij autonoom beeldende kunst, toegepast beeldende kunst design en docerend beeldende kunst naast de inhoud en reputatie van de opleiding ook de nabijheid van de woonplaats en het advies van anderen van invloed op deze keuze is. Ten slotte komt uit deze tabel naar voren dat relatief veel toegepaste beeldend kunstenaars audiovisueel kiezen voor een academie of conservatorium omdat deze academie of conservatorium de enige voor deze opleiding is.

Het kunstonderwijs verschilt van andere hbo-opleidingen omdat relatief veel afgestudeerde kunstenaars vóór of tijdens de kunstopleiding nog een andere opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond. Tabel 2.6 geeft het aandeel afgestudeerde kunstenaars dat naast de kunstopleiding nog een andere opleiding in het hoger onderwijs heeft afgerond. Verder wordt in deze tabel aangegeven om welke opleiding het hier gaat: HBO, WO of een andere opleiding in het hoger onderwijs. Uit tabel 2.6 blijkt dat 20% van de afgestudeerden aangeeft dat zij vóór of tijdens de opleiding aan de academie of conservatorium nog een andere opleiding in het hoger onderwijs hebben afgerond. Hieronder bevinden zich relatief veel docenten beeldende kunst en docenten theater, terwijl relatief weinig gediplomeerde kunstenaars toegepaste beeldende kunst design een ander diploma in het hoger onderwijs hebben behaald. Wanneer kunstenaars nog een andere opleiding hebben afgerond is dit in de meeste gevallen een hbo-opleiding.

Tabel 2.6

Andere afgeronde opleidingen hoger onderwijs van afgestudeerde kunstenaars*

Opleidingscluster		Andere opleiding afgerond	Waarvan:		
			HBO	WO	Anders
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	18	74	26	0
	Toegepaste beeldende kunst design	9	80	15	5
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	22	80	20	0
	Docerende beeldende kunst	35	100	0	0
	Totaal	16	83	15	1
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	29	69	31	0
	Docerend muziek	22	76	24	0
	Uitvoerend theater	19	65	35	0
	Docerend theater	32	67	33	0
	Totaal	25	71	29	0
Totaal		20	77	22	1

*Bijvoorbeeld een eerder afgesloten tweede graads docenten opleiding

Tabel 2.7 laat vervolgens het percentage voltijders/deeltijders zien. Hieruit blijkt dat de meeste kunstenaars een voltijd opleiding hebben gevolgd (93%). Verder laat deze tabel zien dat beeldend kunstenaars vaker een deeltijdopleiding hebben gevolgd dan podiumkunstenaars. Dit kan ook niet anders, omdat er bijna geen deeltijdopleidingen zijn voor podiumkunstenaars. Met name afgestudeerden docerend beeldende kunst (18%) hebben vaak een deeltijdopleiding gevolgd.

Tabel 2.7

Opleiding afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar voltijd-/deeltijdvariant

Opleidingscluster		Voltijd %	Deeltijd %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	84	16
	Toegepaste beeldende kunst design	92	8
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	95	5
	Docerende beeldende kunst	82	18
	Totaal	90	10
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	95	5
	Docerend muziek	99	1
	Uitvoerend theater	100	0
	Docerend theater	84	16
	Totaal	97	3
Totaal		93	7

2.4. Beschrijving van en oordeel over de opleiding

Het kunstonderwijs kent een groot aantal opleidingen. Deze opleidingen verschillen van elkaar, niet alleen inhoudelijk, maar ook als het gaat om studieonderdelen als stages en deelname aan buitenlandse studies. In deze paragraaf worden de verschillende opleidingen in het kunstonderwijs beschreven aan de hand van een aantal relevante opleidingsaspecten. Daarnaast wordt op een aantal punten het oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de gevolgde opleiding besproken.

Als gevolg van verregaande samenwerking in Europa en de totstandkoming van één Europese arbeidsmarkt staat de internationalisering van het onderwijs hoog op de agenda van de instellingen in het hoger onderwijs. Binnen steeds meer opleidingen in het hoger onderwijs vormt de internationale oriëntatie van studenten een belangrijkere onderdeel van de studie. Studenten lopen steeds vaker stage in het buitenland, volgen een deel van de opleiding in het buitenland of volgen vakken in een vreemde taal. Buitenlandervaring opgedaan tijdens de studie kan een belangrijke rol spelen bij het verloop van de transitie van studie naar werk en de verdere ontwikkeling van de beroepsloopbaan. In tabel 2.8 wordt de voor hun vakgebied relevante werkervaring die kunststudenten vóór of tijdens hun kunstopleiding hebben opgedaan weergegeven, waaronder de buitenlandervaring tijdens de kunstopleiding. Deze tabel laat het internationale karakter van het kunstonderwijs zien. Van de gediplomeerde kunstenaars heeft 12% een stage in het buitenland gevolgd, 13% heeft deelgenomen aan een studieonderdeel in het buitenland, en 24% (waarvan een groot aantal podiumkunstenaars) heeft (nog) op een andere manier buitenlandervaring opgedaan. Overigens bevinden zich in het Nederlands kunstonderwijs ook veel buitenlanders die hier (een deel van) hun studie volgen.

Verder blijkt uit tabel 2.8 dat in totaal 62% van de afgestudeerde kunstenaars voor hun vakgebied relevante werkervaring heeft opgedaan vóór of tijdens de kunstopleiding. Dit geldt overigens vaker voor podiumkunstenaars (82%) dan voor beeldend kunstenaars (49%). Daarnaast komt uit deze tabel naar voren dat 23% van de afgestudeerden vóór of tijdens de kunstopleiding bestuurlijke ervaring heeft opgedaan en dat 64% van de afgestudeerden tijdens de kunstopleiding in Nederland stage heeft gelopen (waarvan slechts 8% autonoom beeldend kunstenaars).

Geconcludeerd kan worden dat kunstenaars niet alleen over theoretische kennis beschikken, maar ook over praktische kennis (relevante werkervaring, bestuurlijke ervaring, stage-ervaring). Daarnaast zijn kunstenaars sterk internationaal georiënteerd.

Tabel 2.8
Opleiding afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar relevante werkervaring*

Opleidingscluster	Relevante werkervaring (vóór of tijdens de opleiding) %	Bestuurlijke werkervaring (vóór of tijdens de opleiding) %	Stage in Nederland (tijdens de opleiding) %	Stage buitenland (tijdens de opleiding) %	Studieonderdeel buitenland (tijdens de opleiding) %	Andere buitenland- ervaring (tijdens de opleiding) %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	36	19	8	18	22
	Toegepaste beeldende kunst design	47	21	74	12	14
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	69	25	85	8	11
	Docerende beeldende kunst	59	25	96	9	13
Totaal	49	22	63	10	12	15
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	81	23	55	16	41
	Docerend muziek	86	24	74	14	36
	Uitvoerend theater	64	25	80	9	20
	Docerend theater	90	43	81	14	26
Totaal	82	25	67	14	14	36
Totaal	62	23	64	12	13	24

*meerdere antwoorden mogelijk

Tabel 2.9

Rapportcijfers aspecten

Opleidingscluster	Samenhang tussen vakken	Keuze- mogelijkheden in studie	Studiebe- geleiding	Kwaliteit van docenten	Voorbereiding op beroeps- praktijk	Voorlichting arbeidsmarkt- situatie	Voorbereiding op beroeps- uitoefening buitenland	De opleiding in het geheel
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	7,1	6,0	6,3	4,6	4,4	3,6	6,4
	Toegepaste beeldende kunst design	6,6	5,9	6,5	5,0	4,6	4,0	6,5
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	6,3	5,7	6,0	5,0	4,7	3,6	6,3
	Docerende beeldende kunst	6,0	6,0	6,5	4,8	3,9	3,4	6,1
	Totaal	6,4	5,9	6,4	4,9	4,5	3,8	6,4
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	6,4	6,1	7,3	5,7	4,9	4,2	6,7
	Docerend muziek	6,4	6,3	7,2	6,0	5,4	4,6	6,9
	Uitvoerend theater	6,9	5,4	7,1	6,0	5,8	4,6	6,8
	Docerend theater	6,3	5,3	6,8	5,6	4,9	3,5	6,1
	Totaal	6,5	6,0	7,2	5,9	5,2	4,4	6,7
Totaal	6,5	6,0	6,7	5,3	4,8	4,0	6,6	

Hoe beoordelen kunstenaars zelf de opleiding die ze anderhalf jaar geleden hebben afgerond? Tabel 2.9 laat de 'rapportcijfers' zien die afgestudeerde kunstenaars geven aan een aantal aspecten van de opleiding. De opleiding als geheel wordt gemiddeld genomen redelijk positief door kunstenaars beoordeeld (rapportcijfer: 6,6). Afgestudeerden docerend beeldende kunst en docerend theater zijn echter minder tevreden over de opleiding als geheel dan andere afgestudeerde kunstenaars. Van de verschillende aspecten van de opleiding wordt de kwaliteit van de docenten het meest gewaardeerd. Met name musici zijn hier positief in hun oordeel. Dit is van belang omdat uit tabel 2.5.2 naar voren is gekomen dat voor musici de aanwezigheid van bepaalde docenten een belangrijke reden is om te kiezen voor een bepaalde academie of conservatorium. Minder positief worden de aspecten voorbereiding op de beroepspraktijk, voorlichting over de arbeidsmarkt en voorbereiding op beroepsuitoefening in het buitenland beoordeeld door afgestudeerde kunstenaars. Vooral over de voorbereiding op beroepsuitoefening in het buitenland zijn kunstenaars vaak negatief in hun oordeel. Dit laatste is van belang omdat uit tabel 2.8 is gebleken dat kunstenaars sterk internationaal zijn georiënteerd.

Tabel 2.10 geeft het oordeel van gediplomeerde kunstenaars over de moeilijkheidsgraad van de opleiding. De moeilijkheidsgraad van de opleiding wordt in ieder geval niet te hoog ervaren door kunstenaars. Gemiddeld genomen vindt de ene helft van de kunstenaars de moeilijkheidsgraad van de opleiding niet hoog genoeg; de andere helft blijkt de moeilijkheidsgraad precies goed te vinden. Tussen de verschillende opleidingen zijn hier wel verschillen aanwezig. Meer dan de helft van de afgestudeerden toegepaste beeldende kunst design, docerend beeldende kunst, docerend muziek en uitvoerend theater vindt de moeilijkheidsgraad van de opleiding precies goed. Meer dan de helft van de afgestudeerden autonoom beeldende kunst, toegepaste beeldende kunst audiovisueel en uitvoerend muziek vindt dat hun opleiding zwaarder had mogen zijn.

Tabel 2.10
Moeilijkheidsgraad opleiding

Opleidingscluster		Niet hoog genoeg %	Precies goed %	Te hoog %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	62	37	1
	Toegepaste beeldende kunst design	43	54	3
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	56	37	7
	Docerende beeldende kunst	41	59	0
	Totaal	50	48	3
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	57	42	1
	Docerend muziek	45	54	1
	Uitvoerend theater	36	60	4
	Docerend theater	45	50	5
	Totaal	49	49	1
Totaal		49	48	2

Tabel 2.11 gaat over de mate van specialisatie van de opleiding. Afgestudeerde kunstenaars hebben kunnen aangeven in hoeverre ze de mate van specialisatie van de opleiding onvoldoende, precies voldoende of te specialistisch hebben gevonden. Ongeveer de helft van de gediplomeerde kunstenaars (52%) vindt dat de opleiding voldoende specialistisch is, 40% vindt de opleiding te algemeen, terwijl 'slechts' 8% de opleiding te specialistisch vindt. Hierbij valt op dat afgestudeerden beeldende kunst in vergelijking met podiumkunstenaars de opleiding vaker te algemeen vinden.

Tabel 2.11

Mate van specialisatie opleiding

Opleidingscluster		Onvoldoende %	Precies voldoende %	Te specia- listisch %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	41	49	10
	Toegepaste beeldende kunst design	43	51	6
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	54	44	1
	Docerende beeldende kunst		46	4
	Totaal	45	49	6
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	31	53	16
	Docerend muziek	32	61	7
	Uitvoerend theater	32	58	11
	Docerend theater	40	54	6
	Totaal	32	57	11
Totaal		40	52	8

Ten slotte is aan afgestudeerde kunstenaars gevraagd of zij – achteraf bezien – opnieuw voor dezelfde opleiding en dezelfde academie of conservatorium kiezen. Dit geeft indirect aan in hoeverre afgestudeerde kunstenaars tevreden zijn over de gevolgde opleiding en academie/conservatorium. De resultaten hiervan zijn in tabel 2.12 weergegeven. Uit tabel 2.12 blijkt dat gemiddeld genomen 64% van de afgestudeerden opnieuw voor dezelfde opleiding aan dezelfde academie of conservatorium zal kiezen. Daarnaast geeft 23% aan opnieuw voor dezelfde opleiding te kiezen, maar dan wel aan een andere academie of conservatorium. De overgrote meerderheid van de kunstenaars (87%) is dus tevreden over de destijds gemaakte opleidingskeuze. Zij zouden, achteraf bezien, opnieuw voor dezelfde opleiding kiezen. Wanneer wordt gekeken naar de opleidingsclusters afzonderlijk dan blijkt dat afgestudeerden docerend theater het vaakst tevreden zijn over de opleiding en academie. Verder is opvallend dat naar verhouding een groot aandeel van de docerende beeldend kunstenaars aangeeft dat zij achteraf voor een andere hbo-opleiding zouden hebben gekozen.

Tabel 2.12

Achteraf bezien opleiding opnieuw kiezen

Opleidingscluster		Zelfde opleiding, zelfde academie/ conser- vatorium %	Zelfde opleiding, andere academie/ conser- vatorium %	Andere HBO- opleiding %	Andere opleiding %	Niet studeren %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	61	27	9	1	2
	Toegepaste beeldende kunst design	65	24	9	2	0
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	71	16	7	3	3
	Docerende beeldende kunst	58	14	22	4	2
	Totaal	65	22	10	2	1
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	57	29	6	6	1
	Docerend muziek	65	21	10	4	0
	Uitvoerend theater	73	16	10	0	0
	Docerend theater	80	12	0	0	9
	Totaal	63	24	8	4	1
Totaal		64	23	9	3	1

2.5. Doorstroom naar vervolgonderwijs

De laatste paragraaf van dit hoofdstuk gaat over de doorstroom van afgestudeerde kunstenaars naar een vervolgopleiding. Bekeken wordt het percentage afgestudeerde kunstenaars dat verder gaat studeren, de vervolgopleidingen die worden gekozen en het oordeel van kunstenaars over de aansluiting tussen kunstopleiding en vervolgopleiding.

Tabel 2.13a geeft de doorstroom naar vervolgonderwijs weer, en hiervan het aandeel dat doorstroomt naar een voltijd- of deeltijdvariant. Hieruit blijkt dat 22% van de afgestudeerde kunstenaars heeft gekozen voor een vervolgopleiding. Verder laat deze tabel zien dat docerende musici en docerende beeldend kunstenaars het vaakst doorstromen naar een vervolgopleiding. De voltijdvariant is favoriet onder de doorstromers; 79% kiest voor de voltijdvariant en 21% kiest voor de deeltijdvariant.

Tabel 2.13a

Doorstroom van afgestudeerde kunstenaars naar een vervolgopleiding

Opleidingscluster	Vulgoopleiding gevolgd	Waarvan:		
		Voltijd- variant %	Deeltijd- variant %	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	22	74	26
	Toegepaste beeldende kunst design	15	78	22
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	10	67	33
	Docerende beeldende kunst	34	67	33
	Totaal	17	73	27
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	25	78	22
	Docerend muziek	38	88	12
	Uitvoerend theater	18	81	19
	Docerend theater	13	100	0
	Totaal	29	84	16
Totaal		22	79	21

Tabel 2.13b

Meest voorkomende vervolgopleidingen van afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		%
Beeldende kunst	HBO Taal & Cultuur	24
	HBO tweede fase Taal & Cultuur	17
	HBO Onderwijs	14
	WO Taal & Cultuur	10
	HBO Techniek	10
Podium kunsten	HBO Taal & Cultuur	53
	HBO tweede fase Taal & Cultuur	26
	HBO tweede fase	6
Totaal	HBO Taal & Cultuur	40
	HBO tweede fase Taal & Cultuur	22
	HBO Onderwijs	7
	WO Taal & Cultuur	7
	HBO tweede fase	5

Tabel 2.13b laat de meest voorkomende vervolgoopleidingen van afgestudeerde kunstenaars zien. Hieruit blijkt dat vaak wordt gekozen voor een vervolgoopleiding in de sfeer van de kunst. De meest voorkomende vervolgstudies behoren tot de opleidingssector HBO Taal en Cultuur (zowel regulier als 2^e fase). Daarnaast stroomt een klein percentage van de afgestudeerden door naar HBO Onderwijs, WO Taal & Cultuur en bij beeldende kunst naar HBO Techniek.

Hoe ervaren kunstenaars de aansluiting tussen de kunstopleiding en vervolgoopleiding? Tabel 2.14 geeft van de kunstenaars die verder studeren het oordeel over de aansluiting tussen de kunstopleiding en de vervolgoopleiding. Gemiddeld genomen wordt deze aansluiting positief ervaren. Van de doorstromers vindt 81% de aansluiting tussen kunstopleiding en vervolgstudie voldoende tot goed. Docenten theater zijn het meest positief in hun oordeel (100% vindt de aansluiting goed). Verder zijn docerende beeldend kunstenaars en uitvoerende musici relatief gezien minder vaak tevreden over de aansluiting tussen kunstopleiding en vervolgoopleiding.

Tabel 2.14

Oordeel over aansluiting kunstopleiding - vervolgoopleiding

Opleidingscluster		Goed %	Voldoende %	Matig %	Slecht %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	35	51	9	6
	Toegepaste beeldende kunst design	57	23	6	14
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	40	60		
	Docerende beeldende kunst	41	29	29	
	Totaal	46	35	11	8
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	35	35	15	15
	Docerend muziek	59	27	14	
	Uitvoerend theater	77	23		
	Docerend theater	100			
	Totaal	52	29	13	6
Totaal		49	32	12	7

3 Arbeidsmarktpositie van kunstenaars

Het merendeel van de kunstenaars betreft na behalen van het diploma de arbeidsmarkt. Voor de ene kunstenaar zal de transitie van opleiding naar werk anders verlopen dan voor de ander. In dit hoofdstuk wordt de arbeidsmarktpositie voor afgestudeerde kunstenaars van verschillende kunstopleidingen beschreven. Gekeken wordt naar het zoekgedrag naar werk, de actuele arbeidsmarktpositie, de aard van de werkzaamheden, de aard van de werksituatie en ten slotte naar de beloning van kunstenaars.

3.1. Kunstenaars op zoek naar werk

Wanneer gaan gediplomeerde kunstenaars op zoek naar werk: gaan zij vóór, tijdens of na het afstuderen op zoek naar een baan, en is dit werk binnen of buiten de kunstsector. Tabel 3.1 laat zien op welk moment kunstenaars op zoek gaan naar werk.

Tabel 3.1

Zoeken naar betaald werk tijdens of na de kunstopleiding

Opleidingscluster		Voor afstuderen	1 maand na afstuderen	Enkele maanden na afstuderen	Werk tijdens opleiding
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	16	37	31	16
	Toegepaste beeldende kunst design	18	37	32	12
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	39	31	18	12
	Docerende beeldende kunst	37	37	13	13
	Totaal	24	36	27	13
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	37	23	8	33
	Docerend muziek	41	20	11	29
	Uitvoerend theater	62	18	12	9
	Docerend theater	56	12	18	14
	Totaal	42	21	10	28
Totaal		31	29	20	19

Uit tabel 3.1 komt naar voren dat 31% van de kunstenaars reeds voor het afstuderen actief is gaan zoeken naar werk. Verder blijkt 19% al een baan tijdens de opleiding te hebben. De rest van de afgestudeerde kunstenaars (49%) begint na het afstuderen met het zoeken naar werk. Vooral veel beeldend kunstenaars beginnen één of enkele maanden na het afstuderen te zoeken naar werk. Het merendeel van de kunstenaars theater begint daarentegen al voor het afstuderen naar werk te zoeken. Van de musici heeft een relatief groot deel al werk tijdens de opleiding.

Tabel 3.2 geeft het percentage afgestudeerde kunstenaars weer dat tijdens of na de opleiding actief heeft gezocht naar betaald werk en daarnaast of er binnen of buiten het eigen vakgebied naar betaald werk is gezocht. Uit tabel 3.2 komt naar voren dat 63% van de kunstenaars tijdens of na de opleiding heeft gezocht naar betaald werk. Van deze werkzoekenden heeft bijna tweederde uitsluitend gezocht naar werk binnen het eigen vakgebied, terwijl eenderde zowel binnen als buiten het vakgebied naar werk heeft gezocht. Verder blijkt dat autonoom beeldend kunstenaars relatief vaak buiten de kunstsector op zoek zijn gegaan naar werk (17%).

Tabel 3.2

Zoeken naar betaald werk binnen of buiten het eigen vakgebied

Opleidingscluster		Naar betaald werk gezocht	Waarvan:		
			Binnen vakgebied	Binnen en buiten vakgebied	Buiten vakgebied
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	52	28	55	17
	Toegepaste beeldende kunst design	62	64	34	3
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	70	65	33	2
	Docerende beeldende kunst	72	68	26	5
	Totaal	62	57	37	6
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	69	75	24	1
	Docerend muziek	63	71	28	1
	Uitvoerend theater	63	75	25	0
	Docerend theater	55	72	28	0
	Totaal	65	73	26	1
Totaal		63	64	32	4

Uit de vorige tabel blijkt dat een deel van de afgestudeerde kunstenaars (ook) buiten de kunstsector naar werk heeft gezocht. Tabel 3.3 geeft de motieven van kunstenaars die hebben geleid om (ook) te zoeken naar werk buiten het eigen vakgebied. De belangrijkste reden om (ook) op zoek te gaan naar een baan buiten het vakgebied is dat er te weinig werk in het eigen vakgebied zou zijn. De actuele arbeidsmarktsituatie is hier dus van invloed op het zoekgedrag van kunstenaars naar betaald werk. Daarnaast blijkt een veranderende interesse (met name voor docenten beeldende kunst en docenten theater) en onvoldoende inkomen (met name voor kunstenaars uitvoerend theater) ook mee te spelen in de afweging (ook) buiten de kunstsector werk te zoeken.

Tabel 3.3

Redenen voor zoeken naar werk buiten eigen vakgebied

Opleidingscluster		Te	Geen	Weinig	Onvol-	Eigen	Veran-	Andere
		weinig werk	aan- sluiting	werk- ervaring	doende in- komen	ont- plooiing	derde in- teresse	redenen
		%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	34	13	3	22	3	16	8
	Toegepaste beeldende kunst design	28	5	11	11	0	16	30
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	24	6	6	6	0	17	42
	Docerende beeldende kunst	33	0	0	0	8	42	17
	Totaal	30	8	7	13	2	18	24
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	39	0	6	11	0	28	17
	Docerend muziek	48	0	10	14	0	10	19
	Uitvoerend theater	50	0	0	39	0	11	0
	Docerend theater	18	0	0	0	0	64	18
	Totaal	43	0	6	15	0	20	16
Totaal		34	5	6	13	1	19	21

Aangezien tabel 3.2 heeft laten zien dat vooral veel autonoom beeldend kunstenaars (ook) naar werk buiten het vakgebied hebben gezocht, is het goed om te kijken naar de redenen van deze groep kunstenaars om (ook) buiten het vakgebied te zoeken naar werk. Bij autonoom beeldend kunstenaars zijn

“te weinig werk” (34%), “onvoldoende inkomen” (22%) en “een veranderde interesse” (16%) belangrijke redenen om (ook) buiten de kunstsector te zoeken naar werk. Daarnaast geeft een deel van de autonoom beeldend kunstenaars aan (13%) dat de opleiding niet aansluit bij werk in het vakgebied.

Tabel 3.4 laat zien hoe afgestudeerde kunstenaars aan hun voornaamste werkzaamheden⁹ zijn gekomen. Door te reageren op een advertentie (20%), via familie vrienden of kennissen (15%) of door middel van een open sollicitatie (15%) vindt het merendeel van de afgestudeerde kunstenaars betaald werk. Daarnaast begint een deel van de kunstenaars (11%) zelf een eigen groep, studio, lespraktijk of bedrijf, danwel neemt deze over. Relatief veel kunstenaars docerend theater zijn door familie, vrienden en kennissen aan een baan gekomen. Verder hebben docenten beeldende kunst relatief vaak via het arbeidsbureau werk gevonden. Daarnaast hebben kunstenaars uitvoerend theater relatief vaak gereageerd op een advertentie of door middel van een stage werk gevonden. Ten slotte blijkt uit tabel 3.4 dat in vergelijking met andere afgestudeerde kunstenaars autonoom beeldend kunstenaars en kunstenaars uitvoerende muziek het vaakst een eigen groep, studio, lespraktijk of bedrijf zijn begonnen, danwel over hebben genomen.

In de Kunsten-Monitor 1998 is voor het eerst de deelname aan de WIK onder afgestudeerde kunstenaars besproken. De lichting 1996/1997 kon namelijk als eerste deelnemen aan deze wet. Aangezien een nieuwe regeling als de WIK een zekere aanloopfase nodig heeft – het duurt even voordat iedereen bekend is met de WIK – kan worden gezegd dat dit jaar de effecten van de WIK pas echt goed kunnen worden gemeten. In tabel 3.5 staat de deelname aan de WIK voor kunstenaars die in 1997/1998 hun opleiding hebben afgesloten weergegeven. Uit tabel 3.5 blijkt dat van de lichting 1997/1998 15% van de afgestudeerde kunstenaars gebruik maakt van de WIK. Afgelopen jaar was dit percentage 10%. Bij beeldend kunstenaars zijn het vooral de autonoom beeldend kunstenaars die van de WIK gebruik maken (30%)¹⁰. Onder podiumkunstenaars zijn het met name de uitvoerende musici die van de WIK gebruik maken (14%). Voor de volledigheid zijn in bijlage 2 enkele tabellen weergegeven die gaan over ‘werk en beloning’ van kunstenaars die gebruik maken van de WIK. Waar nodig wordt in de tekst verwezen naar deze bijlage.

Tabel 3.5 laat verder zien of kunstenaars zijn ingeschreven bij het arbeidsbureau of Landelijk Bureau Kunsten en Media. Hieruit blijkt dat van de afgestudeerde kunstenaars 26% bij het arbeidsbureau is ingeschreven en 14% bij het Landelijk Bureau Kunsten en Media. Van alle afgestudeerden zijn afgestudeerden autonoom beeldende kunst, docerend beeldende kunst en uitvoerend theater het vaakst bij het arbeidsbureau ingeschreven. Uit tabel 3.4 is naar voren gekomen dat alleen afgestudeerden docerend beeldende kunst relatief vaak via het arbeidsbureau aan hun voornaamste werkzaamheden zijn gekomen. Kunstenaars uitvoerend theater zijn van alle afgestudeerden het vaakst ingeschreven bij het Landelijk Bureau Kunsten en Media.

⁹ De werkzaamheden waaraan zij de meeste tijd besteden.

¹⁰ Overigens kan de relatief hoge deelname onder afgestudeerde kunstenaars aan de WIK van invloed zijn op andere variabelen in dit rapport. De hoogte van de WIK-uitkering is 70% van de geldende bijstandsnorm. Kunstenaars mogen de WIK-uitkering aanvullen met bijverdiensten tot maximaal 125% van de geldende bijstandsnorm. Het gevolg hiervan is dat deelname aan de WIK het totale gemiddelde maandinkomen van afgestudeerde kunstenaars kan beïnvloeden.

Tabel 3.4
Wijze waarop aan deze werkzaamheden gekomen

Opleidingscluster	Arbeids-	Uitzend-	Reactie	Open	Stage	Docent,	Bedrijven-	Eerder	Familie,	Zelf bedrijf	Anders
	bureau	bureau,	op adver-	solicitering	%	ver. van	informatie-	werk,	vrienden,	begonnen/	%
	%	comm. be-	tentie	%	%	afgest.	dagen	interne	kennissen	overge-	%
	%	middelings	(incl.	%	%	alumni-	(incl. nav	vacature		nomen	%
	%	bureau	selectie	%	%	bureau	concoures/				%
	%		audities)	%	%	e.d.	festival)				%
Beeldende kunst	2	18	21	16	2	0	0	6	10	20	4
Autonoom beeldende kunst	2	12	14	18	8	6	3	4	15	12	6
Toegepaste beeldende kunst design	0	10	13	13	9	7	4	4	21	8	10
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	21	3	31	10	0	0	0	7	17	3	7
Docerende beeldende kunst	3	12	16	16	7	5	3	5	16	11	7
Totaal											
Podiumkunsten	4	5	27	16	4	7	0	4	11	16	7
Uitvoerend muziek	2	9	28	13	6	6	0	6	17	6	6
Docerend muziek	0	7	46	0	25	0	0	12	7	0	3
Uitvoerend theater	0	9	4	19	0	0	0	0	54	0	13
Docerend theater	2	7	28	13	7	6	0	5	15	10	7
Totaal	3	10	20	15	7	5	2	5	15	11	7

Tabel 3.5

Afgestudeerde kunstenaars verbijzonderd naar inschrijving en gebruik maken van de Wet Inkomensvoorziening Kunstenaars (WIK)

Opleidingscluster		Gebruik maken van de WIK	Ingeschreven bij arbeidsbureau	Ingeschreven bij Landelijk Bureau Kunsten en Media
		%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	30	42	14
	Toegepaste beeldende kunst design	16	18	6
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	16	17	7
	Docerende beeldende kunst	13	40	6
	Totaal	19	26	8
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	14	23	19
	Docerend muziek	5	24	16
	Uitvoerend theater	9	54	49
	Docerend theater	7	29	33
	Totaal	10	27	22
Totaal		15	26	14

3.2. Actuele arbeidsmarktpositie

Heeft het zoeken naar werk geleid tot een betaalde baan? Tabel 3.6 geeft naast het percentage afgestudeerde kunstenaars dat zich op de arbeidsmarkt aanbiedt (en daarmee tot de beroepsbevolking hoort), het percentage kunstenaars dat tot de werkloze beroepsbevolking gerekend moet worden¹¹. In tabel 1 van bijlage 2 wordt dit voor afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK weergegeven.

Tabel 3.6 laat zien dat 74% van de afgestudeerde kunstenaars zich anderhalf jaar na afstuderen aanbiedt op de arbeidsmarkt. Daarvan behoort 15% tot de werkloze beroepsbevolking. Afgestudeerden toegepaste beeldende kunst design/audiovisueel bieden zich het vaakst aan op de arbeidsmarkt (83%). Van de autonoom beeldend kunstenaars biedt daarentegen slechts 59% zich aan op de arbeidsmarkt, waarvan een groot deel tot de werkloze beroepsbevolking moet worden gerekend (30%). Dat betekent echter niet dat met zekerheid gezegd kan worden dat deze autonoom beeldend kunstenaars niet aan het werk zijn. Het kan namelijk zijn dat een kunstenaar aan het werk is, maar op een later tijdstip een inkomen genereert. Een autonoom beeldend kunstenaar kan bijvoorbeeld bezig zijn met het opbouwen van een oeuvre, en op het moment van enquêteren niets verkopen. In dat geval is de kunstenaar volgens de officiële definitie werkloos (of onbetaald aan het werk), terwijl het mogelijk is dat hij/zij deze kunstwerken op een later tijdstip verkoopt. Hierdoor kan het werkloosheidspercentage uit tabel 3.6 en het percentage werklozen dat is gebaseerd op een subjectieve inschatting van de eigen situatie waarin kunstenaars zich bevinden (tabel 3.7) nogal uiteen lopen.

¹¹ Tot de beroepsbevolking behoren conform CBS-definitie degenen die tenminste 12 uur per week betaald werken, degenen die werk hebben aanvaard waardoor zij tenminste 12 uur per week betaald gaan werken en degenen die ten minste 12 uur per week betaald willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en daartoe tevens activiteiten ontplooiën. Daarnaast is als voorwaarde gesteld dat de bezigheid die het best bij de situatie van de afgestudeerde past *niet* student is. Tot de werkloze beroepsbevolking behoren afgestudeerden zonder betaald werk (of met betaald werk van minder dan 12 uur per week) die minstens 12 uur per week betaald willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar betaald werk (ongeacht of men bij een arbeidsbureau staat ingeschreven). Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de bezigheid die het best bij de situatie van de afgestudeerde past *niet* student is (zie ook ROA, 1998).

Tabel 3.6
Werkloosheid onder afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Aanbieden op de arbeidsmarkt	Waarvan: werkloze beroeps- bevolking
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	59	30
	Toegepaste beeldende kunst design	83	8
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	83	7
	Docerende beeldende kunst	70	9
	Totaal	77	12
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	74	20
	Docerend muziek	62	16
	Uitvoerend theater	73	28
	Docerend theater	61	20
	Totaal	69	20
Totaal		74	15

Tabel 3.6 geeft de arbeidsmarktsituatie van afgestudeerde kunstenaars. Het kan echter zo zijn dat kunstenaars de situatie waarin ze zich bevinden op een andere manier inschatten. Kunstenaars hebben daarom zelf kunnen aangeven welke bezigheid het best past bij de eigen situatie. In tabel 3.7 wordt dit weergegeven. Hieruit komt naar voren dat 71% van de afgestudeerde kunstenaars aangeeft betaald werk als belangrijkste bezigheid te zien. Verder blijkt uit deze tabel dat slechts 3% zichzelf ziet als werkloos (vergelijk de officiële definitie uit tabel 3.6), 5% vindt dat onbetaald werk het best de situatie waarin ze zich bevinden weergeeft en 12% ziet zichzelf in de eerste plaats als student.

In tabel 2 van bijlage 2 wordt de belangrijkste bezigheid van afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK weergegeven. Hieruit blijkt dat deelnemers aan de WIK minder vaak aangeven dat betaald werk de belangrijkste bezigheid is (62%) en dat zij gemiddeld vaker dan andere afgestudeerde kunstenaars aangeven dat onbetaald werk of een andere activiteit de situatie waarin ze zich bevinden goed weergeeft.

Tabel 3.7
Bezigheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Betaald werk	Student	Werkloos	Onbetaald werk	Anders
		%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	47	14	8	13	18
	Toegepaste beeldende kunst design	78	7	1	5	9
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	80	6	5	3	6
	Docerende beeldende kunst	70	18	2	6	4
	Totaal	70	9	3	7	10
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	79	15	2	2	2
	Docerend muziek	72	18	6	1	3
	Uitvoerend theater	61	16	0	7	16
	Docerend theater	62	10	0	10	19
	Totaal	73	16	3	3	5
Totaal		71	12	3	5	8

3.3. Kunstenaars en werk

In de drie laatste paragrafen van dit hoofdstuk (3.3, 3.4 en 3.5) wordt 'werk en beloning' van afgestudeerde kunstenaars besproken. Hierin wordt alléén gekeken naar die kunstenaars die volgens de officiële definitie tot de werkzame beroepsbevolking worden gerekend. Een uitzondering hierop vormt tabel 3.12 'toekenning van prijzen, subsidies e.d.' waarin alle afgestudeerde kunstenaars zijn meegenomen.

Hebben afgestudeerde kunstenaars een baan gevonden die aansluit bij datgene waarvoor ze zijn opgeleid? Met andere woorden vinden afgestudeerde kunstenaars werk in het eigen vakgebied? In tabel 3.8 wordt de aard van de belangrijkste werkzaamheden van afgestudeerde kunstenaars weergegeven. Aangegeven wordt of deze werkzaamheden binnen, gerelateerd aan of buiten het vakgebied zijn. Tabel 3.8 laat zien dat bijna driekwart van de afgestudeerde kunstenaars de belangrijkste werkzaamheden binnen het eigen vakgebied heeft. Uit deze tabel komt ook naar voren dat dit voor slechts 32% van de autonoom beeldend kunstenaars geldt, en voor iets meer dan de helft van de docerend beeldend kunstenaars. Bij autonoom beeldend kunstenaars vinden de belangrijkste werkzaamheden relatief vaak buiten het vakgebied plaats, bij docerend beeldende kunst zijn deze werkzaamheden relatief vaak deels buiten het vakgebied en deels gerelateerd aan het vakgebied.

Tabel 3.8
Aard belangrijkste werkzaamheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		In vak- gebied %	Relatie vakgebied %	Buiten vakgebied %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	32	18	50
	Toegepaste beeldende kunst design	82	9	9
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	78	0	22
	Docerende beeldende kunst	53	23	23
	Totaal	72	10	18
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	80	5	15
	Docerend muziek	70	9	21
	Uitvoerend theater	89	7	3
	Docerend theater	86	3	10
	Totaal	78	7	15
Totaal		74	9	17

Tabel 3.9 laat de nevenwerkzaamheden van afgestudeerde kunstenaars zien. Bijna de helft van de kunstenaars heeft één of meerdere (on)betaalde nevenwerkzaamheden. Deze nevenwerkzaamheden vinden meestal plaats in de kunstsector (70%). Gemiddeld genomen hebben podiumkunstenaars vaker een nevenfunctie dan beeldend kunstenaars. Vooral voor docerende musici geldt dat de nevenwerkzaamheden vaak binnen het vakgebied plaatsvinden. Verder komt naar voren dat relatief weinig van de kunstenaars autonoom beeldende kunst en uitvoerend theater een nevenfunctie heeft binnen het vakgebied.

Tabel 3.10a (voor beeldend kunstenaars) en tabel 3.10b (voor podiumkunstenaars) laat de verschillende werkzaamheden zien die kunstenaars na het afstuderen hebben ondernomen. Uit tabel 3.10a blijkt dat het merendeel van de afgestudeerde kunstenaars activiteiten op kunstzinnig gebied heeft verricht na verlaten van de kunstopleiding (8% van de beeldend kunstenaars en 6% van de podiumkunstenaars heeft geen artistieke ontwerp- of verwante werkzaamheden verricht). Beeldend kunstenaars hebben met name de volgende werkzaamheden ondernomen: freelance werk en productie, project of werk in opdracht (57%),

het houden van een expositie, tentoonstelling, open presentatie (48%), zelfwerkzaamheid in (eigen) atelier of studio ten behoeve van het onderhouden van de eigen vaardigheden (45%) en werk in loondienst bij een studio, bedrijf of instelling op artistiek of verwant vakgebied (39%). Verder valt op dat een klein deel van de beeldend kunstenaars commissie- of advieswerk heeft verricht (4%), maar dit is niet verwonderlijk omdat het hier gaat om beginnende kunstenaars.

Tabel 3.9

Overige werkzaamheden en aard van deze werkzaamheden afgestudeerde kunstenaars

Opleidingscluster		Eén of meerdere (on)betaalde nevenwerkzaamheden	Waarvan:		
			Binnen vakgebied	Relatie vakgebied	Buiten vakgebied
		%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	45	40	26	34
	Toegepaste beeldende kunst design	43	70	14	16
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	30	57	14	29
	Docerende beeldende kunst	53	75	19	6
	Totaal	42	65	16	19
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	54	75	18	7
	Docerend muziek	73	87	10	3
	Uitvoerend theater	60	50	14	36
	Docerend theater	83	81	0	19
	Totaal	63	77	13	10
Totaal		48	70	15	15

Tabel 3.10a

Verrichte werkzaamheden in of gerelateerd aan het vakgebied Beeldende Kunst en Vormgeving*

Opleidingscluster	Beeldende kunst				Totaal
	Autonoom beeldende kunst	Toegepaste beeldende kunst design	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	Docerende beeldende kunst	
	%	%	%	%	%
geen artistieke ontwerp- of verwante werkzaamheden verricht	12	5	12	9	8
expositie, tentoonstelling, open presentatie	69	41	38	44	48
verkoop kunstwerken	53	14	10	33	25
freelance werk, productie/project/werk in opdracht	41	65	64	43	57
acquisitie, voorinschrijving opdracht	11	13	10	9	11
aanvraag stipendium/beurs/subsidie	40	15	18	22	22
loondienst bij studio/bedrijf/instelling op artistiek/verwant vakgebied	13	54	36	22	39
organisatie/beheer van productie/project/collectie/tentoonstelling	9	12	27	15	14
opstellen documentie/catalogus, beschrijven collectie	27	8	6	15	13
commissie-/advieswerk	4	3	4	4	4
geven van onderwijs/les/therapie in beeldende kunstvakken	18	6	4	41	12
deelname van studie(reis), stage, workshop, uitwisselingsproject	12	9	7	13	10
zelfwerkzaamheid in (eigen) atelier/studio t.b.v. onderhoud vaardigheden	71	40	28	39	45
andere artistieke, ontwerp- of verwante werkzaamheden	19	10	4	15	12

*meerdere antwoorden mogelijk

Tabel 3.10a laat verder tussen kunstenaars van de opleidingsclusters verschillen zien in werkzaamheden die zijn verricht. In vergelijking met andere beeldend kunstenaars hebben autonoom beeldend kunstenaars het vaakst een expositie, tentoonstelling of een open presentatie gehouden, kunstwerken verkocht, een stipendium, beurs of subsidie aangevraagd, een documentatie/catalogus opgesteld, een collectie beschreven en zelfwerkzaamheid verricht in een (eigen) atelier of studio ten behoeve van het onderhouden van de eigen vaardigheden. Toegepaste beeldend kunstenaars design en audiovisueel hebben het vaakst freelance werk en productie, project of werk in opdracht verricht. Toegepaste beeldend kunstenaars design hebben daarnaast het vaakst in loondienst gewerkt bij een studio, bedrijf of instelling op artistiek of verwant vakgebied, terwijl toegepaste beeldend kunstenaars audiovisueel relatief het vaakst een productie, project of tentoonstelling hebben georganiseerd of beheerd.

Uit tabel 3.10b blijkt dat podiumkunstenaars met name de volgende activiteiten hebben ondernomen: optredens, arrangementen, opnames en dergelijke in opdracht, freelance of op contactbasis (77%), het geven van onderwijs, les, therapie, in muziek-, theater- of dansvakken (65%), werken in loondienst bij gezelschap, orkest, koor, studie, bedrijf en dergelijke (48%), deelname aan auditie, concours, proefspel en acquisitie (39%) en training, repetitie ten behoeve van onderhoud vaardigheden (35%). Verder geldt ook voor podiumkunstenaars dat een relatief klein percentage commissie- advieswerk heeft verricht (5%) omdat zij kort geleden zijn afgestudeerd.

Tabel 3.10b

Verrichte werkzaamheden in of gerelateerd aan het vakgebied Muziek en Theater*

Opleidingscluster	Podiumkunsten				Totaal %
	Uitvoerend muziek %	Docerend muziek %	Uitvoerend theater %	Docerend theater %	
geen artistieke ontwerp- of verwante werkzaamheden verricht	6	8	2	0	6
optredens, arrangementen, opnames e.d. in opdracht/freelance/op contractbasis	83	72	85	54	77
werk in loondienst bij gezelschap, orkest, koor, studio, bedrijf e.d.	50	43	80	24	48
deelname aan auditie, concours, proefspel, acquisitie	37	35	66	30	39
inschrijving bij impresariaat, casting-/boekingsbureau	26	17	56	15	25
aanvraag stipendium/beurs/subsidie	13	8	19	9	12
organisatie/beheer festival, productie, project podiumkunsten	15	12	4	31	14
commissie-/advieswerk	4	2	17	10	5
geven van onderwijs/les/therapie/trainingen in muziek-/theater-/dansvakken	62	80	24	70	65
repetitor-werkzaamheden, assisteren andere kunstenaar(s)	17	11	23	16	15
deelname van studie(reis), uitwisselingsproject, stage, workshop	23	23	15	16	22
training/repetitie t.b.v. onderhoud vaardigheden	37	27	53	38	35
andere artistieke, ontwerp- of verwante werkzaamheden	6	6	29	23	10

*meerdere antwoorden mogelijk

Verder laat tabel 3.10b verschillen zien tussen kunstenaars van de opleidingsclusters in de werkzaamheden die zijn verricht. In vergelijking met andere podiumkunstenaars hebben kunstenaars uitvoerend theater het vaakst werk in loondienst bij een gezelschap, orkest, koor, studio of bedrijf verricht, deelgenomen aan een auditie, concours, proefspel of acquisitie, een inschrijving bij een impresariaat, casting-, of boekingsbureau, commissie- of advieswerk verricht en training of repetitie verricht ten behoeve van het onderhouden van de eigen vaardigheden. Docerende musici hebben relatief het vaakst onderwijs, les, therapie of trainingen in muziek-, theater- of dansvakken gegeven. Docenten theater hebben relatief vaak een festival, productie, project podiumkunsten georganiseerd of beheerd.

Eerder is naar voren gekomen dat kunstenaars sterk internationaal zijn georiënteerd. Dit blijkt opnieuw uit tabel 3.11. Tabel 3.11 laat zien of de ondernomen werkzaamheden (deels) in het buitenland zijn verricht. Uit deze tabel blijkt dat 19% van de beeldend kunstenaars en 43% van de podiumkunstenaars (deels) werkzaamheden in het buitenland heeft verricht. Onder uitvoerende musici heeft zelfs meer dan de helft van de afgestudeerden na behalen van het diploma (deels) werkzaamheden verricht in het buitenland.

Tabel 3.11
Werkzaamheden (deels) in het buitenland

Opleidingscluster		Buitenland werkzaamheden % ja
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	21
	Toegepaste beeldende kunst design	17
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	22
	Docerende beeldende kunst	18
	Totaal	19
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	52
	Docerend muziek	35
	Uitvoerend theater	41
	Docerend theater	42
	Totaal	43
Totaal		29

Tabel 3.12
Toekenning prijs, subsidie e.d.*

Opleidingscluster	Toe- kenning prijs e.d.	Waarvan:					Anders
		Prijs bij festival e.d.	Studie- beurs	Stipen- dium/ werkbeurs	Subsidie/ reisbeurs		
	%	%	%	%	%	%	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	27	15	15	0	10	60
	Toegepaste beeldende kunst design	17	20	18	2	22	51
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	18	31	31	8	6	53
	Docerende beeldende kunst	22	9	18	0	27	55
	Totaal	20	19	19	2	16	55
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	22	40	20	20	32	20
	Docerend muziek	16	60	30	10	20	15
	Uitvoerend theater	15	11	0	0	11	79
	Docerend theater	19	0	0	0	57	43
	Totaal	19	41	20	14	28	25
Totaal		20	27	19	7	21	43

*meerdere antwoorden mogelijk

Ten slotte wordt in tabel 3.12 de toekenning van prijzen en/of subsidies aan afgestudeerden weergegeven. In totaal heeft 20% van de afgestudeerde kunstenaars een prijs en/of subsidie ontvangen na verlaten van het conservatorium of de academie. Hiervan heeft 27% een prijs bij een festival en dergelijke ontvangen (waaronder relatief veel musici), 19% heeft een studiebeurs gekregen (waaronder relatief veel toegepast beeldend kunstenaars audiovisueel en docenten muziek), 7% heeft een stipendium/werkbeurs ontvangen (waaronder relatief veel uitvoerende musici) en 21% heeft een subsidie/reisbeurs ontvangen (waaronder relatief veel docenten theater). Daarnaast laat tabel 3.12 zien

dat van de 20% kunstenaars die een prijs, subsidie hebben ontvangen een relatief grote groep (43%) een andere prijs, subsidie hebben gekregen. Het gaat hierbij om (vaak prestigieuze) prijzen en subsidies die zo divers zijn dat ze allen zijn opgenomen in de categorie anders.

3.4. Aard huidige werksituatie

In de vorige paragraaf is bekeken of afgestudeerde kunstenaars werk binnen of buiten de kunstsector hebben gevonden. Om een volledig beeld te krijgen van de situatie van afgestudeerde kunstenaars op de arbeidsmarkt wordt hier ook ingegaan op de aard van de huidige werksituatie. Besproken wordt de duur en de locatie van de voornaamste werkzaamheden en de aard van het dienstverband van afgestudeerde kunstenaars. Dit wordt in de tabellen 3.13 t/m 3.16 besproken.

Tabel 3.13

Aantal maanden bezig met werkzaamheden

Opleidingscluster		Gemiddeld
<i>In vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	13
	Toegepaste beeldende kunst design	16
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	14
	Docerende beeldende kunst	34
	Totaal	16
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	43
	Docerend muziek	47
	Uitvoerend theater	15
	Docerend theater	16
	Totaal	39
<i>Relatie vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	22
	Toegepaste beeldende kunst design	12
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	
	Docerende beeldende kunst	9
	Totaal	14
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	33
	Docerend muziek	6
	Uitvoerend theater	4
	Docerend theater	24
	Totaal	17
<i>Buiten vakgebied</i>		
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	47
	Toegepaste beeldende kunst design	25
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	26
	Docerende beeldende kunst	32
	Totaal	34
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	19
	Docerend muziek	23
	Uitvoerend theater	16
	Docerend theater	66
	Totaal	23
<i>Totaal</i>		25

De werkzaamheden van afgestudeerde kunstenaars kunnen van verschillende duur zijn. De ene sector kent namelijk langere contracten dan de andere sector. Tabel 3.13 geeft de duur van de werkzaamheden in de voornaamste werkkring van kunstenaars. Wat opvalt in tabel 3.13 is dat de werkzaamheden van beeldend kunstenaars buiten het vakgebied vaak van langere duur zijn (34 maanden) dan werkzaamheden binnen het vakgebied (16 maanden) of gerelateerd aan het vakgebied (14 maanden). Dit is niet verwonderlijk omdat het werk van beeldend kunstenaars in het eigen vakgebied of gerelateerd aan het vakgebied vaak freelance werkzaamheden zijn. Bij podiumkunstenaars zijn daarentegen werkzaamheden binnen het vakgebied (39 maanden) doorgaans van langere duur dan werkzaamheden gerelateerd aan (17 maanden) of buiten het vakgebied (23 maanden). Dit geldt bij podiumkunstenaars met name voor de musici. Voor kunstenaars docerend theater zijn vooral de werkzaamheden buiten de kunstsector van opvallend lange duur.

Tabel 3.14 laat zien of kunstenaars anderhalf jaar na afstuderen in Nederland of in het buitenland actief zijn. Hieruit blijkt dat 9% van de kunstenaars in het buitenland werkzaam is, waaronder relatief veel uitvoerend musici (24%). Van de beeldend kunstenaars zijn het vooral de autonoom beeldend kunstenaars die actief zijn in het buitenland.

Tabel 3.14
Waar werkzaam

Opleidingscluster		Binnenland	Buitenland
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	90	10
	Toegepaste beeldende kunst design	95	5
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	96	4
	Docerende beeldende kunst	97	3
	Totaal	95	5
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	76	24
	Docerend muziek	88	12
	Uitvoerend theater	84	16
	Docerend theater	87	13
	Totaal	81	19
Totaal		91	9

In tabel 3.15 wordt de aard van het dienstverband in de voornaamste werkkring weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat in loondienst van een werkgever (60%) en zelfstandige of freelancer (31%) hier de meest voorkomende dienstverbanden zijn. Docerend beeldend kunstenaars en kunstenaars uitvoerend theater zijn relatief gezien het vaakst in loondienst van een werkgever, terwijl relatief veel van de afgestudeerde kunstenaars docerend theater als zelfstandige of freelancer werkzaam is.

Tabel 3.15

Aard dienstverband

Opleidingscluster		Werk via	Loondienst	Oproep-	Werk-	Meew. bedrijf	Zelfstandig in	Anders
		uitzendbureau	werkgever	kracht	ervarings- project	ouders/ partner (met loon)	eigen bedrijf of praktijk/ free- lance	
		%	%	%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	10	48	8	3	0	31	0
	Toegepaste beeldende kunst design	5	62	2	0	1	29	1
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	7	60	0	0	0	33	0
	Docerende beeldende kunst	0	79	0	0	0	17	3
	Totaal	5	61	2	0	1	29	1
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	8	46	0	2	0	44	0
	Docerend muziek	13	64	0	0	0	23	0
	Uitvoerend theater	0	83	0	0	0	17	0
	Docerend theater	0	33	0	0	0	67	0
	Totaal	8	56	0	1	0	35	0
Totaal	6	60	2	1	0	31	1	

Ten slotte wordt hier ingegaan op de aard van de aanstelling die kunstenaars in loondienst hebben. Vanwege de huidige krapte op de arbeidsmarkt mag worden verwacht dat het aantal vaste aanstellingen onder afgestudeerden in vergelijking met vorig jaar is toegenomen. Tabel 3.16 geeft het aandeel afgestudeerde kunstenaars in tijdelijke en vaste dienst weer. Deze tabel laat zien dat 53% van de afgestudeerde kunstenaars een vaste aanstelling heeft. Dit betekent dat het aandeel ten opzichte van vorig jaar met 3% is gestegen. Overigens is het aandeel vaste aanstellingen onder hbo-afgestudeerden gestegen van 66% vorig jaar, naar 71% dit jaar. Hieruit blijkt dat afgestudeerde kunstenaars wat de zekerheid van het werk betreft minder hebben geprofiteerd van de krapte op de arbeidsmarkt dan andere hbo-afgestudeerden. Onder de podiumkunstenaars zijn het met name de musici die vaak in vaste dienst werken. Kunstenaars uitvoerend theater werken daarentegen vaker in tijdelijke dienst. Bij beeldend kunstenaars valt op dat kunstenaars toegepaste beeldende kunst audiovisueel relatief vaak een tijdelijke aanstelling hebben.

Tabel 3.16
Tijdelijk of vaste aanstelling

Opleidingscluster		Tijdelijk*	Vast
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	47	53
	Toegepaste beeldende kunst design	45	55
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	64	36
	Docerende beeldende kunst	52	48
	Totaal	49	51
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	35	65
	Docerend muziek	39	61
	Uitvoerend theater	77	23
	Docerend theater	49	51
	Totaal	43	57
Totaal		47	53

* inclusief met uitzicht op een vaste baan

3.5. Beloning van werkzame kunstenaars

In deze paragraaf staat de beloning van kunstenaars centraal. Eerst wordt ingegaan op de inkomsten die afgestudeerde kunstenaars alléén uit artistieke bezigheden hebben gegenereerd. Omdat kunstenaars vaak verschillende banen hebben die kunnen worden onderverdeeld naar primair artistieke bezigheden, aanverwante bezigheden en niet-verwante bezigheden wordt vervolgens gekeken naar inkomsten uit alle werkzaamheden. Verder wordt ingegaan op het maand- en uurloon van kunstenaars in de voornaamste werkring en het aantal gewerkte uren.

Inkomsten uit eigen vakgebied

Tabel 3.17 geeft de inkomsten van kunstenaars uit werkzaamheden binnen het eigen vakgebied (dit is vóór aftrek van eventuele beroepskosten). Tabel 3.17 laat zien dat de inkomsten voor afgestudeerde kunstenaars uit werkzaamheden op kunstzinnig gebied gemiddeld 2787 gulden bruto per maand bedragen. Overigens zijn de verschillen tussen beeldend kunstenaars en podiumkunstenaars gering. Opvallend is echter dat vooral autonoom beeldend kunstenaars vooralsnog weinig inkomsten genereren uit artistieke bezigheden.

Tabel 3.17

Inkomsten uit eigen vakgebied (inclusief beroepskosten)

Opleidingscluster		Totaal
		Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	1494,75
	Toegepaste beeldende kunst design	2966,22
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	2942,61
	Docerende beeldende kunst	2328,52
	Totaal	2822,72
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	2687,80
	Docerend muziek	2733,79
	Uitvoerend theater	2770,32
	Docerend theater	2667,74
	Totaal	2714,68
Totaal		2786,79

Aangezien kunstenaars bij het uitoefenen van artistieke werkzaamheden vaak kosten maken wordt hier ingegaan op de beroepskosten (tabel 3.18). Deze beroepskosten worden vervolgens van de inkomsten uit het eigen vakgebied afgetrokken (zie tabel 3.19).

Tabel 3.18

Beroepskosten in eigen vakgebied

Opleidingscluster		Beroeps- kosten	Huur en inrichting atelier/ werk- ruimte	Materiale n, kleding en appa- ratuur	Productie- organisa- tiekosten, drukwerk	Reis- kosten	Overige beroeps- kosten	Totaal
		%	gem.	gem.	gem.	gem.	gem.	gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	67	2576,66	3750,19	421,94	633,74	840,21	5418,93
	Toegepaste beeldende kunst design	58	3021,19	2639,90	1417,47	1101,71	1131,87	5269,10
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	55	2606,62	4372,03	1074,92	1882,44	1961,54	6541,11
	Docerende beeldende kunst	76	2233,33	2046,67	742,50	1163,90	558,33	4483,06
	Totaal	59	2829,85	2965,03	1217,20	1216,77	1207,46	5433,10
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	88	1892,11	3181,67	965,26	2521,94	1005,56	6833,89
	Docerend muziek	84	2938,85	3202,00	558,33	2904,48	903,13	7222,47
	Uitvoerend theater	52	5000,00	836,75	473,00	2895,16	809,84	3645,39
	Docerend theater	56	,	690,97	275,00	1334,13	825,45	2599,01
	Totaal	80	2305,34	2908,74	766,88	2655,62	938,38	6526,14
Totaal		66	2625,81	2941,78	1041,17	1890,94	1081,71	5871,28

, = komt niet voor

Tabel 3.18 geeft het percentage kunstenaars met werkzaamheden in het eigen vakgebied dat in 1999 beroepskosten heeft gemaakt met artistieke bezigheden. Daarnaast zijn voor vijf verschillende posten de gemaakte kosten (gemiddeld) weergegeven. Van de afgestudeerde kunstenaars met werkzaamheden in het eigen vakgebied heeft 66% beroepskosten gemaakt. Musici hebben het vaakst beroepskosten gemaakt met artistieke werkzaamheden. In totaal hebben de afgestudeerde kunstenaars met werkzaamheden in de kunstsector gemiddeld 5871 gulden aan beroepskosten gemaakt (ongeveer 490 gulden per maand). Voor beeldend kunstenaars zijn de huur en inrichting van atelier/werkruimte en materialen, kleding en apparatuur de grootste kostenposten. Voor podiumkunstenaars zijn de huur en inrichting van een atelier/ werkruimte, materialen, kleding en apparatuur en reiskosten belangrijke

kostenposten.

Tabel 3.19 geeft ten slotte de inkomsten uit werkzaamheden binnen het eigen vakgebied van afgestudeerde kunstenaars na aftrek van beroepskosten. Hieruit blijkt dat de inkomsten voor afgestudeerde kunstenaars gemiddeld 2298 gulden per maand bedragen. Bij toegepast beeldend kunstenaars design en kunstenaars theater zijn de inkomsten uit artistieke werkzaamheden het hoogst. Verder laat deze tabel zien dat het inkomen van autonoom beeldend kunstenaars laag is in vergelijking met andere kunstenaars (1043 gulden per maand).

Tabel 3.19
Inkomsten uit eigen vakgebied minus beroepskosten

Opleidingscluster		Totaal
		Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	1043,17
	Toegepaste beeldende kunst design	2527,13
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	2397,52
	Docerende beeldende kunst	1954,93
	Totaal	2369,96
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	2118,31
	Docerend muziek	2131,92
	Uitvoerend theater	2466,54
	Docerend theater	2451,16
	Totaal	2170,84
Totaal		2297,52

Totale inkomsten

Tabellen 3.17 t/m 3.19 gaan alleen over de beloning en beroepskosten van afgestudeerde kunstenaars binnen het eigen vakgebied. Kunstenaars hebben echter vaak inkomsten uit verschillende werkzaamheden die ook buiten de kunstsector kunnen plaatsvinden. Daarnaast kunnen kunstenaars inkomsten hebben uit subsidies en uitkeringen. Tabel 3.20 laat het totale inkomen van afgestudeerde kunstenaars zien verkregen uit werkzaamheden binnen, gerelateerd aan en buiten het vakgebied alsmede de inkomsten uit subsidies en uitkeringen. Uit deze tabel blijkt dat kunstenaars gemiddeld anderhalf jaar na afstuderen 3273 gulden bruto per maand verdienen (totaal gemiddelde). Bij toegepaste beeldend kunstenaars design is het totale bruto maandinkomen het hoogst: 3500 gulden bruto per maand. Autonoom beeldend kunstenaars en docenten theater verdienen gemiddeld het minst met respectievelijk 2707 en 2761 gulden bruto per maand. Overigens is in vergelijking met tabel 3.17 het inkomensverschil tussen autonoom beeldend kunstenaars en de andere kunstenaars wel kleiner. In tabel 3.20 is naast het totale maandinkomen ook de som van de verdiensten uit de verschillende werkzaamheden weergegeven om een indicatie te krijgen welke bijdrage een werkring levert aan de totale inkomsten. Hieruit blijkt dat 71% van de totale inkomsten van kunstenaars wordt gegenereerd uit werkzaamheden binnen het vakgebied, 10% uit werkzaamheden gerelateerd aan het vakgebied, 14% uit werkzaamheden buiten het vakgebied en 4% uit subsidies en uitkeringen.

Tabel 3.20
Totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden, subsidies en uitkeringen (inclusief beroepskosten)

Opleidingscluster	In eigen vakgebied		Gerelateerd aan vakgebied		Buiten eigen vakgebied		Subsidies en uitkeringen		Totaal	
	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som
Beeldende kunst	1494,75	41644	1154,22	28973	2235,46	101395	1200,90	19296	2707,41	191307
Autonoom beeldende kunst										
Toegepaste beeldende kunst design	2966,22	902024	1734,11	121700	1589,53	96479	1708,30	64804	3503,45	1185008
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	2942,61	267486	364,30	2366	2451,00	62514	987,29	10990	3349,99	343356
Docerende beeldende kunst	2328,52	82646	2444,25	33049	2383,33	24169	987,66	5007	2955,72	144872
Totaal	2822,72	1293800	1613,98	186088	2008,16	284557	1425,80	100099	3327,11	1864544
Podiumkunsten	2687,80	283866	1895,45	53708	2043,44	47374	1206,66	9324	3123,69	394272
Uitvoerend muziek										
Docerend muziek	2733,79	213991	1206,63	19884	1780,25	44006	550,00	2265	3238,09	280147
Uitvoerend theater	2770,32	92644	1011,94	14298	794,68	9032	,	,	3218,50	115974
Docerend theater	2667,74	29498	1400,00	1790	2171,43	2777	,	,	2761,42	34065
Totaal	2714,68	620000	1489,15	89680	1704,28	103188	978,32	11590	3157,56	824458
Totaal	2786,79	1913800	1571,15	275768	1917,19	387745	1361,19	111690	3273,22	2689003

, = komt niet voor

Overigens zijn bij autonoom beeldend kunstenaars de inkomsten het minst vaak (22%) uit de kunstsector afkomstig. Dit verklaart waarom het verschil tussen autonoom beeldend kunstenaars en andere kunstenaars kleiner is in tabel 3.20 (het totale inkomen) dan in tabel 3.17 (inkomen afkomstig uit de kunstsector).

In tabel 3 van bijlage 2 worden de totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden voor deelnemers aan de WIK weergegeven (inclusief beroepskosten). Van de totale inkomsten van kunstenaars die gebruik maken van de WIK is 38% afkomstig van subsidies en uitkeringen. Het aandeel subsidies en uitkeringen ligt bij beeldend kunstenaars (42%) duidelijk hoger dan bij podiumkunstenaars (20%). Daarnaast valt op dat podiumkunstenaars die gebruik maken van de WIK geen inkomsten hebben buiten het eigen vakgebied, terwijl beeldend kunstenaars hier wel inkomsten genereren. Dit suggereert dat de WIK door beeldend kunstenaars anders gebruikt wordt dan door podiumkunstenaars: voor beeldend kunstenaars is de WIK vooral een inkomensscheppende maatregel, terwijl podiumkunstenaars de WIK meer als een aanvulling gebruiken.

Tabel 3.21
Beroepskosten uit verschillende werkzaamheden

Opleidingscluster		Beroeps-	Huur en	Materia-	Producti	Reis-	Overige	Totaal
		kosten	inrichting	len,	e-	kosten	beroeps-	
		%	gem.	gem.	gem.	gem.	gem.	gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	70	2883,16	2762,98	701,88	781,31	2243,95	5923,31
	Toegepaste beeldende kunst design	58	3296,70	2713,41	1619,00	1336,62	1253,78	5857,66
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	49	2517,42	4523,04	1074,92	1822,01	1961,54	6695,51
	Docerende beeldende kunst	67	2060,00	1718,42	603,64	1003,25	558,33	3763,95
	Totaal	59	2999,22	2869,09	1308,55	1307,27	1410,36	5790,88
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	73	2047,50	3195,45	1016,19	2676,57	1290,48	7037,07
	Docerend muziek	74	2938,85	3082,69	529,69	2713,79	903,13	6672,83
	Uitvoerend theater	48	5000,00	836,75	473,00	2895,16	809,84	3645,39
	Docerend theater	50	300,00	558,87	270,93	2292,26	825,45	3301,98
	Totaal	69	2334,54	2853,91	788,78	2686,66	1093,59	6454,35
Totaal		62	2781,91	2863,62	1128,34	1912,01	1275,11	6033,98

Tabel 3.21 geeft het percentage kunstenaars dat in 1999 beroepskosten heeft gemaakt bij het uitoefenen van hun verschillende werkzaamheden. Daarnaast zijn voor vijf verschillende posten de gemaakte kosten (gemiddeld) weergegeven. Deze tabel verschilt van tabel 3.18 waar alleen de beroepskosten zijn weergegeven van kunstenaars die met (neven)werkzaamheden in het eigen vakgebied inkomsten hebben gegenereerd. Van de afgestudeerde kunstenaars heeft in totaal 62% bij het uitoefenen van de verschillende werkzaamheden beroepskosten gemaakt. Autonoom beeldend kunstenaars (70%), uitvoerende musici (73%) en docenten muziek (74%) hebben daarbij het vaakst beroepskosten. De afgestudeerde kunstenaars hebben in 1999 gemiddeld 6034 gulden aan beroepskosten gemaakt (ongeveer 500 gulden per maand). Voor beeldend kunstenaars zijn de huur en inrichting van atelier/werkruimte en materialen, kleding en apparatuur de grootste kostenposten. Voor podiumkunstenaars zijn de huur en inrichting van een atelier/ werkruimte, materialen, kleding en apparatuur en reiskosten belangrijke kostenposten.

Tabel 3.22 geeft ten slotte de totale inkomsten van afgestudeerde kunstenaars. De inkomsten zijn de

totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden, subsidies en uitkeringen minus de gemiddelde beroepskosten die zijn gemaakt. Hieruit blijkt dat de totale inkomsten voor afgestudeerde kunstenaars gemiddeld 2770 gulden per maand bedraagt. Bij toegepast beeldend kunstenaars design zijn de totale inkomsten het hoogst: 3015 gulden per maand. Voor autonoom beeldend kunstenaars geldt dat de totale inkomsten achterblijven bij die van andere kunstenaars (2214 gulden per maand).

Tabel 3.22

Totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden, subsidies en uitkeringen minus beroepskosten

		Totaal
Opleidingscluster		gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	2213,80
	Toegepaste beeldende kunst design	3015,31
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	2792,03
	Docerende beeldende kunst	2642,06
	Totaal	2844,54
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	2537,27
	Docerend muziek	2682,02
	Uitvoerend theater	2914,72
	Docerend theater	2486,26
	Totaal	2619,70
Totaal		2770,39

Inkomsten uit voornaamste werkring

De tabellen 3.23 t/m 3.25 gaan over de inkomsten van afgestudeerde kunstenaars in de voornaamste werkring (werkzaamheden waaraan de meeste tijd per maand wordt besteed). In bijlage 2 worden deze gegevens alleen voor kunstenaars die van de WIK gebruik maken gepresenteerd in de tabellen 4 t/m 6.

Tabel 3.23

Maandinkomen voornaamste werkring (inclusief beroepskosten)

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	1383,57	2649,64	2694,54	2259,42
	Toegepaste beeldende kunst design	3185,59	3625,62	2571,12	3169,96
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	3258,31	,	3068,90	3214,47
	Docerende beeldende kunst	2853,54	3120,43	2557,14	2845,89
	Totaal	3069,04	3304,21	2723,64	3029,91
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	3598,31	2866,67	2457,75	3497,13
	Docerend muziek	2762,97	1866,33	2729,22	2691,69
	Uitvoerend theater	3255,47	2466,27	1300,00	3115,70
	Docerend theater	2048,88	3000,00	3650,00	2237,88
	Totaal	3199,19	2447,45	2604,04	3102,59
Totaal		3113,61	3097,94	2696,66	3052,67

, = komt niet voor

Tabel 3.23 geeft het maandinkomen in de voornaamste werkring weer. Uit deze tabel blijkt onder meer dat - als het gaat om werk binnen het eigen vakgebied - het maandinkomen van beeldend kunstenaars vrijwel gelijk ligt aan het maandinkomen van podiumkunstenaars. Opvallend is hier het zeer lage maandinkomen

van autonoom beeldend kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden binnen het eigen vakgebied (1383,57). Overigens verklaart dit lage maandinkomen het relatief hoge aantal Wikkers onder de autonoom beeldend kunstenaars (zie tabel 3.5).

De cijfers van het maandinkomen geven echter een vertekend beeld omdat hierin niet het totaal aantal gewerkte uren per maand is meegenomen. Hierdoor kunnen de verschillende kunstopleidingen niet goed met elkaar worden vergeleken. Een beter beeld van de beloning uit de voornaamste werkzaamheden van kunstenaars wordt gekregen door te kijken naar het bruto uurloon (tabel 3.24) en het totaal aantal gewerkte uren (tabel 3.25). Tabel 3.24 laat zien dat het bruto uurloon van beeldend kunstenaars gemiddeld genomen lager is dan van podiumkunstenaars. Met name de werkzaamheden van podiumkunstenaars binnen het eigen vakgebied worden doorgaans beter betaald. Opvallend is het zeer lage bruto uurloon voor autonoom beeldend kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied. Tabel 5 van bijlage 2 laat overigens zien dat het bruto uurloon voor deelnemers aan de WIK veel lager is (met uitzondering van autonoom beeldend kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied).

Tabel 3.24

Bruto uurloon voornaamste werkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	10,71	17,07	22,36	17,73
	Toegepaste beeldende kunst design	20,38	25,34	20,25	20,82
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	22,48	,	26,77	23,48
	Docerende beeldende kunst	29,59	20,88	23,28	25,70
	Totaal	20,71	22,58	22,79	21,29
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	28,62	22,42	17,98	27,43
	Docerend muziek	25,71	14,66	25,65	24,91
	Uitvoerend theater	23,92	16,43	14,29	22,93
	Docerend theater	25,59	17,31	28,08	26,09
	Totaal	26,90	18,53	22,70	25,94
Totaal		22,83	21,60	22,77	22,74

, = komt niet voor

Uit tabel 3.25 komt naar voren dat afgestudeerde kunstenaars in totaal gemiddeld 33,8 uur per week werken in hun voornaamste werkring. Beeldend kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden binnen het vakgebied of gerelateerd aan het vakgebied maken doorgaans meer uren per week dan podiumkunstenaars. Dit verklaart deels waarom beeldend kunstenaars binnen het eigen vakgebied, ondanks hun gemiddeld lager uurloon, per maand ongeveer even veel verdienen als podiumkunstenaars. Verder valt op dat docerende kunstenaars in het eigen vakgebied relatief weinig uren per week maken in hun voornaamste werkring.

Tabel 3.25

Totaal aantal gewerkte uren per week in de voornaamste werkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied Gem.	Gerelateerd aan vakgebied Gem.	Buiten eigen vakgebied Gem.	Totaal Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	33,52	36,93	29,26	32,09
	Toegepaste beeldende kunst design	37,84	33,56	29,88	36,78
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	38,72	,	26,90	36,15
	Docerende beeldende kunst	23,69	36,43	28,29	27,73
	Totaal	36,87	35,01	28,83	35,28
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	33,34	27,67	36,75	33,61
	Docerend muziek	26,21	31,25	24,70	26,32
	Uitvoerend theater	35,28	31,60	21,00	34,54
	Docerend theater	25,93	40,00	31,20	26,75
	Totaal	31,01	30,10	30,48	30,91
Totaal		34,83	33,77	29,31	33,84

, = komt niet voor

4 Kennis en vaardigheden van kunstenaars

Om hun beroep goed uit te kunnen oefenen dienen afgestudeerde kunstenaars te beschikken over een set aan kwalificaties. De formele, dat wil zeggen in het reguliere onderwijs verkregen kwalificaties zijn in hoofdstuk twee aan bod gekomen. In dit laatste hoofdstuk wordt ingegaan op het belang van kennis, vaardigheden en houdingsaspecten in de beroepsuitoefening van kunstenaars. Voor een aantal relevante kennis en vaardigheden wordt de mate van gebruik en het vereiste niveau van beheersing in kaart gebracht. Daarnaast wordt aangegeven waar deze kennis en vaardigheden vooral zijn geleerd: in het onderwijs, tijdens het werk of elders. Verder wordt ingegaan op de deelname aan bijscholing om een indruk te krijgen welke kennis en vaardigheden kunstenaars nodig (denken te) hebben om zich verder te ontwikkelen. Omdat de informatie- en communicatietechnologie een steeds grotere rol speelt bij de beroepsuitoefening wordt in dit hoofdstuk één paragraaf (4.2) gewijd aan het gebruik van informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector.

4.1. Benodigde kwalificaties

Waar lopen kunstenaars in de beroepspraktijk tegenaan? In deze paragraaf wordt bekeken over welke kennis en vaardigheden kunstenaars dienen te beschikken na het verlaten van de academie of conservatorium. Aan betaald werkende afgestudeerde kunstenaars is een lijst met 14 aspecten voorgelegd die voor een adequaat functioneren op de arbeidsmarkt van belang zijn. Deze aspecten lopen uiteen van vakkennis, computergebruik tot en met sociale vaardigheden als leidinggevende vaardigheden en communicatieve vaardigheden, en aspecten ten aanzien van de werkhouding zoals aanpassingsvermogen en internationale gerichtheid. Daarnaast zijn in deze lijst specifiek op beeldend kunstenaars en podiumkunstenaars gerichte aspecten opgenomen, zoals bijvoorbeeld beeldende vaardigheden en vormgeving voor beeldend kunstenaars en muzikale vaardigheden en dramatische vaardigheden voor podiumkunstenaars. Aan de kunstenaars is gevraagd in welke mate zij in hun werk gebruik maken van deze aspecten, hoe goed zij de desbetreffende aspecten dienen te beheersen, en waar zij deze aspecten vooral hebben geleerd.

Beeldend kunstenaars

In tabel 4.1a is de mate van gebruik in het werk van 17 kennis en vaardigheden weergegeven voor beeldend kunstenaars. De mate van gebruik is gemeten met behulp van een vijfpuntschaal, die loopt van '1' (niet) tot en met '5' (in hoge mate). De tabel vermeldt welk percentage van de betaald werkende kunstenaars veel gebruik maken van deze kennis en vaardigheden (antwoordcategorie 4 en 5). In tabel 4.1a is verder een onderscheid gemaakt naar kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in, gerelateerd aan en buiten het eigen vakgebied.

Uit tabel 4.1a blijkt dat de vijf in het eigen vakgebied meest gebruikte kennis en vaardigheden van beeldend kunstenaars zijn: "zelfstandigheid", "creativiteit", "nauwkeurigheid", "communicatieve vaardigheden" en "initiatief". Verder komt naar voren dat de verschillende kennis en vaardigheden doorgaans meer worden gebruikt door beeldend kunstenaars met werk binnen of gerelateerd aan het vakgebied dan door beeldend kunstenaars met werk buiten het vakgebied. Daarnaast laat tabel 4.1a zien dat "met cijfers kunnen omgaan" en "leidinggeven" relatief weinig door beeldend kunstenaars wordt

gebruikt in het werk¹². De overige kennis en vaardigheden worden door het merendeel van de beeldend kunstenaars relatief veel gebruikt in de huidige baan.

Tabel 4.1a
Veel gebruik kennis en vaardigheden in huidige baan (beeldende kunst)

Kennis en vaardigheden	In eigen vakgebied %	Gerelateerd aan vakgebied %	Buiten eigen vakgebied %	Totaal %
Vakkennis	79	61	49	72
Vakspecifieke methoden en technieken	75	70	43	68
Computergebruik	72	59	50	66
Met cijfers kunnen omgaan	27	41	35	29
Communicatieve vaardigheden	84	88	64	80
Werken in teamverband	65	71	55	63
Plannen en organiseren	65	64	59	63
Leidinggeven	22	23	28	23
Zelfstandigheid	91	88	88	89
Creativiteit	86	81	73	82
Initiatief	81	83	71	78
Omgaan met en inspelen op veranderingen	72	71	53	68
Nauwkeurigheid	85	69	76	80
Internationale oriëntatie	24	35	30	26
Ontwerpen	69	38	36	60
Beeldende vaardigheden en vormgeving	74	52	41	65
Beeldende expressie/overtuigingskracht	75	72	57	70

Tabel 4.1b
Kennis en vaardigheden waar beeldend kunstenaars in het eigen vakgebied het meest gebruik van maken

Opleidingscluster	Kennis en vaardigheden	Veel gebruik %	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	Zelfstandigheid	100
		Creativiteit	95
		Vakkennis	82
	Toegepaste beeldende kunst design	Zelfstandigheid	87
		Creativiteit	87
		Nauwkeurigheid	86
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	Zelfstandigheid	97
		Vakkennis	88
		Vakspecifieke methoden en technieken	82
		Communicatieve vaardigheden	82
	Docerend beeldende kunst	Communicatieve vaardigheden	100
		Zelfstandigheid	100
Initiatief		100	

Aangezien kunstenaars in principe worden opgeleid voor een baan binnen het eigen vakgebied, is van belang na te gaan welke kennis en vaardigheden in het eigen vakgebied het meest gebruikt worden door kunstenaars. Tabel 4.1b geeft de drie meest gebruikte kennis en vaardigheden van beeldend kunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied, naar opleidingscluster. Hieruit blijkt dat door autonoom beeldend kunstenaars en toegepaste beeldend kunstenaars design in het werk het meest

¹² Dit geldt ook voor "internationale oriëntatie". De internationale oriëntatie van afgestudeerde kunstenaars kan echter beter worden vergeleken met de internationale oriëntatie van andere hbo-afgestudeerden dan met de andere kennis en vaardigheden.

gebruik wordt gemaakt van de kennis en vaardigheden "zelfstandigheid" en "creativiteit". Daarnaast maken autonoom beeldend kunstenaars het meest gebruik van "vakkennis" en toegepaste beeldend kunstenaars design van "nauwkeurigheid". Bij toegepast beeldend kunstenaars audiovisueel geldt dit voor de kennis en vaardigheden "zelfstandigheid", "vakkennis", "vakspecifieke methoden en technieken" en "communicatieve vaardigheden". Docenten beeldende kunst maken bij de werkzaamheden die ze verrichten het meest gebruik van "communicatieve vaardigheden", "zelfstandigheid" en "initiatief".

Het is mogelijk dat bepaalde kennis en vaardigheden zeer veel worden gebruikt in het werk, terwijl een voldoende beheersing ervan volstaat. Het omgekeerde is ook mogelijk namelijk dat bepaalde kennis en vaardigheden weinig worden gebruikt in het werk, maar wanneer deze kennis en vaardigheden worden gebruikt dan dient men deze wel uitmuntend te beheersen. Om deze reden is, naast de mate van gebruik in het werk, aan afgestudeerde kunstenaars het vereiste niveau van beheersing van de kennis en vaardigheden gevraagd (antwoordcategorieën: niet van toepassing, voldoende, goed, uitmuntend). In tabel 4.2 wordt het vereiste niveau van beheersing van de 17 kennis en vaardigheden weergegeven voor beeldend kunstenaars. De tabel vermeldt het percentage beeldend kunstenaars dat deze goed tot uitmuntend dient te beheersen.

Tabel 4.2 laat zien dat de vijf kennis en vaardigheden die door beeldend kunstenaars in het eigen vakgebied het vaakst goed dienen te worden beheerst zijn: "zelfstandigheid", "creativiteit", "communicatieve vaardigheden", "beeldende expressie en overtuigingskracht" en "initiatief"/"beeldende vaardigheden en vormgeving". Verder dienen beeldend kunstenaars met werk binnen of gerelateerd aan het vakgebied de verschillende kennis en vaardigheden gemiddeld genomen beter te beheersen dan beeldend kunstenaars met werk buiten het vakgebied. Daarnaast komt uit tabel 4.2 naar voren dat voor de kennis en vaardigheden die beeldend kunstenaars veel gebruiken in het werk een goede beheersing is vereist.

Tabel 4.2

Goede beheersing kennis en vaardigheden vereist (beeldende kunst)

Kennis en vaardigheden	In eigen vakgebied %	Gerelateerd aan vakgebied %	Buiten eigen vakgebied %	Totaal %
Vakkennis	72	81	61	70
Vakspecifieke methoden en technieken	70	49	53	64
Computergebruik	65	55	48	60
Met cijfers kunnen omgaan	36	51	43	38
Communicatieve vaardigheden	76	97	80	77
Werken in teamverband	72	79	66	71
Plannen en organiseren	57	83	65	60
Leidinggeven	37	41	49	39
Zelfstandigheid	88	81	84	85
Creativiteit	90	93	80	87
Initiatief	74	89	71	74
Omgaan met en inspelen op veranderingen	67	79	58	65
Nauwkeurigheid	68	65	69	67
Internationale oriëntatie	30	35	33	31
Ontwerpen	71	77	42	66
Beeldende vaardigheden en vormgeving	74	79	45	68
Beeldende expressie/overtuigingskracht	75	73	60	71

Tabel 4.3 laat zien of de verschillende kennis en vaardigheden vooral in het onderwijs, vooral in het werk of vooral elders zijn geleerd. Uit deze tabel blijkt dat "zelfstandigheid", "creativiteit", "ontwerpen", "beeldende vaardigheden en vormgeving" en "beeldende expressie/overtuigingskracht" vaker vooral in het onderwijs zijn geleerd. De kennis en vaardigheden "computergebruik", "met cijfers om kunnen gaan",

"communicatieve vaardigheden", "werken in teamverband", "plannen en organiseren", "leidinggeven", "initiatief", "omgaan met en inspelen op veranderingen" en "nauwkeurigheid" zijn vaker vooral geleerd in het werk. De overige kennis en vaardigheden "vakkennis" en "vakspecifieke methoden en technieken" en "internationale oriëntatie" zijn vrijwel net zo vaak in het onderwijs als in het werk geleerd.

Tabel 4.3
 Waar kennis en vaardigheden vooral geleerd (beeldende kunst)

Kennis en vaardigheden	Onderwijs %	Werk %	Overig %	Niet van toepassing %
Vakkennis	44	48	5	3
Vakspecifieke methoden en technieken	44	48	6	3
Computergebruik	27	46	18	9
Met cijfers kunnen omgaan	23	32	22	23
Communicatieve vaardigheden	16	48	28	8
Werken in teamverband	26	49	17	8
Plannen en organiseren	20	50	21	8
Leidinggeven	9	36	17	37
Zelfstandigheid	39	28	26	7
Creativiteit	52	18	23	7
Initiatief	22	39	31	9
Omgaan met en inspelen op veranderingen	14	53	26	7
Nauwkeurigheid	23	43	25	8
Internationale oriëntatie	20	25	16	39
Ontwerpen	54	25	5	15
Beeldende vaardigheden en vormgeving	53	23	11	13
Beeldende expressie/overtuigingskracht	62	14	10	14

In het voorgaande zijn van 17 kennis en vaardigheden die belangrijk kunnen zijn voor een goede beroepsuitoefening de mate van gebruik in het werk, het vereiste niveau van beheersing en de belangrijkste leerbron besproken. Hieronder wordt bekeken of volgens afgestudeerden beeldende kunst aan deze kennis en vaardigheden voldoende aandacht is besteed tijdens de opleiding. Aan afgestudeerde beeldend kunstenaars met betaald werk is gevraagd om van de 17 kennis en vaardigheden er *maximaal* drie te noemen waarvan zij vinden dat ze in de kunstopleiding voldoende aan bod zijn gekomen, en daarnaast *maximaal* drie waarvan zij vinden dat ze in de kunstopleiding te weinig aan bod zijn gekomen. In tabel 4.4a en tabel 4.4b worden per opleidingscluster de kennis en vaardigheden weergegeven die als totaal het hoogst scoren (het vaakst voldoende of het vaakst te weinig aan bod zijn gekomen).

Uit tabel 4.4a komt naar voren dat autonoom beeldend kunstenaars "zelfstandigheid", "beeldende expressie en overtuigingskracht" en "creativiteit" het vaakst noemen als één van de drie kennis en vaardigheden waaraan tijdens de opleiding voldoende aandacht is besteed. Door toegepaste beeldend kunstenaars design worden "creativiteit", "beeldende expressie en overtuigingskracht" en "ontwerpen" het vaakst genoemd. Verder noemen toegepaste beeldend kunstenaars audiovisueel "vakspecifieke methoden en technieken" en "vakkennis" veruit het vaakst als één van de drie kennis en vaardigheden die tijdens de opleiding voldoende aan bod zijn gekomen. Daarnaast wordt door kunstenaars toegepaste beeldende kunst audiovisueel "beeldende vaardigheden en vormgeving" het vaakst genoemd. Bij docenten beeldende kunsten worden "vakkennis", "beeldende expressie en overtuigingskracht" en "creativiteit" het vaakst genoemd. Uit tabel 4.1b blijkt dat de kennis en vaardigheden over het algemeen veel worden gebruikt in het werk die het vaakst voldoende aan bod zijn gekomen in de opleiding.

Tabel 4.4a
 Kennis en vaardigheden die het vaakst voldoende aan bod zijn gekomen (beeldende kunst)

Opleidingscluster	Kennis en vaardigheden	Voldoende %	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	Zelfstandigheid	60
		Beeldende expressie/overtuigingskracht	60
		Creativiteit	48
	Toegepaste beeldende kunst design	Creativiteit	53
		Beeldende expressie/overtuigingskracht	49
		Ontwerpen	44
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	Vakspecifieke methoden en technieken	61
		Vakkennis	50
		Beeldende vaardigheden en vormgeving	27
	Docerend beeldende kunst	Vakkennis	42
		Beeldende expressie/overtuigingskracht	42
		Creativiteit	36

Tabel 4.4b laat zien dat beeldend kunstenaars van alle opleidingsclusters "computergebruik" het vaakst noemen als één van de drie kennis en vaardigheden die in de opleiding te weinig aan bod zijn gekomen. Daarnaast wordt door autonoom beeldend kunstenaars, toegepaste beeldend kunstenaars design en docenten beeldende kunst "plannen en organiseren" en "vakspecifieke methoden en technieken" het vaakst genoemd. Kunstenaars toegepaste beeldende kunst audiovisueel noemen naast "computergebruik" het "omgaan met en inspelen op verandering" en "vakkennis" het vaakst als één van de drie kennis en vaardigheden waaraan tijdens de opleiding te weinig aandacht is besteed. Overigens blijkt uit tabel 4.1b dat kunstenaars toegepaste kunst audiovisueel in het werk veel gebruik maken van "vakkennis".

Tabel 4.4b
 Kennis en vaardigheden die het vaakst te weinig aan bod zijn gekomen (beeldende kunst)

Opleidingscluster	Kennis en vaardigheden	Te weinig %	
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	Computergebruik	41
		Plannen en organiseren	41
		Vakspecifieke methoden en technieken	36
	Toegepaste beeldende kunst design	Computergebruik	45
		Plannen en organiseren	36
		Vakspecifieke methoden en technieken	36
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	Computergebruik	38
		Omgaan met en inspelen op veranderingen	26
		Vakkennis	26
	Docerend beeldende kunst	Computergebruik	62
		Vakspecifieke methoden en technieken	32
		Plannen en organiseren	29

Podiumkunstenaars

In tabel 4.5a wordt van 23 verschillende kennis en vaardigheden de mate van gebruik in het werk weergegeven voor podiumkunstenaars. Uit deze tabel blijkt dat de vijf in het eigen vakgebied meest gebruikte kennis en vaardigheden van podiumkunstenaars zijn: "vakkennis", "vakspecifieke methoden en

technieken", "zelfstandigheid", "creativiteit" en "muzikale expressie en overtuigingskracht". Verder komt naar voren dat de kennis en vaardigheden "muzikale vaardigheden", "muzikale expressie en overtuigingskracht", "dramatische vaardigheden", "dramatische expressie en overtuigingskracht", "dans- en bewegingsvaardigheden", "dans- en bewegingsexpressie en overtuigingskracht", "samenspel" en "podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek" met name van toepassing zijn op het eigen vakgebied. Deze worden vooral veel gebruikt door podiumkunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied. Uit tabel 4.5a blijkt verder dat "vakkennis" en "vakspecifieke methoden en technieken" relatief veel worden gebruikt door podiumkunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in of gerelateerd aan het vakgebied. De kennis en vaardigheden "computergebruik", "met cijfers kunnen omgaan", "leidinggeven" en "internationale oriëntatie" worden doorgaans in mindere mate gebruikt in het eigen vakgebied¹³.

Tabel 4.5a
Veel gebruik kennis en vaardigheden in huidige baan (podiumkunsten)

Kennis en vaardigheden	In eigen vakgebied %	Gerelateerd aan vakgebied %	Buiten eigen vakgebied %	Totaal %
Vakkennis	91	76	38	82
Vakspecifieke methoden en technieken	87	50	23	75
Computergebruik	26	60	77	36
Met cijfers kunnen omgaan	21	24	68	28
Communicatieve vaardigheden	76	100	97	81
Werken in teamverband	67	82	85	71
Plannen en organiseren	64	73	67	65
Leidinggeven	41	53	36	41
Zelfstandigheid	85	74	87	84
Creativiteit	82	76	69	80
Initiatief	76	100	78	78
Omgaan met en inspelen op veranderingen	65	65	83	67
Nauwkeurigheid	70	63	78	70
Internationale oriëntatie	27	18	34	27
Muzikale vaardigheden	77	5	27	64
Muzikale expressie/overtuigingskracht	83	24	27	70
Dramatische vaardigheden	46	7	27	40
Dramatische expressie/overtuigingskracht	52	30	25	47
Dans-/bewegingsvaardigheden	25	5	0	19
Dans-/bewegingsexpressie/overtuigingskracht	34	8	16	29
Samenspel	64	25	10	53
Podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek	54	27	39	50
Maken/bewerken (deel)producties, composities of arrangementen	43	42	6	37

Tabel 4.5b geeft de drie kennis en vaardigheden die het meest worden gebruikt door podiumkunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied, naar opleidingscluster. Uit deze tabel komt naar voren dat musici, zowel uitvoerende als docerend, bij het verrichten van werkzaamheden in het eigen vakgebied het meest gebruik maken van "muzikale expressie en overtuigingskracht", "vakkennis" en "muzikale vaardigheden". Docerende musici maken daarnaast veel gebruik van "vakspecifieke methoden en technieken" en "zelfstandigheid". Voor kunstenaars uitvoerend theater geldt dat zij in het werk het

¹³ De kennis en vaardigheden "dans- en bewegingsvaardigheden" en "dans- bewegingsexpressie en overtuigingskracht" worden gemiddeld genomen ook in mindere mate gebruikt door podiumkunstenaars. Dit komt echter omdat docenten theater – die relatief veel gebruik maken van deze kennis en vaardigheden – binnen podiumkunsten zijn ondervertegenwoordigd. Tabel 4.5b laat bijvoorbeeld zien dat docenten theater in het eigen vakgebied, naast "communicatieve vaardigheden" en "zelfstandigheid", het meest gebruik maken van "dans- en bewegingsvaardigheden" (85%) (voor "dans- bewegingsexpressie en overtuigingskracht" is dit percentage 80%, dit percentage staat niet vermeld in tabel 4.5b omdat in deze tabel alleen de drie in het eigen vakgebied meest gebruikte kennis en vaardigheden worden weergegeven).

meest gebruik maken van "vakkennis", "creativiteit" en "vakspecifieke methoden en technieken". Bij docenten theater zijn dit "communicatieve vaardigheden", "zelfstandigheid" en "dans- en bewegingsvaardigheden".

Tabel 4.5b

Kennis en vaardigheden waar podiumkunstenaars in het eigen vakgebied het meest gebruik van maken

Opleidingscluster		Kennis en vaardigheden	Veel gebruik %
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	Muzikale expressie/overtuigingskracht	95
		Vakkennis	90
		Muzikale vaardigheden	90
	Docerend muziek	Vakspecifieke methoden en technieken	91
		Vakkennis	91
		Zelfstandigheid	88
		Muzikale vaardigheden	88
		Muzikale expressie/overtuigingskracht	88
	Uitvoerend theater	Vakkennis	96
		Creativiteit	92
		Vakspecifieke methoden en technieken	83
	Docerend theater	Communicatieve vaardigheden	100
Zelfstandigheid		100	
Dans-/bewegingsvaardigheden		85	

In tabel 4.6 wordt het vereiste niveau van beheersing van de 23 kennis en vaardigheden weergegeven voor podiumkunstenaars. De tabel vermeldt het percentage podiumkunstenaars dat deze goed tot uitmuntend dient te beheersen. Tabel 4.6 laat zien dat de vijf kennis en vaardigheden die door podiumkunstenaars in het eigen vakgebied het vaakst goed dienen te worden beheerst zijn: "vakkennis", "vakspecifieke methoden en technieken", "zelfstandigheid", "muzikale expressie en overtuigingskracht" en "werken in teamverband". Verder komt naar voren dat de kennis en vaardigheden die vooral veel worden gebruikt in het eigen vakgebied ("muzikale vaardigheden", "muzikale expressie en overtuigingskracht", "dramatische vaardigheden", "dramatische expressie en overtuigingskracht", "dans- en bewegingsvaardigheden", "dans- en bewegingsexpressie en overtuigingskracht", "samenspel" en "podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek") tevens goed dienen te worden beheerst door podiumkunstenaars met de voornaamste werkzaamheden in het eigen vakgebied. Overigens blijkt uit tabel 4.6 dat voor de kennis en vaardigheden die podiumkunstenaars veel gebruiken in het werk doorgaans een goede beheersing wordt vereist.

Tabel 4.6
Goede beheersing kennis en vaardigheden vereist (podiumkunsten)

Kennis en vaardigheden	In eigen vakgebied %	Gerelateerd aan vakgebied %	Buiten eigen vakgebied %	Totaal %
Vakkennis	88	81	48	82
Vakspecifieke methoden en technieken	85	82	46	80
Computergebruik	25	40	37	28
Met cijfers kunnen omgaan	23	49	50	29
Communicatieve vaardigheden	72	100	89	76
Werken in teamverband	79	90	93	82
Plannen en organiseren	65	65	69	65
Leidinggeven	48	55	50	49
Zelfstandigheid	84	100	84	85
Creativiteit	74	100	73	75
Initiatief	67	100	80	71
Omgaan met en inspelen op veranderingen	62	83	62	64
Nauwkeurigheid	68	44	93	69
Internationale oriëntatie	28	36	6	26
Muzikale vaardigheden	78	47	40	70
Muzikale expressie/overtuigingskracht	83	55	39	74
Dramatische vaardigheden	53	49	30	50
Dramatische expressie/overtuigingskracht	51	42	30	48
Dans-/bewegingsvaardigheden	30	6	21	27
Dans-/bewegingsexpressie/overtuigingskracht	34	27	27	33
Samenspel	68	34	32	61
Podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek	68	37	39	61
Maken/bewerken (deel)producties, composities of arrangementen	47	53	7	42

Tabel 4.7
Waar kennis en vaardigheden vooral geleerd (podiumkunsten)

Kennis en vaardigheden	Onderwijs %	Werk %	Overig %	Niet van toepassing %
Vakkennis	63	34	2	2
Vakspecifieke methoden en technieken	59	35	3	2
Computergebruik	12	26	33	28
Met cijfers kunnen omgaan	22	22	27	29
Communicatieve vaardigheden	12	45	40	4
Werken in teamverband	16	59	21	3
Plannen en organiseren	16	53	22	10
Leidinggeven	16	43	17	23
Zelfstandigheid	29	42	24	4
Creativiteit	38	32	28	2
Initiatief	21	47	28	4
Omgaan met en inspelen op veranderingen	15	55	24	5
Nauwkeurigheid	31	39	24	5
Internationale oriëntatie	28	31	11	30
Muzikale vaardigheden	64	13	11	12
Muzikale expressie/overtuigingskracht	65	13	11	12
Dramatische vaardigheden	46	15	8	32
Dramatische expressie/overtuigingskracht	37	20	10	33
Dans-/bewegingsvaardigheden	29	4	10	57
Dans-/bewegingsexpressie/overtuigingskracht	29	14	5	52
Samenspel	40	29	5	26
Podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek	43	37	6	15
Maken/bewerken (deel)producties, composities of arrangementen	42	27	9	21

Tabel 4.7 laat voor podiumkunstenaars zien waar de verschillende kennis en vaardigheden vooral zijn geleerd. Hieruit blijkt dat de kennis en vaardigheden die vooral van toepassing zijn op het eigen vakgebied ("muzikale vaardigheden", "muzikale expressie en overtuigingskracht", "dramatische vaardigheden", "dramatische expressie en overtuigingskracht", "dans- en bewegingsvaardigheden", "dans- en bewegingsexpressie en overtuigingskracht", "samenspel" en "podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek") door podiumkunstenaars met name in het onderwijs zijn geleerd. Daarnaast zijn ook "vakkennis", "vakspecifieke methoden en vaardigheden", "creativiteit" en "maken/bewerken (deel)producties, composities of arrangementen" vooral geleerd in het onderwijs. De kennis en vaardigheden "met cijfers kunnen omgaan" en "internationale oriëntatie" zijn vrijwel net zo vaak in het onderwijs als in het werk geleerd. De overige kennis en vaardigheden zijn door podiumkunstenaars vooral geleerd in het werk.

Aan afgestudeerde podiumkunstenaars met betaald werk is gevraagd om van de 23 kennis en vaardigheden er *maximaal* drie te noemen waarvan zij vinden dat ze in de kunstopleiding voldoende aan bod zijn gekomen, en daarnaast *maximaal* drie waarvan zij vinden dat ze in de kunstopleiding te weinig aan bod zijn gekomen. In tabel 4.8a en tabel 4.8b worden per opleidingscluster de kennis en vaardigheden weergegeven die als totaal het hoogst scoren (het vaakst voldoende of het vaakst te weinig aan bod zijn gekomen).

Tabel 4.8a laat zien dat door musici "muzikale vaardigheden", "vakkennis" en "vakspecifieke methoden en technieken" het vaakst genoemd worden als één van de drie kennis en vaardigheden die tijdens de opleiding voldoende aan bod zijn gekomen. Door kunstenaars uitvoerend theater worden "dans- en bewegingsvaardigheden", "creativiteit" en "muzikale vaardigheden" het vaakst genoemd. Bij docenten theater geldt dit voor "vakkennis", "creativiteit" en "vakspecifieke methoden en technieken". De kennis en vaardigheden die het vaakst voldoende aan bod zijn gekomen in de opleiding worden doorgaans veel gebruikt in het werk (zie tabel 4.5b).

Tabel 4.8a
Kennis en vaardigheden die het vaakst voldoende aan bod zijn gekomen (podiumkunsten)

Opleidingscluster	Kennis en vaardigheden	Voldoende %	
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	Muzikale vaardigheden	63
		Vakkennis	55
		Vakspecifieke methoden en technieken	41
	Docerend muziek	Muzikale vaardigheden	65
		Vakkennis	59
		Vakspecifieke methoden en technieken	40
	Uitvoerend theater	Dans-/bewegingsvaardigheden	38
		Creativiteit	28
		Muzikale vaardigheden	27
	Docerend theater	Vakkennis	49
		Creativiteit	46
		Vakspecifieke methoden en technieken	43

Uit tabel 4.8b komt naar voren dat musici het vaakst "podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek", "plannen en organiseren" en "computergebruik" noemen als één van de drie kennis en vaardigheden waaraan tijdens de opleiding te weinig aandacht is besteed. Kunstenaars uitvoerend theater noemen "vakkennis", "plannen en organiseren" en "zelfstandigheid" het vaakst.

Overigens wordt "vakkennis" door kunstenaars uitvoerend theater het meest gebruikt in het werk (zie tabel 4.5b). Door docenten theater worden "plannen en organiseren", "communicatieve vaardigheden" en "computergebruik" het vaakst genoemd. Daarbij komt dat docenten theater in het werk het meest gebruik maken van "communicatieve vaardigheden" (zie tabel 4.5b).

Tabel 4.8b

Kennis en vaardigheden die het vaakst te weinig aan bod zijn gekomen (podiumkunsten)

Opleidingscluster		Kennis en vaardigheden	Te weinig %
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	Podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek	33
		Plannen en organiseren	32
		Computergebruik	30
	Docerend muziek	Computergebruik	37
		Podiumexpressie, presentatie voor publiek, wisselwerking met publiek	36
		Plannen en organiseren	27
	Uitvoerend theater	Vakkennis	30
		Plannen en organiseren	29
		Zelfstandigheid	27
	Docerend theater	Plannen en organiseren	39
		Communicatieve vaardigheden	34
		Computergebruik	29

Bijscholing

Om een indruk te krijgen van de verdere ontwikkeling van kennis en vaardigheden onder afgestudeerde kunstenaars wordt hier ingegaan op de deelname aan bijscholing onder afgestudeerden. Tabel 4.9 laat de deelname aan cursussen en bedrijfsopleidingen na verlaten van de academie/conservatorium onder afgestudeerden zien. Daarnaast wordt weergegeven of een cursus of bedrijfsopleiding in de afgelopen 4 weken is gevolgd, als indicatie voor de frequentie van de deelname aan bijscholing.

Tabel 4.9

Deelname cursus/bedrijfsopleiding

Opleidingscluster		Sinds verlaten academie/conservatorium %	Afgelopen 4 weken %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	18	23
	Toegepaste beeldende kunst design	22	45
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	17	28
	Docerende beeldende kunst	25	31
	Totaal	20	37
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	19	35
	Docerend muziek	19	43
	Uitvoerend theater	26	38
	Docerend theater	12	24
	Totaal	19	38
Totaal		20	37

Tabel 4.9 laat zien dat 20% van de kunstenaars een cursus of bedrijfsopleiding heeft gevolgd sinds het verlaten van de academie of conservatorium. Hiervan heeft 37% de afgelopen 4 weken deelgenomen aan een cursus of bedrijfsopleiding. De deelname aan bijscholing is het hoogst bij docerend beeldend kunstenaars en kunstenaars uitvoerend theater, terwijl de deelname aan bijscholing het laagst is bij kunstenaars docerend theater. Kunstenaars toegepaste beeldende kunst design en docenten muziek hebben het vaakst de afgelopen vier weken deelgenomen aan bijscholing.

In tabel 4.10 worden de redenen voor deelname aan een cursus of bedrijfsopleiding voor afgestudeerde kunstenaars weergegeven. Uit tabel 4.10 wordt duidelijk dat van de afgestudeerden die deelnemen aan bijscholing (20%) veruit de meeste bijscholing volgen vanwege een tekort aan kennis en vaardigheden (50%). Dit betekent dat per saldo één op de tien afgestudeerde kunstenaars bijscholing volgt om tekorten in kennis en vaardigheden weg te werken. Daarnaast is - en dit geldt met name voor kunstenaars theater - "specialiseren in het vakgebied" een belangrijke reden om deel te nemen aan bijscholing.

Tabel 4.10

Redenen voor het volgen van een cursus/bedrijfsopleiding

Opleidingscluster		Tekort kennis en vaardigheden %	Bijblijven in vakgebied %	Specialiseren in vakgebied %	Doorstroom hogere functie %	Verplicht door werkgever %	Anders %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	78		14			7
	Toegepaste beeldende kunst design	53	11	9	11	11	4
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	51	10			10	29
	Docerende beeldende kunst	46	15	15	15	8	
	Totaal	57	9	10	8	8	7
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	27	5	32	16	11	11
	Docerend muziek	67		24		5	5
	Uitvoerend theater	15	7	78			
	Docerend theater	14		62		10	14
	Totaal	39	3	37	7	7	7
Totaal		50	7	20	8	8	7

4.2. Informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector

Omdat de informatie- en communicatietechnologie een belangrijke factor is geworden bij de beroepsuitoefening wordt in het onderwijs steeds meer aandacht besteed aan het leren van kennis en vaardigheden op dit gebied. Dit geldt ook voor het kunstonderwijs. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan een computercursus MS WINDOWS of MS WORD, maar ook aan het leren omgaan met bijvoorbeeld PHOTOSHOP en HTML¹⁴. Binnen enkele kunstopleidingen wordt onderwijs gegeven in het gebruik van nieuwe media (film, video en computer). De Hogeschool voor de Kunsten Utrecht kent bijvoorbeeld de Faculteit Kunst, Media & Technologie en de Hogeschool van Beeldende Kunsten, Muziek en Dans in Den Haag kent een opleidingsrichting Beeld en Geluid. Kunststudenten wordt hier geleerd nieuwe technologieën toe te passen in hun werk.

¹⁴ Photoshop is een softwarepakket dat wordt gebruikt voor digitale beeldbewerking en HTML is een softwarepakket dat wordt gebruikt voor webdesign.

In deze paragraaf wordt ingegaan op de informatie- en communicatietechnologie in de kunstsector. Eerst wordt het gebruik van computers in de huidige baan en het vereiste niveau van beheersing van computervaardigheden voor afgestudeerde kunstenaars besproken. Vervolgens wordt bekeken waar de computervaardigheden vooral zijn geleerd. Verder wordt ingegaan op de deelname aan bijscholing op dit gebied. Ten slotte wordt bekeken in welke beroepen en branches veel gebruik wordt gemaakt van computers.

Tabel 4.11 geeft de mate van het computergebruik in de huidige baan van afgestudeerden. De mate van computergebruik is gemeten met behulp van een vijfpuntschaal, die loopt van '1' (niet) tot en met '5' (in hoge mate). De tabel vermeldt welk percentage van de afgestudeerden in het werk veel gebruik maken van computers (antwoordcategorie 4 en 5). Uit tabel 4.11 blijkt dat 56% van de afgestudeerde kunstenaars bij hun werkzaamheden veel gebruik maakt van computers. Kunstenaars toegepaste beeldende kunst design en kunstenaars beeldende kunst audiovisueel maken duidelijk het meest gebruik van de computer in de huidige baan, terwijl kunstenaars uitvoerend theater bij hun werkzaamheden het minst gebruik maken van computers.

Tabel 4.11
Computergebruik in huidige baan

Opleidingscluster		Veel gebruik
		%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	55
	Toegepaste beeldende kunst design	76
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	70
	Docerende beeldende kunst	24
	Totaal	68
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	38
	Docerend muziek	33
	Uitvoerend theater	11
	Docerend theater	38
	Totaal	33
Totaal		56

Tabel 4.12
Vereist niveau van beheersing computergebruik

Opleidingscluster		Niet van toepassing	Voldoende	Goed/ Uitmuntend
		%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	14	41	45
	Toegepaste beeldende kunst design	5	25	70
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	11	28	60
	Docerende beeldende kunst	14	59	28
	Totaal	8	30	61
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	33	31	35
	Docerend muziek	18	59	23
	Uitvoerend theater	77	15	7
	Docerend theater	36	58	6
	Totaal	34	40	26
Totaal		17	34	50

Tabel 4.12 laat van afgestudeerden in het kunstonderwijs het vereiste niveau van beheersing van het computergebruik zien. Uit deze tabel blijkt dat voor 34% van de afgestudeerden een voldoende niveau van beheersing van de computer volstaat, terwijl 50% van de afgestudeerde kunstenaars computers goed tot uitmuntend dienen te beheersen. Vooral afgestudeerde kunstenaars toegepaste beeldende kunst design en afgestudeerde kunstenaars toegepaste kunst audiovisueel dienen computers vaak goed tot uitmuntend te beheersen. Uit de vorige tabel is gebleken dat deze kunstenaars ook het meest gebruik maken van de computer in het werk.

In tabel 4.13 wordt weergegeven waar kunstenaars het computergebruik vooral hebben geleerd: in het onderwijs, in het werk of elders. Uit deze tabel komt naar voren dat 22% van de kunstenaars het gebruik van de computer vooral heeft geleerd in het onderwijs, terwijl 39% het computergebruik vooral heeft geleerd in het werk. Daarnaast heeft 23% het computergebruik vooral elders geleerd. Kunstenaars toegepaste beeldende kunst audiovisueel hebben het computergebruik relatief vaak geleerd in het onderwijs, terwijl toegepaste beeldend kunstenaars design relatief vaak het computergebruik in het werk hebben geleerd. De podiumkunstenaars die gebruik maken van de computer in de huidige baan hebben dit doorgaans vooral in het werk of vooral elders geleerd. Eerder is al naar voren gekomen dat afgestudeerde kunstenaars (met uitzondering van kunstenaars uitvoerend theater) "computergebruik" het vaakst noemen als één van de drie kennis en vaardigheden die in de opleiding te weinig aan bod zijn gekomen (zie tabel 4.4b en 4.8b).

Tabel 4.13
Waar computergebruik vooral geleerd

Opleidingscluster		Onderwijs %	Werk %	Overige %	Niet van toepassing %
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	5	43	33	20
	Toegepaste beeldende kunst design	27	53	14	7
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	51	29	16	5
	Docerende beeldende kunst	31	24	34	10
	Totaal	28	45	18	9
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	10	25	35	29
	Docerend muziek	9	41	30	20
	Uitvoerend theater	4	5	28	63
	Docerend theater		12	52	37
	Totaal	8	28	33	31
Totaal		22	39	23	16

Om een indruk te krijgen van de verdere ontwikkeling van de computervaardigheden van kunstenaars na het afstuderen wordt hier ingegaan op de deelname aan bijscholing in computergebruik. In tabel 4.9 is de totale deelname aan bijscholing onder afgestudeerden in het kunstonderwijs besproken. Hieruit is naar voren gekomen dat 20% van de afgestudeerde kunstenaars heeft deelgenomen aan een cursus of bedrijfsopleiding. Van deze 20% heeft 15% een cursus of bedrijfsopleiding gevolgd op het gebied van computergebruik. Dit zijn in totaal 24 kunstenaars (zie tabel 4.14, deelname aan bijscholing in computergebruik onder afgestudeerde kunstenaars). Uit deze tabel blijkt dat vooral kunstenaars toegepaste beeldende kunst design (15) hebben deelgenomen aan bijscholing in computergebruik. Dit geeft aan dat met name kunstenaars toegepaste beeldende kunst design behoefte hebben aan kennis en vaardigheden op het gebied van computergebruik.

Tabel 4.14

Deelname bijscholing computergebruik

Opleidingscluster		aantal
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	1
	Toegepaste beeldende kunst design	15
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	2
	Docerende beeldende kunst	3
	Totaal	21
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	1
	Docerend muziek	2
	Uitvoerend theater	0
	Docerend theater	0
	Totaal	3
Totaal		24

Aan afgestudeerde kunstenaars is ook gevraagd of ze behoefte hebben aan bijscholing. Hieruit blijkt dat meer dan 50% van de afgestudeerde kunstenaars aangeeft behoefte aan bijscholing te hebben. Daarnaast is gevraagd op welk gebied behoefte is aan bijscholing (maximaal twee gebieden). Van de afgestudeerden met behoefte aan bijscholing hebben er 403 één gebied genoemd, en 240 een tweede gebied genoemd. Hiervan blijken 97 (15%) bijscholing te zijn op het gebied van computergebruik. Vooral toegepaste beeldend kunstenaars design hebben vaak (59) behoefte aan bijscholing op het gebied van computergebruik. Hieruit blijkt overigens dat er een groot verschil is tussen de deelname en de behoefte aan bijscholing. Dit verschil heeft te maken met het feit dat vanwege tijd-, geldgebrek of andere redenen niet altijd kan worden deelgenomen aan een cursus of bijscholing.

De tabellen 4.15 en 4.16 gaan over het gebruik van computers in de beroepen en branches waarin afgestudeerde kunstenaars werken. Tabel 4.15a (voor beeldend kunstenaars) en tabel 4.15b (voor podiumkunstenaars) laat de meest voorkomende beroepen zien van kunstenaars anderhalf jaar na afstuderen. Daarnaast wordt weergegeven of kunstenaars in deze beroepen veel gebruik maken van de computer. De mate van computergebruik is gemeten met behulp van een vijfpuntschaal, die loopt van '1' (niet) tot en met '5' (in hoge mate). De tabel vermeldt welk percentage veel gebruik maken van computers (antwoordcategorie 4 en 5).

Tabel 4.15a

Meest voorkomende beroepen* en computergebruik (beeldend kunstenaars)

Beroep	Veel computer-gebruik	
	%	%
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (exclusief boekillustrator)	69	91
Beeldend kunstenaar (minimaal 2 specialisaties)	6	59
Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/fore casting	6	63
Bedrijfs hoofd middelgrote kunstgalerie/museum/instelling van kunstbeoefening	4	57
Toegepast vormgever (design)	3	40

* Aandeel tenminste 3%

Het veruit meest voorkomende beroep onder afgestudeerde beeldend kunstenaars is grafisch-, reclame- of decorontwerper (exclusief boekillustrator). In deze beroepen wordt doorgaans zeer veel van computers gebruik gemaakt. Dit blijkt ook uit tabel 4.15a: de overgrote meerderheid van deze kunstenaars geeft aan (91%) veel gebruik te maken van computers tijdens het werk. In de overige beroepen van afgestudeerde

beeldend kunstenaars wordt minder gebruik gemaakt van de computer. Toch geeft meer dan de helft van deze kunstenaars aan (met uitzondering van toegepast vormgever design) bij hun werkzaamheden veel gebruik te maken computers.

Tabel 4.15b
Meest voorkomende beroepen* en computergebruik (podiumkunstenaars)

Beroep	%	Veel computer- gebruik %
Uitvoerend musicus/instrumentalist	43	7
Acteur	15	0
Componist/arrangeur (exclusief songwriter)	14	100
Dirigent orkest/ensemble	9	21
Kleinkunstariest/mimespeler/performer/cabaretier	5	0
Zanger opera/operette/revue/musical	5	41
Regisseur toneel (theater)	3	65

* Aandeel tenminste 3%

Tabel 4.15b laat tussen de meest voorkomende beroepen van afgestudeerde podiumkunstenaars duidelijke verschillen zien in de mate van het computergebruik. Het meest voorkomende beroep onder podiumkunstenaars is uitvoerend musicus of instrumentalist. In dit beroep wordt doorgaans zeer weinig gebruik gemaakt van computers. Dit blijkt ook uit tabel 4.15b: een zeer klein deel (7%) geeft aan veel gebruik van computers te maken in het werk. Componisten en arrangeurs geven daarentegen allen aan de computer veelvuldig te gebruiken bij hun werkzaamheden, terwijl acteurs, kleinkunstariesten, mimespelers, performers en cabaretiers aangeven de computer niet veelvuldig te gebruiken tijdens het werk.

Tabel 4.16a (voor beeldend kunstenaars) en tabel 4.16b (voor podiumkunstenaars) geeft de meest voorkomende branches (praktijk, organisatie, bedrijf en dergelijke) waar afgestudeerde kunstenaars een baan hebben gevonden anderhalf jaar na afstuderen. Daarnaast wordt weergegeven of afgestudeerden bij het verrichten van werkzaamheden in deze branche veel van computers gebruik maken.

Tabel 4.16a
Meest voorkomende branches* en computergebruik (beeldend kunstenaars)

Branche	%	Veel computer- gebruik %
Reclamebureaus en dergelijke	23	96
Overig amusement en kunst	11	55
Architecten-/ingenieurs-/overige technische ontwikkeling-/teken-/adviesbureaus	9	71
Overige zakelijke dienstverlening	8	52
Radio en televisie	5	63
Overige gespecialiseerde detailhandel in winkel	5	25
Adviesbureau op gebied van automatisering/ systeemhuizen	4	100
Culturele uitleencentra/openbare archief/ musea/dieren-/plantentuin en dergelijke	4	67
Voortgezet onderwijs	3	27
Vervaardigen van meubels	3	63

* Aandeel tenminste 3%

Uit tabel 4.16a blijkt dat beeldend kunstenaars na het afstuderen relatief vaak bij een reclamebureau een baan hebben gevonden (23%). Bij werkzaamheden voor een reclamebureau wordt over het algemeen veel gebruik gemaakt van computers: bijna alle kunstenaars die voor een reclamebureau werken (96%)

geven aan veel van computers gebruik te maken. In de overige branches waar beeldend kunstenaars na het afstuderen zijn gaan werken wordt doorgaans door meer dan de helft van de afgestudeerden veel van de computer gebruik gemaakt. Alleen afgestudeerde beeldend kunstenaars die een baan hebben gevonden in een gespecialiseerde detailhandel of het voortgezet onderwijs maken duidelijk minder gebruik van computers, terwijl beeldend kunstenaars die werken bij een adviesbureau op het gebied van automatisering of systeemhuizen allen veel gebruik maken van computers.

Tabel 4.16b
Meest voorkomende branches* en computergebruik (podiumkunstenaars)

Branche	%	Veel computer- gebruik %
Overig amusement en kunst	66	22
Voortgezet onderwijs	6	38
Hoger onderwijs	4	61

* Aandeel tenminste 3%

Podiumkunstenaars komen na het afstuderen terecht in een breed scala aan beroepen, die veelal worden uitgeoefend in de amusement- en kunstbranche. Dit laat tabel 4.16b ook zien, de meeste podiumkunstenaars hebben een baan gevonden in de amusement- en kunstbranche (66%). Hiervan maakt 22% veel gebruik van de computer in het werk. Daarnaast heeft van de podiumkunstenaars 6% werk gevonden in het voortgezet onderwijs en 4% in het hoger onderwijs. Vooral podiumkunstenaars die in het hoger onderwijs een baan hebben gevonden maken relatief veel gebruik van computers tijdens het werk (61%), terwijl 38% van de podiumkunstenaars die in het voortgezet onderwijs werken veelvuldig gebruik maakt van de computer.

Referenties

Ramaekers, G.W.M., T.G. Huijgen (2000), *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger onderwijs, HBO-Monitor 1999*, Den Haag.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (1998), *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 1997*, ROA-R-1998/5, Maastricht.

Bijlage 1

Opleidingenclassificatie kunstonderwijs

Deze bijlage bevat voor de opleidingsrichtingen binnen het kunstonderwijs de samenstelling tot opleidingsclusters. Uitgangspunten voor deze opleidingenclassificatie zijn de *Studiegids hoger onderwijs* van het Landelijk Dienstverlenend Centrum voor studie- en beroepskeuzevoorlichting (LDC) en de *hbo-almanak*. De hier weergegeven opleidingsrichtingen wisselen overigens geregeld van naam, waardoor het kan zijn dat een bepaalde richting niet lijkt voor te komen. Dit is echter het gevolg van de rubricatie: alle opleidingen in het kunstvakonderwijs zijn wel degelijk meegenomen onder de (onveranderde) noemers – of hoofdcategorieën - die hier cursief zijn weergegeven.

Beeldende kunst

Autonoom beeldende kunst

- Monumentale vormgeving
- Plastische vormgeving
- Schilderkundige vormgeving
- Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting

Toegepaste beeldende kunst design

- Algemene industriële vormgeving
- Architectonische vormgeving
- Keramische vormgeving
- Modevormgeving
- Publiciteits- c.q. grafische vormgeving
- Textiele vormgeving
- Vormgeving in metalen en kunststoffen
- Kunst en techniek

Toegepaste beeldende kunst audiovisueel

- Film- en t.v.-vormgeving
- Fotografische vormgeving
- Museologie
- Kunst-/mediamanagement

Docerende beeldende kunst

- Opleiding leraar handvaardigheid (eerste graad)
- Opleiding leraar textiele werkvormen (eerste graad)
- Opleiding leraar tekenen (eerste graad)
- Staatsdiploma handvaardigheid B

Podiumkunsten

Uitvoerend muziek

- Compositie of compositie/elektronische muziek
- Directie koor, orkest of harmonie en fanfare
- Muziekdramatische opleiding
- Muziekregistratie
- Uitvoerend musicus
- Opleiding praktijkdiploma directie harmonie en fanfare
- Opleiding praktijkdiploma koordirectie
- Opleiding praktijkdiploma orkest- en ensembleleiding

Docerend muziek

Docerend musicus

Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming

Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek

Uitvoerend theater

Uitvoerende beoefening van de kleinkunst

Uitvoerende beoefening van de mime

Uitvoerende beoefening van het drama

Uitvoerende beoefening van de dans

Docerend theater

Opleiding docentschap dans

Opleiding docentschap drama

Bijlage 2

Werk en beloning van afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK.

Deze bijlage bevat tabellen die gaan over 'werk en beloning' van afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK. Bij kunstenaars uitvoerend theater en docenten theater zijn geen cijfers gepresenteerd omdat de selectie op deelnemers aan de WIK voor deze opleidingsclusters een te klein aantal respondenten oplevert om statistisch verantwoorde uitspraken over te doen.

Tabel 1
Werkloosheid onder afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK

Opleidingscluster		Aanbieden op de arbeidsmarkt	Waarvan: werkloze beroepsbevolking
		%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	79	13
	Toegepaste beeldende kunst design	74	8
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	100	0
	Docerende beeldende kunst	67	25
	Totaal	78	9
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	67	13
	Docerend muziek	33	0
	Uitvoerend theater		
	Docerend theater		
	Totaal	61	11
Totaal		74	10

Tabel 2
Bezigheden afgestudeerde kunstenaars die gebruik maken van de WIK

Opleidingscluster		Betaald werk	Student	Werkloos	Onbetaald werk	Anders
		%	%	%	%	%
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	39	5	5	18	33
	Toegepaste beeldende kunst design	59	3	0	16	22
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	64	0	0	24	12
	Docerende beeldende kunst	83	0	0	0	17
	Totaal	55	3	2	17	24
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	87	13	0	0	0
	Docerend muziek	60	0	20	0	20
	Uitvoerend theater					
	Docerend theater					
	Totaal	81	11	4	0	4
Totaal		62	5	2	12	19

Tabel 3

Totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden, subsidies, en uitkeringen (inclusief beroepskosten)

Opleidingscluster	In eigen vakgebied		Gerelateerd aan vakgebied		Buiten eigen vakgebied		Subsidies en uitkeringen		Totaal	
	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som	Gem.	Som
Beeldende kunst	518,50	3202	1064,23	8473	1066,67	8647	1261,74	16864	2630,47	37186
Autonoom beeldende kunst			422,75	6415	1337,13	20290	1698,11	57976	3434,61	136808
Toegepaste beeldende kunst design	1616,59	52127	400,00	1670	2000,00	4637	987,29	10990	2621,34	34048
Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	1569,82	16751	250,00	423	500,00	845	987,66	5007	1721,00	8726
Docerende beeldende kunst	725,00	2451	585,50	16981			1425,82	90839	3009,50	216769
Totaal	1420,41	74530								
Podiumkunsten	2500,00	38639	425,00	2190			1206,66	9324	2781,42	50153
Uitvoerend muziek	1200,00	2472					800,00	1647	2000,00	4119
Docerend muziek										
Uitvoerend theater										
Docerend theater										
Totaal	2347,11	41111	425,00	2190			1121,07	10972	2701,31	54272
Totaal	1652,33	115641	561,29	19170	1261,26	34419	1385,24	101812	2942,28	271042

Tabel 4

Maandinkomen voornaamste werkring (inclusief beroepskosten)

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	1104,09	2000,00	1400,00	1297,02
	Toegepaste beeldende kunst design	2125,17	2075,00	1624,25	2008,28
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	1982,70		3000,00	2164,30
	Docerende beeldende kunst	1000,00		500,00	750,00
	Totaal	1803,07	2043,80	1672,07	1798,47
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	2475,00			2475,00
	Docerend muziek	1200,00			1200,00
	Uitvoerend theater				
	Docerend theater				
	Totaal	2325,05			2325,05
Totaal	1946,09	2043,80	1672,07	1907,33	

Tabel 5

Bruto uurloon voornaamste werkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied	Gerelateerd aan vakgebied	Buiten eigen vakgebied	Totaal
		Gem.	Gem.	Gem.	Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	11,36	7,69	16,15	11,54
	Toegepaste beeldende kunst design	14,72	18,18	16,28	15,45
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	15,03		21,63	16,21
	Docerende beeldende kunst	19,23		6,41	12,82
	Totaal	14,14	13,82	15,96	14,49
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	24,04			24,04
	Docerend muziek	9,89			9,89
	Uitvoerend theater				
	Docerend theater				
	Totaal	22,37			22,37
Totaal	16,40	13,82	15,96	16,12	

Tabel 6
Totaal aantal gewerkte uren per week in de voornaamste werkring

Opleidingscluster		In eigen vakgebied Gem.	Gerelateerd aan vakgebied Gem.	Buiten eigen vakgebied Gem.	Totaal Gem.
Beeldende kunst	Autonoom beeldende kunst	26,30	60,00	20,00	30,73
	Toegepaste beeldende kunst design	38,18	25,00	24,25	34,61
	Toegepaste beeldende kunst audiovisueel	36,75		32,00	36,03
	Docerende beeldende kunst	26,00		18,00	23,33
	Totaal	34,94	39,56	23,96	33,37
Podiumkunsten	Uitvoerend muziek	29,86			29,86
	Docerend muziek	28,00			28,00
	Uitvoerend theater				
	Docerend theater				
	Totaal	29,67			29,67
Totaal		33,62	39,56	23,96	32,63

Bijlage 3

Statistisch supplement

De cijfers in deze bijlage zijn gepresenteerd per opleiding van het kunstonderwijs (zie bijlage 1). Opleidingen met minder dan 25 respondenten zijn niet vermeld. De respondenten van deze opleidingen zijn uiteraard wel steeds meegenomen bij de desbetreffende totaalcijfers (zie ook paragraaf 1.2). In de tabellen met cijfers over werkenden zijn alleen die opleidingen gepresenteerd waarvan minstens 15 werkenden hebben gerespondeerd. De aantallen in de tabellen betreffen de gewogen, tot de totale populatie opgehoogde aantallen.

De volgende tabellen zijn opgenomen in het statistisch supplement.

- Tabel 1 Afgestudeerden naar vooropleiding
- Tabel 2 Afgestudeerden naar vooropleiding op kunstzinnig vakgebied
- Tabel 3 Afgestudeerden naar relevante werkervaring voor afstuderen aan hbo
- Tabel 4 Afgestudeerden naar toekenning prijs, beurs e.d. na afstuderen hbo
- Tabel 5 Afgestudeerden naar deelname bijscholing, regulier vervolgonderwijs
- Tabel 6 Afgestudeerden naar werk zoeken tijdens of na afstuderen aan hbo
- Tabel 7 Afgestudeerden naar belangrijkste reden op zoek naar werk buiten eigen vakgebied
- Tabel 8a Afgestudeerden Beeldende Kunst en Vormgeving naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied
- Tabel 8b Afgestudeerden Muziek en Theater naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied
- Tabel 9 Afgestudeerden naar periode werk zoeken tijdens arbeidsintrede en werkloosheid op moment van enquêteren
- Tabel 10 Afgestudeerden naar maatschappelijke positie op moment van enquêteren
- Tabel 11 Werkenden naar wervingskanaal
- Tabel 12 Werkenden naar dienstverband
- Tabel 13 Werkenden naar wekelijkse arbeidsduur (incl. nevenfunctie) en soort aanstelling
- Tabel 14 Werkenden naar meest voorkomenden beroepen (minimaal aandeel 10%)
- Tabel 15 Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 10%)
- Tabel 16 Werkenden naar personeelsomvang werkorganisatie
- Tabel 17 Werkenden naar geografische mobiliteit
- Tabel 18 Werkenden naar minimaal vereiste opleidingsniveau en vereiste opleidingsrichting
- Tabel 19 Werkenden naar bruto maandinkomen voornaamste werkkring en naar aandeel beneden Bruto maandinkomen (incl. nevenfuncties)
- Tabel 20 Werkenden naar oordeel over aansluiting tussen gevolgde hbo-opleiding en werkzaamheden en afgestudeerden naar oordeel over studiekeuze achteraf gezien

Tabel 1
Afgestudeerden naar vooropleiding

Opleiding	Vooropleiding						Totaal N=100%
	HAVO/ MMS	VWO/HBS/ gym- nasium	(K)MBO/ LLW/ in-service	HBO	WO	Anders	
	%	%	%	%	%	%	
Monumentale vormgeving	35	21	18	14	2	10	95
Schilderkundige vormgeving	31	23	19	16	3	8	99
Algemene industriële vormgeving	33	33	22	4	0	7	51
Architectonische vormgeving	33	21	28	9	1	7	154
Publiciteits- cq grafische vormgeving	35	32	19	8	1	6	225
Fotografische vormgeving	36	34	6	10	3	10	71
Museologie	50	14	9	23	5	0	51
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	44	13	10	31	0	3	66
Uitvoerend musicus	12	39	3	27	7	12	152
Muziekvakopleiding	27	46	4	0	15	8	67
Docerend musicus	26	38	5	8	6	16	196
Uitvoerende beoefening van het drama	19	28	0	20	13	21	35
Totaal KUO v/dt	30	30	12	14	4	10	1.627
Totaal HBO vt/dt	37	24	28	6	1	5	49.706

Tabel 2
Afgestudeerden naar vooropleiding op kunstzinnig gebied

Opleiding	Voor- opleiding %	Waarvan:					Totaal N=100%
		1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	
Monumentale vormgeving	64	15	36	47	41	20	61
Schilderkundige vormgeving	69	5	26	51	48	5	68
Algemene industriële vormgeving	61	18	12	41	53	6	32
Architectonische vormgeving	50	18	23	53	30	3	76
Publiciteits- cq grafische vormgeving	69	11	21	53	30	10	150
Fotografische vormgeving	62	41	11	37	32	11	43
Museologie	41	33	0	89	44	11	21
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	71	30	4	70	26	11	46
Uitvoerend musicus	82	50	2	18	54	56	129
Muziekvakopleiding	88	43	9	9	61	52	59
Docerend musicus	84	58	9	12	60	44	167
Uitvoerende beoefening van het drama	58	58	0	24	24	42	22
Totaal KUO vt/dt	72	34	15	35	46	27	1.163

1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;

2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;

3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;

4 = (Privé)les aan creativiteitscentrum, vrije academie, volksuniversiteit, muziekschool of dans-/balletschool;

5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Tabel 3
Afgestudeerden naar relevante werkervaring voor afstuderen aan HBO

Opleiding	Werkervaring voor afstuderen	
	%	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	49	95
Schilderkundige vormgeving	31	101
Algemene industriële vormgeving	41	55
Architectonische vormgeving	41	152
Publiciteits- cq grafische vormgeving	57	227
Fotografische vormgeving	72	71
Museologie	50	51
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	56	66
Uitvoerend musicus	92	157
Muziekvakopleiding	62	67
Docerend musicus	86	202
Uitvoerende beoefening van het drama	69	40
Totaal KUO vt/dt	62	1.659
Totaal HBO vt/dt	48	49.975

Tabel 4

Afgestudeerden naar toekenning prijs, beurs e.d. na afstuderen aan hbo

Opleiding	Toekenning prijs e.d. %	Waarvan:					Anders	Totaal N=100%
		Prijs bij festival e.d.	Studie- beurs	Stipendium werkbeur	Subsidie/ reisbeurs			
Monumentale vormgeving	13	0	0	0	7	93	11	
Schilderkundige vormgeving	44	20	15	0	12	53	44	
Algemene industriële vormgeving	17	20	0	0	40	40	9	
Architectonische vormgeving	22	11	22	6	22	56	34	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	16	27	16	0	11	56	35	
Fotografische vormgeving	36	19	28	9	8	55	25	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	27	10	20	0	30	50	17	
Uitvoerend musicus	29	53	12	24	35	24	44	
Muziekvakopleiding	15	0	75	25	0	0	10	
Docerend musicus	16	63	31	13	25	13	33	
Uitvoerende beoefening van het drama	14	0	0	0	21	79	6	
Totaal KUO vt/dt	20	27	19	7	21	43	321	

Tabel 5
Afgestudeerden naar deelname bijscholing, regulier vervolgonderwijs

Opleiding	Deelname aan bijscholing		Deelname aan regulier vervolgonderwijs	
	%	Totaal N=100%	%	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	16	91	24	91
Schilderkundige vormgeving	17	101	13	104
Algemene industriële vormgeving	21	55	9	82
Architectonische vormgeving	27	148	22	156
Publiciteits- cq grafische vormgeving	18	225	10	236
Fotografische vormgeving	16	71	0	71
Museologie	18	51	21	77
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	28	66	35	68
Uitvoerend musicus	18	155	17	193
Muziekvakopleiding	23	67	58	67
Docerend musicus	22	200	39	249
Uitvoerende beoefening van het drama	23	38	13	41
Totaal KUO vt/dt	20	1.633	22	1.869
Totaal HBO vt/dt	45	49.046	21	49.754

Tabel 6

Afgestudeerden naar werkzoeken tijdens of na afstuderen aan HBO

Opleiding	Werkzoekend		Op zoek naar betaald werk binnen/buiten vakgebied			Totaal N=100%
	%	N=100%	binnen vak- gebied	buiten vak- gebied	binnen en buiten vakgebied	
			%	%	%	
Monumentale vormgeving	63	95	33	14	53	57
Schilderkundige vormgeving	43	99	12	15	73	42
Algemene industriële vormgeving	69	55	60		40	38
Architectonische vormgeving	48	146	59	5	35	70
Publiciteits- cq grafische vormgeving	72	221	67	1	31	157
Fotografische vormgeving	72	71	65	5	31	51
Museologie	73	51	50		50	37
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	68	64	65	8	27	44
Uitvoerend musicus	70	157	79	2	19	111
Muziekvakopleiding	65	67	47		53	44
Docerend musicus	69	198	67	2	31	132
Uitvoerende beoefening van het drama	42	40	92		8	15
Totaal KUO vt/dt	63	1.636	64	4	32	1.014

Tabel 7
Afgestudeerden naar belangrijkste reden op zoek naar werk buiten eigen vakgebied

Opleiding	Reden op zoek naar werk buiten vakgebied										Totaal
	Te weinig vacatures binnen vakgebied	Geen aansluiting opleiding eigen vakgebied	Te weinig werkervaring binnen vakgebied	Slecht betaald binnen vakgebied	Opleiding voor eigen ontplooiing	Veranderde/bredere interesse	Andere redenen	%		N=100%	
Monumentale vormgeving	24	14	7	21		35				38	
Schilderkundige vormgeving	49	7		19	7					37	
Algemene industriële vormgeving	25		13			38				15	
Architectonische vormgeving	50	7	14							27	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	22	7	7	19		19				51	
Fotografische vormgeving	13	13		13		10				18	
Museologie	38		13			25				19	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	44					44				15	
Uitvoerend musicus	38			13		25				21	
Muziekvakopleiding	33		11	11		33				23	
Docerend musicus	45		10	15		10				41	
Uitvoerende beoefening van het drama	100									1	
Totaal KUO v/dt	34	5	6	13	1	19			21	354	

Tabel 8a

Afgestudeerden Beeldende Kunst en Vormgeving naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied

Opleiding	Werkzaamheden binnen artistiek vakgebied													Totaal		
	Geen artistieke werkzaamheden	Expositie, tentoonstelling, open presentatie	Verkoop kunstwerken	Freelance werk	Acquisitie, voorinschrijving opdracht	Aanvraag stipendium/beurs/subsidie	Werk in loondienst	Organisatie/beheer van producties/projecten	Opstellen documentie/catalogus	Commissie/advieswerk	Geven van onderwijs/therapie stage e.d.	Deelname studie (reis),	Activiteiten tbv onderhouden vaardigheden		Anders	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Monumentale vormgeving	25	38	43	39	10	27	17	6	10	6	17	9	55	20	91	
Schilderkundige vormgeving	4	93	70	40	9	53	9	9	31	6	22	13	82	16	101	
Algemene industriële vormgeving	3	59	3	72	21	7	72	10	7	7	7	10	59	14	55	
Architectonische vormgeving	5	47	19	59	12	21	51	12	16	5	6	7	38	12	152	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	4	36	12	69	14	13	56	10	5	2	6	9	38	9	223	
Fotografische vormgeving	6	66	22	81	18	34	27	24	3	3	6	12	51	3	69	
Museologie	18	23	38	41	8	21	45	32	14	9	44	5	36	5	51	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	10	44	38	41	8	21	26	18	13	5	15	15	36	21	64	
Uitvoerend musicus		100	100	100					100						3	
Totaal Beeldende kunst en Vormgeving	8	49	25	58	12	22	39	13	13	4	12	10	46	11	948	

Tabel 8b

Afgestudeerden Muziek en Theater naar werkzaamheden binnen artistiek of daaraan verwant vakgebied

Opleiding	Werkzaamheden binnen artistiek vakgebied													Totaal
	Geen artistieke werkzaamheden	Arrangementen, opdrachten, names, freelance werk	Werk in Deelname concourst/audities/acquisitie	Inschrijving impressariaat, casting-/boekingsbureau	Aanvraag stipendium/beurs/subsidie	Organisaties/beheer van producties/projecten	Commissie-/advieswerk	Geven van onderwijs/therapie	Repertoirewerkzaamh., assist. andere kunstenaars	Deelname studie (reis), stage e.d.	Activiteiten onderhouden	Anders	% N=100%	
Uitvoerend musicus	3	85	57	38	17	12	5	72	22	25	47	5	152	
Muziekvakopleiding	8	85	35	19	12	23	4	58	12	23	31	8	67	
Docerend musicus	8	76	40	18	9	10	2	78	9	22	28	7	202	
Uitvoerende beoefening van het drama	3	80	86	62	14	3	18	10	10	10	44	18	40	
Totaal Muziek en Theater	6	75	48	24	11	15	5	63	15	21	34	10	687	

Tabel 9

Afgestudeerden naar periode werkzoeken tijdens arbeidsintrede en werkloosheid op moment van enqueteren

Opleiding	Werkzoekend tijdens intredeperiode					Werkloosheid enquetemoment			
	0 mnd. %	1-3 mnd. %	4-6 mnd. %	7-12 mnd. %	>= 13 mnd. %	Totaal N=100%	Werkloos %	Werkzaam %	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	47	14	16	15	7	77	31	69	47
Schilderkundige vormgeving	60	22	6	7	4	70	34	66	52
Algemene industriële vormgeving	56	7	30	7		51	8	92	49
Architectonische vormgeving	55	18	18	8	2	125	10	90	112
Publiciteits- cq grafische vormgeving	50	29	11	6	5	205	8	92	175
Fotografische vormgeving	57	10	23	7	3	67	15	85	44
Museologie	62	14		24		49		100	44
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	37	27	20	13	3	51	12	88	41
Uitvoerend musicus	72	13	6	6	4	137	23	77	100
Muziekvakopleiding	67	17	4	12		62	27	73	28
Docerend musicus	68	11	13	4	5	165	16	84	91
Uitvoerende beoefening van het drama	54	7	20	20		37	29	71	30
Totaal KUO vt/dt	60	17	11	8	4	1432	15	85	1049
Totaal HBO vt/dt	77	16	4	2	1	43500	2	98	41614

Tabel 10

Afgestudeerden naar maatschappelijke positie op moment van enqueteren

Opleiding	Maatschappelijke positie						Totaal N=100%
	Betaald werk %	Student %	Werkloos %	Onbetaald werk %	Andere situatie %	Totaal	
Monumentale vormgeving	50	12	8	15	16	87	
Schilderkundige vormgeving	50	8	8	10	24	98	
Algemene industriële vormgeving	93	3		3		55	
Architectonische vormgeving	68	9	1	4	18	150	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	81	5	2	7	4	217	
Fotografische vormgeving	67		11	7	14	62	
Museologie	86	14				49	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	68	19	3	5	5	63	
Uitvoerend musicus	90	7	2		2	149	
Muziekvakopleiding	46	42	4	4	4	67	
Docerend musicus	71	18	6	1	3	194	
Uitvoerende beoefening van het drama	71	3		11	14	40	
Totaal KUO vt/dt	71	12	3	5	8	1595	
Totaal HBO vt/dt	87	9	2	1	2	49241	

Tabel 11
Werkenden naar wervingskanaal werk

Opleiding	Arbeids- bureau %	Uitzend- bureau, comm. be- middelings- bureau %	Reactie op adver- tentie (incl. selectie audities) %	Open sollicitatie %	Stage %	Docent, ver. v. afgest. alumni- bureau e.d. %	Bedrijven- informatie- dagen (incl. nav concoures/ festival) %	Eerder werk, interne vacature %	Familie, vrienden, kennissen %	Zelf bedrijf begonnen/ overge- nomen %	Anders %	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	4	21	25	22	4			8		17	10	31
Schilderkundige vormgeving		16	19	17	17				16	23	4	35
Algemene industriële vormgeving	2	4	29	21	4	4		4	13	8	6	46
Architectonische vormgeving	2	15	13	17	4	8		4	21	11	6	101
Publiciteits- cq grafische vormgeving		13	13	18	8	4	6	4	12	14	6	160
Fotografische vormgeving		11	6	23			6		12	23	17	38
Museologie		16	16	11	11	11		11	26			44
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	20		35	10				10	15		10	34
Uitvoerend musicus	3	10	30	13		13		3	7	20	3	77
Docerend musicus		11	22	14	5	5		8	19	8	5	76
Totaal KUO v/dt	3	10	20	15	7	5	2	5	15	11	7	888

Tabel 12
Werkenden naar dienstverband

Opleiding	Wervingskanaal										Totaal
	Werk via uitzend- bureau	Loondienst bij werkgever	Oproep- kracht	Werker- varings- project	Meew. bedrijf ouders/ partner (met loon)	Zelfstandig in eigen bedrijf of praktijk/ freelance	Anders	%		N=100%	
Monumentale vormgeving	8	45	2	8		37				32	
Schilderkundige vormgeving	8	47	15			30				35	
Algemene industriële vormgeving	4	79				17				46	
Architectonische vormgeving	8	55	4		4	30				101	
Publiciteits- cq grafische vormgeving	4	64				30			2	160	
Fotografische vormgeving	6	28				65				38	
Museologie	11	74				16				44	
Opleiding leraar tekenen (1e gr)		86				10			5	35	
Uitvoerend musicus	10	59				31				75	
Docerend musicus	14	57				30				76	
Totaal KUO vt/dt	6	60	2	1	0	31			1	880	

Tabel 13

Werkenden naar wekelijkse arbeidsduur (incl. nevenfunctie) en soort aanstelling

Opleiding	Wekelijkse arbeidsduur			Totaal N=100%	Soort aanstelling			Totaal N=100%
	Full- time %	Part- time %	Part- time %		Tijdelijk <= 1 jaar %	Tijdelijk > 1 jaar %	Vast %	
Monumentale vormgeving	63	37		32	45		55	21
Schilderkundige vormgeving	52	48		35	29		71	21
Algemene industriële vormgeving	25	75		46	40		60	38
Architectonische vormgeving	47	53		101	38		62	70
Publiciteits- cq grafische vormgeving	23	77		162	38	5	57	111
Fotografische vormgeving	36	64		38	50		50	13
Museologie	58	42		44	60	7	33	35
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	57	43		35	44		56	30
Uitvoerend musicus	60	40		77	15	10	75	52
Docerend musicus	68	32		76	35	4	62	54
Totaal KUO v/dt	45	55		895	42	4	54	610
Totaal HBO v/dt	21	79		40335	23	5	72	38830

Tabel 14

Werkenden naar meest voorkomende beroepen (minimaal aandeel 10%)

Opleiding	%
Monumentale vormgeving	
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)	17
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	17
Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)	15
sub-totaal (N=100%)	31
Schilderkundige vormgeving	
Winkelbed./markt-/str verk. (excl kiosk/vlees), staatslot.	31
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	16
Kunstschilder (hog.)	15
sub-totaal (N=100%)	35
Algemene industriële vormgeving	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	67
sub-totaal (N=100%)	46
Architectonische vormgeving	
Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)	54
Architect (excl binnenhuis-/interieurarchitect) (hog.)	10
sub-totaal (N=100%)	99
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	73
sub-totaal (N=100%)	160
Fotografische vormgeving	
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)	31
Technisch fotograaf	17
sub-totaal (N=100%)	38
Museologie	
PR-medewerker publiciteit	18
Bibliotheekassist. (excl uitleen); archiefmedew. (middelb.)	12
sub-totaal (N=100%)	39
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Docent beeldende kunst (2e&3e gr)	48
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)	14
sub-totaal (N=100%)	35
Uitvoerend musicus	
Uitvoerend musicus/instrumentalist	38
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	34
sub-totaal (N=100%)	75
Docerend musicus	
Docent muziek & zang (2e&3e gr)	32
Uitvoerend musicus/instrumentalist	32
sub-totaal (N=100%)	70

Tabel 15
 Werkenden naar meest voorkomende branches (minimaal aandeel 10%)

Opleiding	%
Monumentale vormgeving	
Beoefening scheppende kunst	21
sub-totaal (N=100%)	31
Schilderkundige vormgeving	
Beoefening scheppende kunst	23
sub-totaal (N=100%)	35
Algemene industriële vormgeving	
Grafische ontwerpers	29
Architecten-/ingenieurs-/ov. techn.ontw.-/teken-/adviesbur.	13
Ov. techn. ontw.-/teken-/adviesbureaus	13
sub-totaal (N=100%)	46
Architectonische vormgeving	
Architecten-/ingenieurs-/ov. techn.ontw.-/teken-/adviesbur.	19
Interieur-, binnenhuisarchitecten/-ontwerpers	15
sub-totaal (N=100%)	99
Publiciteits- cq grafische vormgeving	
Grafische ontwerpers	44
Reklamebureau (incl. ontwerp- en advies-)	12
sub-totaal (N=100%)	156
Fotografische vormgeving	
Fotografie	20
Zelfst./free-lance journalisten/persfotografen e.d.	13
sub-totaal (N=100%)	35
Museologie	
Musea	33
Markt-/opinie-onderzoekbureaus	11
Dienstverl. t.b.v. kunstbeoef./organisatie cult. evenem.	11
sub-totaal (N=100%)	42
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	
Voortgezet onderwijs	20
Systeemhuizen	10
sub-totaal (N=100%)	34
Uitvoerend musicus	
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	27
Muziekscholen	13
Zelfst. muzikleraren	13
sub-totaal (N=100%)	77
Docerend musicus	
Muziekscholen	24
Muziek-/dans-/opera-/operettegezelschappen (incl koren)	22
sub-totaal (N=100%)	76

Tabel 16
Werkenden naar personeelsomvang werkororganisatie

Opleiding	Personeelsomvang					Totaal N=100%
	1 persoon %	2-9 personen %	10-99 personen %	100-999 personen %	1000 personen of meer %	
Monumentale vormgeving	40	9	28	15	9	29
Schilderkundige vormgeving	33	8	26	7	27	35
Algemene industriële vormgeving	13	46	33	8		46
Architectonische vormgeving	19	37	27	8	10	99
Publiciteits- cq grafische vormgeving	10	38	35	16	2	158
Fotografische vormgeving	54	17	16	6	6	38
Museologie	6	28	39	22	6	42
Opleiding leraar tekenen (1e gr)		29	33	38		35
Uitvoerend musicus	15	23	38	15	8	67
Docerend musicus	11	22	44	14	8	74
Totaal KUO v/dt	16	27	33	16	7	862
Totaal HBO v/dt	1	7	30	31	31	40.020

Tabel 17

Werkenden naar geografische mobiliteit

Opleiding	Geografische mobiliteit			Totaal N=100%
	Zelfde of aangrenzende provincie %	Overige provincies %	Buitenland %	
Monumentale vormgeving	58	25	17	32
Schilderkundige vormgeving	67	33		35
Algemene industriële vormgeving	58	38	4	46
Architectonische vormgeving	89	8	4	101
Publiciteits- cq grafische vormgeving	79	16	6	162
Fotografische vormgeving	90	5	5	38
Museologie	79	16	5	44
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	86	14		35
Uitvoerend musicus	47	37	17	77
Docerend musicus	65	22	14	76
Totaal KUO vt/dt	71	20	9	895
Totaal HBO vt/dt	84	14	2	40.561

Tabel 18
 Werkenden naar minimaal vereiste opleidingsniveau en vereiste opleidingsrichting

Opleiding	Minimaal HBO-niveau vereist		Eigen/aanverwante richting vereist	
	%	Totaal N=100%	%	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	55	15	40	13
Schilderkundige vormgeving	52	17	43	14
Algemene industriële vormgeving	74	32	92	42
Architectonische vormgeving	84	82	75	74
Publiciteits- cq grafische vormgeving	72	107	82	130
Fotografische vormgeving	56	17	49	17
Museologie	68	30	68	30
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	57	20	76	27
Uitvoerend musicus	63	44	66	49
Docerend musicus	64	37	65	49
Totaal KUO vt/dt	68	553	71	618
Totaal HBO vt/dt	81	32.431	78	31.558

Tabel 19

Werkenden naar bruto maandinkomen voornaamste werkring en naar aandeel beneden minimum bruto maandinkomen (incl. nevenfuncties)

Opleiding	Bruto maandinkomen	Minimum bruto maandinkomen	Totaal N=100%
	gemiddeld	% beneden minimum	
Monumentale vormgeving	2.629	56	32
Schilderkundige vormgeving	2.633	47	32
Algemene industriële vormgeving	4.067	13	46
Architectonische vormgeving	3.113	36	101
Publiciteits- cq grafische vormgeving	3.694	24	161
Fotografische vormgeving	3.280	42	38
Museologie	2.950	26	44
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	2.972	19	35
Uitvoerend musicus	3.087	43	77
Docerend musicus	3.136	35	76
Totaal KUO vt/dt	3.273	31	892
Totaal HBO vt/dt	3.899	5	36.502

Tabel 20

Werkenden naar oordeel over aansluiting tussen gevolgde HBO-opleiding en werkzaamheden en afgestudeerden naar oordeel over studiekeuze achteraf gezien

Opleiding	Aansluiting HBO-opleiding en werk		Studiekeuze HBO-opleiding achteraf	
	% goed/ voldoende	Totaal N=100%	% zelfde HBO-opleiding	Totaal N=100%
Monumentale vormgeving	57	31	87	30
Schilderkundige vormgeving	56	35	93	35
Algemene industriële vormgeving	83	46	96	44
Architectonische vormgeving	71	99	90	99
Publiciteits- cq grafische vormgeving	78	162	85	161
Fotografische vormgeving	72	38	95	38
Museologie	74	44	79	44
Opleiding leraar tekenen (1e gr)	75	34	68	32
Uitvoerend musicus	83	75	90	75
Docerend musicus	64	74	83	72
Totaal KUO vt/dt	74	886	86	872
Totaal HBO vt/dt	85	40.454	80	40.065

De volgende pagina's bevatten enkele tabellen uit de hoofdstukken 2 tot en met 4, verbijzonderd naar kleine opleidingen zoals bijvoorbeeld kunst-/mediamanagement. Opleidingen met minder dan 10 respondenten zijn niet vermeld. Opleidingen met 25 of meer respondenten staan in de voorgaande tabellen van het statistisch supplement. In de tabellen over werkenden zijn alleen opleidingen met minstens 5 werkenden gepresenteerd.

De volgende tabellen zijn in deze bijlage opgenomen:

- Tabel 1 Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied
- Tabel 2 Werkenden naar totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden
- Tabel 3 Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de moeilijkheidsgraad van de opleiding
- Tabel 4 Oordeel van afgestudeerde kunstenaars over de mate van specialisatie van de opleiding
- Tabel 5 Percentage afgestudeerde kunstenaars dat, achteraf bezien, de gevolgde kunstopleiding zou kiezen

Tabel 1
Vooropleiding(en) van afgestudeerde kunstenaars op kunstzinnig vakgebied

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Voor- opleiding %	Waarvan:					Totaal N=100%
		1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	78	42	57	29	43	29	18
Modevormgeving	71	20	20	70	40	0	19
Textiele vormgeving	89	0	50	25	50	13	15
Kunst en techniek	20	0	0	100	0	0	4
Film- en tv-vormgeving	64	15	44	41	59	0	16
Compositie of compositie/elektronische muziek	91	60	0	0	50	40	26
Muziekregistratie	82	44	0	22	67	56	23
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	85	27	0	36	64	73	23
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	92	50	0	33	50	58	25
Uitvoerende beoefening van de dans	100	48	28	26	42	9	28
Opleiding docentschap dans	90	40	37	0	60	12	20
Opleiding docentschap drama	80	42	36	35	35	5	16
Totaal KUO vt/dt	72	34	15	35	46	27	1.163

1 = Basis-/vooropleiding aan academie of conservatorium;
 2 = Oriëntatiecursus aan academie of conservatorium;
 3 = Expressievak in eindexamenpakket middelbare school;
 4 = (Privé)les aan creativiteitscentrum, vrije academie, volksuniversiteit, muziekschool of dans-/balletschool;
 5 = (Privé)les bij particuliere leraar.

Tabel 2
Werkenden naar totale inkomsten uit verschillende werkzaamheden

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Bruto maandinkomen	Minimum bruto maandinkomen	Totaal N=100%
	gemiddeld	% beneden minimum	
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	3.154	25	10
Modevormgeving	3.171	36	21
Textiele vormgeving	2.265	29	13
Kunst en techniek	4.038	20	19
Film- en tv-vormgeving	4.265	10	18
Compositie of compositie/elektronische muziek	2.216	50	21
Muziekregistratie	3.850	29	18
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	3.727	25	8
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	3.555		12
Uitvoerende beoefening van de dans	3.557	13	11
Opleiding docentschap dans	2.000	100	9
Opleiding docentschap drama	3.261	13	9
Totaal KUO vt/dt	3.273	31	892
Totaal HBO vt/dt	3.899	5	36.502

Tabel 3

Oordeel van afgestudeerden over de moeilijkheidsgraad van de opleiding

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Moeilijkheidsgraad		
	niet hoog genoeg %	precies goed %	te hoog %
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	67	33	0
Modevormgeving	36	64	0
Textiele vormgeving	22	78	0
Kunst en techniek	82	9	9
Film- en tv-vormgeving	66	19	15
Compositie of compositie/elektronische muziek	82	18	0
Muziekregistratie	36	64	0
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	54	46	0
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	46	54	0
Uitvoerende beoefening van de dans	55	40	5
Opleiding docentschap dans	22	67	10
Opleiding docentschap drama	53	47	0
Totaal	52	44	3

Tabel 4

Oordeel van afgestudeerden over de mate van specialisatie van de opleiding

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Mate specialisme		
	onvoldoende %	precies voldoende %	te specialistisch %
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	44	56	0
Modevormgeving	43	50	7
Textiele vormgeving	11	78	11
Kunst en techniek	55	36	9
Film- en tv-vormgeving	53	47	0
Compositie of compositie/elektronische muziek	36	64	0
Muziekregistratie	27	55	18
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	31	62	8
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	23	77	0
Uitvoerende beoefening van de dans	23	50	28
Opleiding docentschap dans	12	76	12
Opleiding docentschap drama	52	48	0
Totaal	34	58	8

Tabel 5

Percentage afgestudeerde kunstenaars dat, achteraf gezien, de gevolgde kunstopleiding opnieuw zou kiezen

Opleidingscluster - kleine opleidingen	Zelfde opleiding, zelfde academie/ conser- vatorium %	Zelfde opleiding, andere academie/ conser- vatorium %	Andere HBO- opleiding %	Andere opleiding %	Niet studeren %
Beeldende kunst en vormgeving - vrije opleidingsrichting	56	22	11	11	0
Modevormgeving	43	50	7	0	0
Textiele vormgeving	100	0	0	0	0
Kunst en techniek	73	18	9	0	0
Film- en tv-vormgeving	74	8	9	0	9
Compositie of compositie/elektronische muziek	36	27	27	0	9
Muziekregistratie	64	18	9	9	0
Getuigschrift muziekonderwijs A algemene muzikale vorming	46	23	23	8	0
Getuigschrift muziekonderwijs B schoolmuziek	69	8	15	8	0
Uitvoerende beoefening van de dans	69	10	21	0	0
Opleiding docentschap dans	100	0	0	0	0
Opleiding docentschap drama	72	28	0	0	0
Totaal	65	18	12	3	2

Bijlage 4

Kunstberoepen

Deze bijlage geeft een overzicht van de beroepen die tot de kunstensector worden gerekend. Beroepen die hier niet in voorkomen, zijn aangemerkt als een niet-kunstberoep. Uitgangspunt vormt de Standaard Beroepen Classificatie van 1992 (SBC >92) van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Kunst-beroep:

Circusartiest

Mannequin/model/toneelfigurant

Tekenaar tuin-&landschap

Bloemschikker/bloemsierkunstenaar (lag.)

Glasgrav./-etsers;diamant-/edelsteen-&edelmetaalbew. (lag.)

Burgersmid;metaalb./-perser/-walser (excl plaatw./automat.)

Audio-vis. onderw.techn./studio-elektric./belichter (lag.)

Zetters;drukwerkvoorber. graf. ind. (lag.)

Lichtdrukker/drukker aardewerkmotieven/zeefdrukker

Fotolab.bed. (geen lab.);tweede camera-assist.

Aardewerkvorm./-draaier (hand)

Huid-/leerbewerker

Bioscoopoperateur

Reclametekenaar

Bloemschikker-verkoper

Etaleur (lag.)

Dansleraar ballroom/volksdansen

Bloemschikker/bloemsierkunstenaar (middelb.)

Muziekinstrumentenmak./-repar. (incl in-/verk.)

Muziekinstrumentenmak./-repar. (excl in-/verk.)

Toneelmeester

Pianostemmer

Meubelmaker (amb.)

Decor-/markiezen-/rolluiken-;bouwwaktimmerman (middelb.)

Houtsnijder/meubelbeeldhouwer/allround klompenmak.

Bouwk. opzichter (middelb.)

Leid. bouwk. opzichter (middelb.)

Hoofd tekenkamer bouwk. (middelb.)

Bedrijfshfd.middelgr.bouw/-install.bedr.(excl elektrotechn.)

Uurwerkreparateur-verkoper

Fijnbankw./uurwerkmak./-repar.:(glas)instrum.mak.(middelb.)

Diamant-/edelsteen-&edelmetaalbew. (middelb.)

Glasblazer (hand;massa-fabr.)

Goud-&zilversmid (massa-fabr.)

Werkm. metaal(w.)prod./glasblazerij

Audio-vis. onderw.techn./studio-elektr./belichter (middelb.)

Zend-/geluids-/beeldapparatuurbedieners

Grafische vakkrachten

Lithograf./reprod.teken./techn. illustr.
Techn. calcul. (graf. ind.)
Bedrijfshfd. kl. drukkerij
Bedrijfshfd. kl. binderij
Bedrijfshfd. kl. drukvoorbereidingsbedr.
Drukwerkvoorber. graf. ind. (middelb.)
Stereotypeur/stypengalvaniseur (graf. ind.)
Hoog-/diep-/offset-/blok-/textieldrukker
Boekbinder
Bedrijfshfd. kl. fotolab./-ontwikkelcentrale
Portretfotograaf-verk.
Fotograaf/film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./fotolab.
Technisch fotograaf
(Portret)fotograaf (excl kunstzinnig, excl verkoop)
Film-&tv-camera-operat./film-edit./-mont./cameraman
Persfotograaf
Fotolaborant
Bedrijfshfd. middelgr. fotolab./-ontwik. centr.; werkm. graf. ind.
Tekenkamer lithografie
Leidinggevend drukker
Handwever (stof/tapijt/kant)
Patr.teken. kled./schoeisel
(bont)kleermak./tentmak. ed (incl patr.teken./in-/verk.)
Kleermak.(excl bont)/zeil-/tentmak.ed (excl in-/verk.)
Bontkleermak. (incl patr.teken./excl in-/verk.)
Woningstoffeerder (incl in-/verk.)
Bontkleermak./zeil-/tentmak.(excl patr.tek./incl in-/verk.)
Kleermak./(excl bont/patr.teken.;incl in-/verk.)
Modelnaaister/patr.mak. (kled.)
Maatschoenmaker
Werkm. kled.-/schoenfabr./kwal.contr.dienst kled./schoeisel
Bedrijfshfd. middelgr. bedr. confect.-ind.
Tekstschrijver reclame (middelb.)
Reclame-/decoratieschilder
Etaleur (middelb.)
Grafisch ontwerpers
Boekill.;sneltteken.;decor-/recl.-/graf. ontw. (middelb.)
Boek- en mode-illustrator (middelb.)
Sneltekenaar (middelb.)
Grafisch-/reclame-/decorontwerper (middelb.)
Fotoredacteur;leerl.-journalist/journalistiek medew.
Docent beeldende kunst (2e&3e gr)
Docent muziek & zang (2e&3e gr)
Docent dans (2e&3e gr)
Docent drama/mime (2e&3e gr)
Tuin- & landschapsarchitect (hog.)

Architecten en bouwkundig projectleiders

Bouwk. beleidsmedew.; beleidsambt. bouw/stadsvernieuw. (hog.)

Bouwcalculator (hog.)

Bouwkundig adviseur (hog.)

Binnenhuisarchitect; architect, bouwk. ontw.-constr. (hog.)

Binnenhuis-/interieurarchitect (hog.)

Architect (excl. binnenhuis-/interieurarchitect) (hog.)

Bouwkundig ontwerper-constructeur (hog.)

Bouwk. tekenaar-constructeur/bouwk. bestekschrijver (hog.)

Bouwk. werkvoorbereider (hog.)

Bouwk. opzichter (hog.)

Hoofduitvoerder bouw (middelgr.proj.; hog.)

Bouwk. projectleider (incl ontwerp; middelgr.proj.; hog.)

Leid. bouwk. opzichter (hog.)

Leid. bouwk. ontwerper-constructeur (hog.)

Hoofd tekenkamer bouwk. (hog.)

Tekstschrijver reclame (hog.)

Auteur/scenarioschrijver/tolk/vertaler

Kunstenaars

Beleidsambt. cult. zaken/kunsten (hog.)

Educatief medew. museum (hog.)

Bedrijfshfd. kl. kunstgalerij/museum/instell.v.kunstbeoef.

Impresario/theateragent

Filmer/cineast

Filmer/cineast (niet technisch/commercieel)

Technisch/commercieel filmer

Audio-visuele ontwerper

Choreograaf

Archiefemploye museumarchief

Kunstgalerij-/museumconservator (hog.)

Bedrijfshfd. kl. grafisch ontwerp bureau

Portretfotograaf kunstzinnig

Acteur; cabaretier; zanger opera/operette/revue/musical

Acteur

Zanger opera/operette/revue/musical

Kleinkunst-artiest/mime-speler/performer/cabaretier

Danser

Zanger (excl opera/operette/revue/musical)/koordirigent

Zanger (excl opera/operette/revue/musical)

Koordirigent

Instrumentalist/componist/dirigent (excl koor)/songwriter

Uitvoerend musicus/instrumentalist

Dirigent orkest/ensemble

Componist/arrangeur (excl songwriter)

Bld.kunstenaar;museummedew.pres.;mode-/graf. ontw. ed (hog.)

Beeldhouwer (hog.)

Kunstschilder (hog.)

Kunsttekenaar/-etser/strip-/filmtekenaar (hog.)

Beeldend kunstenaar (min. 2 specialisaties) (hog.)

Mode-/dessinontwerper/mode-adviseur/forecasting (hog.)

Grafisch-/reclame-/decorontwerper (excl boekillustr.) (hog.)
 Museummedew. presentaties/medew. organ. tentoonstelling (hog.)
 Toegepast vormgever (design) (hog.)
 Bedrijfshfd. middelgr. kunstgal./museum/instell. kunstbeoef.
 Bedrijfshfd. middelgr. grafisch ontwerpbureau
 Regisseur toneel/film
 Regisseur toneel (theater)
 Regisseur film
Journalisten
 Journalist/recensent/redacteur (uitgeverij bladen;hog.)
 Journalist/correspondent/reporter (pers/radio/tv;hog.)
 Redacteur/editor/revisor (uitgeverij bladen;hog.)
 Commentator tv
 Hoofdredacteur/alg. redactiechef (uitgeverij bladen;hog.)
 Regisseur radio/tv
 Docent beeldende kunst (1e gr)
 Docent muziek & zang (1e gr)
 Docent dans (1e gr)
 Docent drama, mime (1e gr)
 Ind. vormgev./ind. ontw.
 Beleidsambt. cult. zaken/kunsten (wet.)
 Wet. onderz. kunstgeschiedenis
 Educatief medew. museum (wet.)
 Kunstgalerij-/museumconservator (wet.)
 Leid. kunstgalerij-/museumconservator
 Redact. (uitgev. bladen/boeken;wet.)
 Hoofdredact./alg. redactiechef (uitgev. bladen;wet.)